

JIŘÍ ŠMATLÁN.

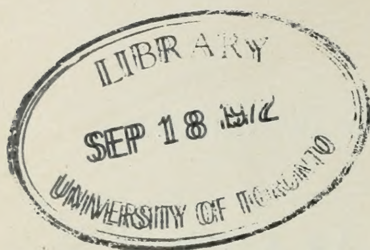
VILÍMKOVA KNIHOVNA.

TERÉZA NOVÁKOVÁ:

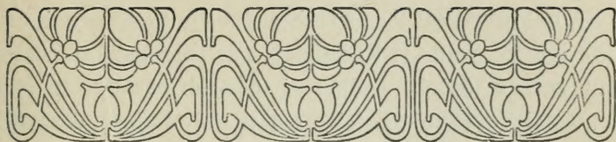
JIŘÍ ŠMATLÁN.

V PRAZE.
NAKLADATEL JOS. R. VILÍMEK,
SPÁLENÁ ULICE Č. 13.

TISKEM »UNIE« V PRAZE.

Všelijaké měli o tom lidé v Javorově hovory, co Pán Bůh dobře udělal, a co by býti nemělo, na koho toho dopustil mnoho a na koho málo; některý ke všemu hlavou přikyvoval a na konec vždy dodával „Buď míno jeho pochváleno“, — jiný nad tím či oním si zabručel a zaklel, a pak uznával, „že to ináč stejně na tom světě bejt nemůže“. Ale to věděli všichni Javorovští, že Šmatlánovi z čísla stého a jedenáctého Pán Bůh ještě nikdy nic po chuti neudělal! Pořáde se Šmatlán hádal a vyčítal, špatně že jest svět zřízen, tak a takhle že by to býti mělo; uvažoval, proč že Hospodin tuhle nespravedlivost hříšnou trpí, proč všecky prostopášníky a utlačitele hromem svým nerozdrtí?

A nesrovnával-li se s Bohem, svým to stvořitelem, což teprve s lidmi! Každinký, snad do jednoho, byl mu solí v očích, sedlák i podruh, kněz „falář“ i městská vrchnost, faktor i učitel, bujný chasník i babička vejměnkářka, katolík i evandělík. Javorovští měli na Šmatlána svrchu, že pořáde rýpe, i do sedláků a hospodyň ze statků a půlstatků; byl přece pouhý chalupník a to ještě do obce přiženilý, a o jeho starém, poloslepém otci věděl každý, že chodí po prosbě! Pouštěli se s ním do půtky — leč, co to bylo platno! — Šmatlán každého přehádal a učeně mluvil, že všecky hospodáře ze statků zahanbil. Nebylo divu, to všechno bylo z knih, jichž přeříkal hromadu. Bibli svatou měl v malíku, kancionály přezpíval snad všecky, četl Havla Žalanského O pronásledování církve, Komenského Manualník a vedle toho znal z časů dřívějších životy svatých, život Boží Matičky, popisy poutnických míst v Čechách — — uměl se hádati s helvety i katolíky. Z kronik dověděl se, jak to v Čechách za starých časů chodívalo, kdo nad kým panoval a kolik hradů Žižka bezbožným pánům pobořil; kalendář také co rok na Poličském jarmarku si koupil a přinesl-li si dílo neb jiné potřeby z města v papíře potištěném, přeříkal jej, bylo-li to české, do poslední slabiky, ať to mělo začátek a konec, čili nic. A nečetl knížky jen tak, aby na nich

říkal; uvažoval o všem, co v nich bylo psáno, zda se to srovnává s jeho vlastním míněním, či co by proti tomu namítal, kdyby s tím, co knížku neboli kalendář sepsal, dal se do řeči. Čítal obyčejně v neděli a ve svátek a jen někdy za dlouhých dnů, za večera v zahrádce. Když pak druhého dne usedl k některému stavu, na nichž se dělal tu barchet, onde „verule",*) dle pravidla podnůžky šlapal a za šňůru potahoval, která člunkem sem tam házela, tu táhlo jeho hlavou vše, čeho před tím v knížkách se dočetl, tu sám k sobě hovořil, hlavou vrtěl neb pokyvoval, zcela na svoje okolí zapomínaje. Žena neb dcery, jež opodál cívky na špulíři navíjely, někdy udiveně na pantátu pohlédly; ale časem jeho posunkům uvykaly, a šepot nebylo ve hluku, způsobeném brdy, podnůžkami i vijákem, stejně slyšeti. Přišel-li však někdo z obce do sednice, tu ovšem si všiml, jak tkadlec nepozoruje, že kdo vstoupil, jak dále na „veřtatě" dělá a k sobě polohlasně hovoří; i bylo z toho hned řečí, že se Šmatlán zase s Bohem potýká, rozumy svoje mu vykládá — a že stejně z těch kronik je všecek popletený. Když však Šmatlán mezi sousedy přišel, bystře řád světový rozbírati počal, když přirovnával, jak co bývalo a jak jest času nynějšího — tu alespoň na čas

*) Verule, široké neb „štoff" jest hrubá tmavá látka šatová, kterou faktor dá ještě apretovati.

umlčel vždy povídání, „že nemá rozum jak se patří!“ Vyčetl-li mu kdo takovou věc, pak stáhl koutky suchých úst, pousmál se pohrdlivě a tajemně zároveň a máchl rukou. Bylo v tom mnoho sebevědomí a dokonalé opovrhování tím, „co říkají lidé“.

Jiří Šmatlán narodil se v letech třicátých ve Střemošicích u Luže na Vysokomýtsku. Jest to vesnička přikrčená k pásmu mírných pahrbků, v jejichž ochraně daří se obilné setbě i ovocnému stromoví. Jeho otec měl tam skrovnou chalupu, na níž vytloukal se dosti bídně, poněvadž bylo dětí mnoho, dluhů ještě více, ale polností pomaloučku. Dřel se poctivě, role dávala dosti pěknou ourodu, jako v „Čechách“ všude, ale co platno — dětem na chleba a hábky dosti málo vybývalo, na splácení tíživých dluhů docela nic.

Největší útěchou chalupníkovou a takměř jedinou radostí jeho byly časté pouti na Chlumeček u Luže, kam za hodinu snadno došel; konal je téměř co neděli, v každý svátek Mariánský a kdykoli se kolem Střemošic proceství kmitlo. Tu po celou cestu hlasitě se modlil a zpíval, v prsa se bil, Boha Všemohoucího, Ježíše Krista i Boží Matičku

za smilování a požehnání prosil, na schody vedoucí k nádhernému chrámu po kolenou se vláčel, stříbrné dvéře takernakula pln důvěrné víry rukama i šátkem otíral, a šátek pak na tvář si kladl.

Starý Šmatlán byl jako všecko téměř obyvatelstvo okolí Lužeckého horlivý katolík a nic pro něj nebylo na světě krásnějšího než kostel na Chlumečku, ozdobami a obrazy přeplněný, všecek postříbřený a ozlacený. Pevně věřil, tak že to asi v nebi u Boha vypadá. Na tyto pouti brával s sebou i děti, nejraději chlapce Jiříka, který byl z nich nejčipernější a ve vzdálené Řepnické škole přes nepravidelnou návštěvu záhy dosti dobře čísti i psáti se naučil. Vedl „na poutu“ hocha k tomu, co sám vykonával, a vypravoval mu vše, co o Chlumečku, o paní Hysrlové, zakladatelce, i pánech Jezovitech, bývalých majitelích jeho, věděl — čehož ovšem mnoho nebylo. Zavedl jej i do polospustlého kostelíčka v Dolech pod Košumberkem, kde prý Rychmburská slečna Berková bývala zazděna a kde se nyní s uprášených zdí mračily podobizny otců Jezovitů, z Chlumečku — zámečku vyhoštěné.

Jiříkovi líbila se nádhera na Chlumečku, hra varhan a zpěv na kůru, jen s houfy děsně zmrzačených žebráků na cestě a na schodištích spřáteliti se nedovedl a jedenkráte se otce zeptal, proč že Panenka Maria mrzáků neuzdraví, když se tolik

dnů do roka na úpatí jejího chrámu modlí a ji vzývají? Starý Šmatlán nad touto neočekávanou otázkou trochu se zarazil, ale pak hlavou potřásl a pravil: „Inu, chlapče, žebráků a mrzáků ve světě bylo dycky a nejspíš bude — to snad už tak bejt musí! A stejně takovýmu žebrákoj je kolikrát líp, než sedlákoj a chalupníkoj — robotu nedělá, daně žádný nevybejvá, sebere svoje krejcary a groše, leckdes se vyspí — starost žádnou nemá.“

Chlapci se tyto důvody příliš nezamlouvaly; nepřestával na Chlumečské žebráky pohlížeti jako na něco, co býti nemá. Stejnou nechuť měl k obrazům páterů Jezovitů; jejich žluté tváře, oholené lebky, přísné oči budily v něm hrůzu a teprve, když otec mu vypravoval, že byli slavní kazatelé, smířil se s obrazy Dolského kostelíčka. Kázání poslouchal nade vše rád, sedal při nich ani nedýchaje; a často si myslíval, kdyby tak někdy mohl býti knězem-kazatelem a lidi svou řečí rozplakati! —

Ale na to nebylo ani pomyšlení — kdež pak on, syn chuďasa, jehož chalupa přijde asi co nevidět na buben! — Když mu bylo již přes dvanáct let, někdy, jsa na pastvě sám, vylezl na kámen ve stráni vysedlý a počal tlumeným hlasem opakovati, co si z kázání pamatoval. Obdržel také starou, tuze vetchou knížku od otcova známého v Luži,

v níž bylo říkání o Chlumečku od časů pánů Slavatů až na náš věk, tu četl tolikráte, že ji uměl již z paměti.

Nemohlo ani jinak býti, než že ustavičné pouti, návštěva kázání a četba knížek většinou k Panence Marii a svatým mučedníkům se nesoucích, jimiž kramáři všecko okolí zaplavovali, učinilo ponenáhlu z hocha Jiříka tak horlivého katolíka, jako byl jeho otec; jen že víra a bohoslužba otcova byla skroušená, jaksi plačtivá, a u hocha plápolala nadšeně, netrpělivě, chtějíc jakoby vše obsáhnouti, proniknouti. Věřil, že není bohulibějšího kraje nad okolí Luže, v němž posvátný Chlumeček jako Boží hrad uprostřed ční a na stráži proti zlému duchu stojí; doufal, že ta ustavičná pobožnost konečně vše napraví, všecky křivdy vyrovná —.

Až kdysi vraceli se s otcem z poutu „Matičky Boží Vstoupení“ a sprovázeli jistého souseda z Martenic, s nímž chtěl si starý Šmatlán pohovořiti o svých záležitostech a za radu a přispění jej požádati. Na místě, co by se dali stežníky přímo ke Střemošicům, kráčeli vzhůru k Voletickému kostelíku, daleko viditelnému, a zabočili pak podél Olšinky ke stavením v pěkně zeleném stromoví takměř ukrytým. „To jsme v Lozicích,“ vysvětloval soused Jiříkovi, jenž zvědavě před sebe hleděl. Přišli na malou náves a hoch viděl nedaleko veli-

kou zděnou budovu, slušného vchodu, ale menších oken. Blíže ní téměř mezi stromy krylo se jiné stavení, nízké, táhlé. O tomto si Jiřík snadno domyslil, že jest to škola — ale co bylo to druhé?

„Nejní to ani špejchar, ani zámek, dyť ináč by tu byl kolem do kola dvůr?“ divil se nahlas. Souseda netěšilo, že si hoch tak nápadně vede, i řekl polohlasně: „Je to helvetská modlitebna či, jak říkají, „dům Páně“ a vedle je škola. Pote dál, nemaj' to rádi, když im kdo kostel vokukuje.“

„Kostel?“ divil se chlapec poznovu a zase hlasitě, „dyť to nemá ani věž, ani kříž, ani zvonici se zvonama! Takle přecej kostely nevyhlížej'! Pantáto, co sou to zač, ti helviti? Sou to snad židi jako dole v ulici Lužeckej, neboli Turci, co s nima ty vojny bejvaly, jak vo nich dědeček hovořil? Modlej' se taky k jednomu Bohu?“ Oběma mužům vstoupila krev do tváří i ohlíželi se, zda-li hocha nikdo neslyší — ale již již ozval se za nimi ostrý ženský hlas: „Jsou křesťané jako ty, kluku prostořekej, ba lepší, stokrát lepší — jsou to praví služebníci Hospodinovi, kerý se držej' čistý víry předků. — —“

Ohlédli se všichni; v okně bedněné malé chaloupky, šikmo proti modlitebně, stála žena prostředních let, chovající děcko v táči. Zaslechla hlasitou řeč hochovu a zle se kabonila, že i ve vlastní obci

jinověrci se jim posmívají. Jejími slovy upozorněn přibelhal se k okénečku stařec, jenž hlouběji v sednici na „lajci" kolem pece si hověl. Zahlédl skupinu tří mužských osob, z nichž oba dospělí byli v nesnázích napolo odvráceni a jen výrostek asi šestnáctiletý snaše směle do tváře se díval. „Tu ten kluk bezbožný Domu Páně se pošklebuje," vysvětlovala žena zamračeně.

„Já jenomej řek, že to jako kostel nevyhlíží," bránil se Jiřík tvrdošijně. „A taky že neé! Kostel Boží Matičky na Chlumečku do konce ináč se nese — — je to krása k nevypsání. Tohle špejcharu se podobá neboli skrejši. — —" Starý Šmatlán zatahal smělce za rukáv kazajky, obávaje se, že z toho všeho bude mela, která celou vesničku vzbouří. — Ale slova Jiříkova uhodila ve starci na netušenou strunu: „Ba, skrejši, hochu, dobře hádal's! Z chrámů vysokých do skrejší přestěhovali se služebníci Kristovi; ti, kteří tomuto kraji jednou panovali, spokojeni jsou, že vystavena jim církvička maličká! — Býváliť před nedávnem časové ještě horší."

Hoch zahleděl se do stařečka a byl by rád ještě dále vyčkával, co tento poví, ale Martenický soused škubl jím, tak že byl nucen dáti se na pochod a starý Šmatlán spěchal za nimi se sklopenou hlavou. Teprve, když tlum Lozických domků zmi-

zel, vydechli muži volněji; ale Jiřík byl jako u vyjevení, vždyť ten stařec mluvil jako kazatelé na Chlumečku — a byl přec jenom vejměnkář z baráku! A co to povídal o pravých služebnících Kristových, kteří tu panovali? O tom v knížkách nikde psáno nebylo, leda že se naskytovala zmínka o jakýchsi kacířích, kteří svatou katolickou církev hyzdili, až pak s pomocí Boží odtud uklizeni byli. Dorážel na oba muže, aby mu pověděli, jak se to má s helvity, jejich modlitebnou a tím panováním. Otec nedovedl říci téměř ničeho, ale ze souseda Martenického Jiřík po dlouhém zdráhání se jeho vytáhl, helveti že jsou také křesťané, ačkoli jim lidé přezdívají kacířů, na Boží Matičku že však nevěří, ani na přímluvu svatých a mše svaté, že nemají ani křížů. Jde prý pověst, že za moc starých časů celý Lužecký kraj k téhle víře se přiznával, ale pak že přišla k zatracení a vyhlazení, a na důkaz vítězství že byl postaven Chlumeček. Pak zase prý císař Josef na to svolil, aby se lidé k ní hlásili — ale museli s tím býti hezky ticho. Soused vypravoval to nerad, sám že prý do těchle věcí nikdy se neplete, rejš že jest s každým člověkem za dobře. Jiřík již již vyjel, že kazatelé přikazují, aby kacíře napravoval, kdo může — ale otec, obávaje se, že přítele rozhněvá, přetrhl hochu řeč, řka, aby se nepletl do něčeho, čemu nerozumí.

Přišli za rozpravy do Martenic k sousedově chalupě; tam obdržel starý Šmatlán půjčkou částku na uhražení velmi naléhavého dluhu a vděčen dal se na zpáteční cestu. Ani syn ani otec nemluvili; starý dával pozor na stežníky a meze, aby co nejdříve domů se dostal, poněvadž tmy přibývalo a měsíc dnes nešeřil; při tom uvažoval o svých záležitostech, kterak by se přece z nesnází svých vypletl.

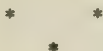
Jiřík stále viděl a slyšel Lozického starce a pyšnou, zamračenou chalupnici... Kterak se ti kacíři vynášejí a rouhají — a k Boží Matičce ani se nemodlí... Proč jen ona připustí, že onen stařec mluví tak pevně, neohroženě, jakoby pravdu měl...? Toho večera, přes velikou únavu Jiřík pro myšlenky dlouho neusínal; a kdykoli pak na stráni neb v hájku kázal, vždy se s onou ženou a starcem hádal. — — Jen kdyby těch knížek měl více, aby přišel pravdě na kloub. — — —

Jiříkovo hloubání a uvažování na čas přetrhla pohroma, která rodinu ráz na ráz stihala. Půjčka Martenického souseda Šmatlánovi nepomohla; čím dále, tím bylo zřejmější, že se chalupa nedá udržeti a to Šmatlánku, již dosti udřenou, tou měrou shroutilo, že, když se na zimu nachlazením rozstonala, ani nedbala se vyléčiti — zemřela na rychlý zápal. Nyní bylo o jedny dělné ruce méně, pohřeb taky

stál nějaký groš, tu teprve to nepůjde, naříkal si starý Šmatlán a učinil všemu krátký konec. Prodal chalupu i polnosti, dluhy až na nepatrné částky poplatil a udělal si vejměnek: trochu bandor, trochu žita a k obývání malý přístěnek. Pomyslil si, až nebude míti do práce síly, aby měl kde zůstávati. Přístěnek pronajal za pár renčníků do roka známému podruhu a sám hodlal jíti do hor na moravské hranice, do Javorova, kde měl sestřenici na statku dobře provdanou. Věděl, že tam jest chasy vždy potřeba, mají na sto měr pole a luk, kus lesa, v zimě dělají plátno. Přijmou jej ochotně, vždyť rozumí práci o poli i tkalcovině, kterou v zimě provozoval po nesčíslné roky. A Jiříka, který tomu rovněž, ba lépe rozumí než on, vezme s sebou; hoch je hezký, třeba drobný, čiperný, může tam v horách udělat štěstí. Nejstarší hoch, silák, již dávno sloužil ve Štěnci za pohůnka a nyní již byl za pacholka, děvče od dvanácti let je na vedlejším statku — jak byl nyní rád, že mu zemřely mladší děti, nad nimiž mnoho se naplakal, co by si teďkom počaly, bez mámy a v podruží!

Jiřík šel ze Střemošic rád; dychtil spatřiti nový kus světa, byl zvědav, kterak to vypadá „v horách“ a k rodné vsi nic ho nepoutalo. Matka byla zakopána a s vrstevníky nekamarádil, neměli ho rádi, poněvadž chtěl všemu lépe rozuměti. Jen

Chlumečku, poutů a kázání bylo mu líto; ale otec k tomu poukazoval, že i z hor lidé s procestvím sem chodívají. Oni dva že také půjdou — vždyť musí se někdy do Středmošic za vejměnkem podívat.

Javorov jest vesnice velmi půvabná, rozsetá po obou stranách horské silnice, hojně jeřáby a javory vroubené, od čehož asi jméno obdržela; po stráních zabíhají do ní „bořiny", jedlové to a smrkové lesíky, tu a tam světlými buky promíšené a mohutnými žulovými balvany prostoupené. Balvany ty staví a spolu vzpružují běh bystřiny „Černý potok" zvané, která týmže směrem jako silnice se bere, a vyskytují se i leckde v lukách a podél cest, podávajíce o tom svědectví, na jaké že půdě, lesům a skalám urvané, javorovské role jsou založeny.

Jiřík Šmatlán ocitl se tu skutečně v jiném světě a na dlouhý čas naskytovaly se jeho dychtivé rozbíravé mysli stále nové a nové dojmy. Na statku u tetky celkem to chodilo tak, jak vídal u hospodářů ve Středmošicích, Řepníkách, Voleticích a Radimi; záhy tu uvykl i práci i pazderce (podruží), která mu s otcem byla vykázána. Jinak bylo ve vsi; zde se to Středmošicům ani trochu ne-

podobalo, i užil každé volné chvilky, která mu po práci, v neděli a ve svátek zbývala, by se po Javorově ohlédl. Chodíval kolem „hrobek", jež pole vroubila a připomínal si, jak mu na statku vysvětlili, žulové ty „hrobky" že pocházejí od „rumování". Nikdy dosud při „rumování" nebyl, přál si viděti, jak žulové balvany v polích prachem rozstřelují a ze tříště pak hrobky urovnávají. Ba, někde balvanů ani nedrobili; nastavili je jednoduše kolem usedlosti, až tato jako tvrz nějaká vypadala.

Právě pod lesem byl veliký statek a při něm krčila se malá chaloupka, jejíž pěkná lomenice, do zahrádky obrácená, byla všecka „divokým vínem" porostlá; mezi statkem a barákem byla taktéž hradba z balvanů a na největším, prvním, byl velikými tiskacími písmeny vryt nápis, do jehož luštění se Jiřík ihned dal, jak poprvé jej spatřil. Ale nedovedl to hned přečísti, písmena byla k sobě divně připojena, jen rok 1842, tedy několik let před příchodem jeho do Javorova, snadno přečetl. Častěji vracel se ke kamenné hradbě za hezkou chaloupkou, aby nápis rozluštil, a vídával, jak z okének pod lomenicí vyhlédá pěkný, kulatý obličej mladé, pomalé ženy. Až konečně se mu podařilo písmena ve slova a věty sestaviti, četl: „Léta 1842. Pavel Kučera, nakladatel. Skály kopu, ploty stavím, kdo chce zboří, to nevím."

Lidé vidouce hocha často pod kamenitým lesem blouditi, pověděli mu, že vedlejší statek býval Kučerů, teď že změnil jméno, ale zůstal v rodě, a také, že chaloupka, kolem níž potok tak zpěvně klokotal, nenáleží ke statku, nýbrž sousedu Plíhalovi, jenž se nedávno oženil. To asi Plíhalka z okénka nakukovala, — je zvědavá, nemá na pilno, ani co chovat.

Jiřík vylézal i na „Vysoký vrch", za Javorovem na jih se pnoucí; vyšplhal na špičatý balvan, který označoval vrchol a rozhlížel se: takového pohledu dosud neužil, kopec za kopcem vyrůstal směrem k Moravě, všecky tmavé, lesem porostlé, a mezi nimi čněly tu a tam ohromné holé skály. A tamto, kde vinula se říčka, jen olšovím ji obrůstajícím zřejmá, byla již Morava a na ní zase kopce, zase skály. Jiřík vzpomínal, jaká byla doma již rovina, když se podíval od Voletic, stále se to k Chroustovicům nížilo a nížilo. Zde skorem ani není lze vystihnouti vesnic, jak jsou v hlubokých údolích skryty! — Vzpomínal Chlumečku a jeho nádhery — takový nebude ani chrám v Poličce ve městě, až bude dostavěn — a Javorovský kostelíček — jak byl maličký, a jakou měl zčernalou dřevěnou zvonici, jakoby všemi horskými větry byla ošlehána a nahýbána!

I Lozic vzpomínal, helvetské ženy a výmluv-

*

ného starce — ba, Lozic častěji než čeho jiného. Vždyť i zde, v Javorově, div divoucí! je modlitebna bez věže, zvonů a kříže, s malými okny a postranným vchodem a vedle ní hezká fara v květinové zahrádce, hřbitov, balvany obklíčený, naproti pak škola. A v každém druhém skoro stavení jsou kacíři-helveti, jakoby to muselo být! Hospodyně-tetka, jejíž statek stál právě naproti kostelu svaté panny Markyty, a která den co den na mši svatou chodívala, často říkala, „že ti helveti šňupou vítr",*) jakoby byli pravověrní křesťané. Mají zvláštního učitele a farář jejich mladý, když na křtiny nebo zdavky do modlitebny se ubírá, aneb před pohřbem kráčí, vede si jako král nějaký, jakoby místo černého měkkého birytu nesl korunu zlatou a místo černého taláru hranostajový plášť. Ani „milostpán" z protější fary tak hlavu nenese — je stařičký, shrbený, už jako do sebe schoulený.

Jiřík napínal sluch, kdykoli octl se mezi čeládkou, nebo v přítomnosti hospodářů, aby o těch kacířích-helvetech cosi bližšího se dověděl. O faráři slyšel, že je kazatel ohnivý, jejž všecko okolí spěchá vyslechnout — ba, jsou prý v „domu Páně" tam na stráni často i zvědaví katolíci... Osadníci prý by za něho do ohně šli a mají jej ve vážnosti

*) Pyšně si vykračovati, rčení v jistých vesnicích Poličska oblíbené.

takové, jako katolíci nějakého svého svatého. To nešlo Jiříkovi nijak do hlavy, zvláště když se zároveň dověděl, že helveti na svého faráře kromě štoly ještě zvláště platí a podle úmluvy potraviny, chléb, máslo, vejce, med na faru dodávají. Vítězně si pravil, to že je katolický kněz jiným pánem, na žádném nezávisí, vše mu dává patronát, nějaká vzdálená vrchnost — to jakoby už byl pastýřem jen z milosti Boží a leda biskupa, jednoho ze zástupců apoštolů. Opravdu nepochopoval, proč mladý pastor tak sebevědomě si vede.

Stále se kasal, že se s některým helvetským mladíkem dá do půtky, že jim poví o Chlumečku, o panence Mariji, o poutech a očekával, že se mu mezi katolickou omladinou pobídky, posily dostane. — Ale chyba lávky; jakoby nikdo nedbal, jako by se to rozumělo samo sebou, že tu helveti žijou vedle katolíků rovnoprávně — jediná hospodyně časem zabručela — a ta jest také ze Střemošic, od Chlumečku. Či by to bylo pravda, že tahle víra celému kraji jedenkráte panovala — jak tvrdil Martenický soused a onen stařec v chaloupce Lozické?

K nespokojenosti Jiříkově přidala se prudká závist, když zaslechnul, jak ti kacířští helveti čtou všichni bibli, Starý i Nový Zákon, jak ji mají skoro v každém baráku a co jiných ještě knih starodávných, postil a žaltářů! Kéž by on to vše směl pře-

čísti! Tady v Javorově skorem ke knize se nedostane, otcův Nebeklíč umí téměř z paměti, sám má takové malé modlicí knížky a není v nich ani hezké říkání. Proč oni mohou čísti tolik knih, ba mají prý zásluhu, čím důkladněji a více jich přeříkají. — — A jemu ničeho se nedostane! Vychytrá na ně, vypůjčí si, aby také věděl, co stojí v knihách kacířských. — — A do jejich modlitebny také půjde s některým kamarádem a vyslechne toho divotvorného faráře — však zajisté lépe vejklady nebude dělati než slavní kazatelé na Chlumečku!

* *
*

Jedné neděle v létě, byv s otcem ráno na mši svaté, zašel s Bobšem Popelků, čeledínem ze statku „u Makovských“, podívat se do helvetského chrámu Páně. Když vystupoval na kamenné stupně, vedoucí se silnice k šeré modlitebně, třásly se mu nohy a zima mu bylo po celém těle. Vzpomněl na příběh o mládenci Danielovi, který vypravoval často velebný pán ve škole, kam ze Střemošic chodil; on, Jiřík Šmatlán, také octne se ve lví jámě — zdaž vyvázne bez pohromy? Co tam asi uvidí a uslyší?...

Ohlížel se na všecky strany, zda na něho lidé pohlížejí; ale zdálo se, že si ho celkem nikdo ne-

všímá, všichni šli vážně, veliké kancionály k sobě tisknouce, a šlehl-li někdo zrakem po chlapci, byl pohled ten ponurý, vyčítavý, nikoli bázlivý. Vešli a stoupali po vrzavých dřevěných schodech, jež vedly na kůr, určený „omladině“. Jiřík skrčil se do koutku a sklonil hlavu, ale zpod sklopeného čela vše pozoroval.

Jak divně to tu vyhlíží! Opravdu, ani trochu jako v kostele! Kdež pak Chlumeček — ona se ta „skrejš“, jak se tehdy vyjádřil Lozický stařec, nedala přirovnati ani k svatomarkytskému kostelíčku. Oltáře, ani květin, ani svící tu neměli, na stěnách místo obrazů visely černě natřené tabule a na nich byla zřejma jakási čísla. Naproti kůru, kde se Jiřík krčil, byl kůr druhý s varhanami, po straně při zdi prostá kazatelna a pod kůrem skorem uprostřed modlitebny kulatý stůl dřevěný, řezbami ozdobený a jakýmisi písmeny a tvary vykládaný. Jinak po celém prostoru byly lavice, v nichž po jedné straně zasedali muži, po druhé ženy. Jiřík strčil loktem do Bobše, který sklonil se přes brlení kůru a dívaje se na černé tabulky, ve svém tlustém kancionále listy převracel.

‚Cák je támle to?“ zašeptal, „to kulatý; stůl, či co? K čemu to je?“ „Cák by to bylo inšího,“ navzájem šeptal Bobeš Popelků, „okolo toho stojíme při večeři Páně.“ Zase prolétlo Jiříkovi hla-

vou: „Jsou to divní křesťané — neklekají ani při sv. přijímání, místo oltáře postaví si stůl — a hostie kde asi mají?“ Avšak v tom již zazvučely na protějším kůru varhany a všecka shromážděná obec počala zpívati k zádumčivě jednotvárné melodii z otevřených kancionálů. Bobeš druhu také přistrčil svou knihu a ukazoval mu prstem, co zpívají; Jiřík napjatě sledoval řádky a poznal, že jsou to jakési žalmy smutné, žalobné a že obec v nich pokračuje skoro do nekonečna. Mezi tím bloudil hoch zrakem po přítomných; uviděl hospodáře a hospodyně z mnohých statků a zase chlapce a ďouky, s nimiž setkával se na valše, když hospodáři šel s plátny do mlýna — Panenko Marija, vždyť je půl Javorova na evangelickou stranu!

Spatřil také onu boubelatou, hezkou žínku, která se na něho dívala, když luštil nápis v kamenném plotě, mladou Plíhalku. Vypadala dnes jinak v bíle naškrobené „lebce“ *) s červeným fáborem vzadu, v tmavomodrém špenslu a pestrém fěrtochu, nějak slavnostněji, ale přece ji poznal.

Když bylo mnoho veršů přezpíváno, vstoupil na kazatelnu farář. V Jiříkovi to hrklo; skoro se bál, aby ho nespatřil a z chrámu nevypověděl. — — Vždyť sem přišel zákeřně, s úmyslem zlým, aby

*) Přiléhavy čepec uzlíčkované práce.

ty kacíře vyzkoumal a pak s nimi líp hádati se dovedl. Netroufal si podívati se naň; a pak, když tak konečně učinil, pojala jej zase bázeň. Farář stál tu s hlavou vztyčenou, ruce maje pevně o lem kazatelny opřeny; postava jeho byla prostřední výše, tvář rysů spíše ostrých, což mírněno poněkud rámcem bohatých rusých vlasů, jež až po šíji mu kroužily, a dlouhého splývavého vousu rovněž bledé barvy. Přečetl z bible nejprve thema; bylo z evanjelia o vzkříšení dcery Jairovy. Dokud vykládal dojemný příběh ten, mluvil klidně, pak rostl proud řeči, když s dočasnou smrtí dcerky knížecí srovnával časnou smrt člověka, jehož Kristus uvede opět v život — ve věčný život ducha. Jiřík si v duchu pravil, tak že káží i velební páni na Chlumečku, také jim jde řeč hezky, také oni, mluví-li o smrti, vzkříšení a životě věčném, posluchačstvo své rozpláčou. Ale náhle přešel kazatel na cestu zcela jinou; nachýlené hlavy posluchačů se vztyčovaly, z očí, z nichž prve padaly slzy, blýskalo vzrušení, vášeň, vzdor. Počal k mladé něžné dcerce Jairově přirovnávati víru, jíž byla obec jeho vyznavatelkou. Líčil ji krásnou jakou může býti jen dcera pravdy, něžnou, jako beránek bílé vlny, láskyplnou tak, že nepřipouštěla, aby ubližováno bylo komukoli. Zdaž bylo divu, že světlá dcera Kristova v české vlasti podmanila si téměř všecka srdce? — Ale

když kvetla květem nejlíbeznějším, tu jako mrak přišla choroba zákeřná, svatá dcera nebes sklonila hlavu pod rdousícíma rukama a zdánlivě skonala. I chodili po vlasti ti, kteří radovali se ze smrti její, poněvadž byla čistá, světlá, kdežto v nich sídlily myšlenky temné, — a všude vyhlašovali, že zemřela a více nevstane víra beránkova. A místo lásky usídlilo se ve vlasti pronásledování, místo záře mraky černé. Ale třeba že nepřátelé světla a pravé víry Kristovy vyhlašovali sebe usilovněji, že jí více není, třeba že ničili vše, co po ní zbylo, knihy, listiny — ona jen dřímala a probuzení její bylo blízké. Neboť Kristus přicházel; sestoupil v srdce a mysl mocných, vzal za chladnou ruku dcerku spící a pravil jí: „Vstaň a choď." I počala znovu zjevovati se po vlasti, znovu prýštila z ní lahoda pravdy a lásky — prchaly mraky, zář osvítila kraj. Ti, již plakali nad mrtvou, slzy své osušili a plesali a ti, kteří vyhlašovali její skon, prchali před světlem jejím a zalézali v prokletí, temnotu. Kazatel končil pobídkou, aby všichni, již milují světlo a pravdu, cestu urovnávali vzkříšené dceři Boha nejen v srdcích svých, ale i k srdcím lidí ostatních, tak, aby všude zavládla láska, smír, pravé poznání.

S Jiříkem Šmatlánem zatočil se svět; ani neviděl, jak farář se starobylé kazatelny sestoupil, neviděl Bobše, jak mu v kancionálu ukazuje na

novou píseň. Nerozeznával v ní slov, jen stále ještě slyšel proud řeči kazatelovy, jenž se valil a vzpínal jako vlnky přes balvany v Černém potoce. Nevěděl, zpívala-li obec zase tak dlouho, jako prve; když se počala ostatní omladina rozcházeti, strčil jím Bobeš a Jiřík potácel se za ním s vrzavých schůdků. Bobeš mu cosi šeptal, ale místo odpovědi zeptal se ho Jiřík, jenž řeč kazatelovu stále v hlavě přemílal, koho to myslil „falář“, když mluvil o těch, kteří chodili po kraji a ničili knihy a listiny. „Smejšlím, že na Jezovity mířil,“ odtušil Bobeš, „ale kdož pak ví, — stejně těch nepřátel víry bylo všelijakejch a dost.“ Octli se za řeči té na hřbitově těsně mezi zástupy; tetka jakási v květované loktušce zaslechla řeč obou výrostků a připletla se k tomu výkladem: „Kdák by to byl, nežlivá páteři Jezoviti? Tam na Chlumečku před Lužej měli svůj hrad, odtamtád vycházeli a pálili bible, kde kerou našli. Našemu prachdědkovi taky na ni přišli — bejval ve Zderazi u Proseče, ešče je ve stavení po místě památka, kde ji skrejval. Ti to uměli! Málo co 'im ušlo. Je to diu slyšet, když staří vo tom hovořejí.“ Jako blesk kmitl Jiříkovou myslí obraz vnitřku kostelíčka v Janovičkách, s jehož sešlých stěn shlížely ponuré tváře bývalých pánů Chlumečka. Tedy oni pálili knihy — a ten helvetský farář pravil, že byli nepřátelé světla — a pravdy — —

Dostal se na silnici, ani nevěda jak a kráčel zvolna s Bobšem Popelků ke statku. Když již se rozcházeli, pravil Bobeš druhovi vítězně: „Umí ten náš pan falář dělat krásnou vejšplechci — co? Tomule se kolem do kola žádnej nevyrouná! Jeho může poslouchat evandělík, katolík, žid nebo třá mahometán — každičkýmu se to líbí! Šak na našeho ti zvostatní vrčej' — nejsou spokojeni, jak vejklady dělá — ale dvojctihodný pán nedbá."

Toho dne Jiřík Šmatlán obědu mnoho neudělal. A přece byly mísy, které maminka*) na veliký stůl v rohu nosila, vrchovatě naplněné, polévka byla s drcením a krupičný svítek s omáčkou koprovou leskl se žlutě jako zlato. Všichni chutě lžicí do mísy sahali a sousta co největší lovili, jen mladší Šmatlán váhavě k jídlu se měl. I hospodyně si toho všimla, když konečně ke stolu přisedla. „Něchde se's uhnal?" uhodila na chlapce přísně. „Kdák's chodil?"

„Vono ho, maminko, ani v kostele vidět nebylo," podotkla prostořece Mařka, mladší děvečka, která měla na Jiříka svrchu, protože se jejího nadcházení nikdy všimnouti nechtěl. „A dom šel s Bobšem Popelkovým, s tím helvitem."

Hospodyně přísně pohlédla na Jiříka, ale ten hned

---

*) V některých vesnicích Poličska říká čeládka hospodářům „tatínck" a „maminka".

podle pravdy pověděl: „Byl jsem se s Bobšem podívat na jejich kostel a přišlo mi tam mdlo.“

„No, kdák by neé?“ hněvala se hospodyně. „Taková je to ďoura šeredná, vokýnka do ní jako dlaň a celičkej tejdeň duše živá v ňom nejní. Potomej chdyž v tu boží neděli ho voteuřou, je tam jako v kryptě. No, mě by tam za vlasy neďostal — a co ty, chlapče, tam lezeš?“

Jiřík se zapálil nad spravedlivou důtkou; chvíli neodpovídal, pak koktal: „Jenomej tak, chtěl sem vedít, kerak to tam vyhlíží.“ Jak mohl by hospodyni před veškerou čeládkou říci, že šel ty kacíře vyzkoumat, aby mohl je líp přehádat a obracet? Vždyť byl by musel podle pravdy dodati, že nyní, když tam v modlitebně byl, jest k tomu ještě méně schopen, než dříve! Což nevyzýval onen kněz kacířů lid, aby hledal pravdu a světlo, všude mu razil cestu? A on Jiřík tolik vždy po pravdě toužil — — —

Přísná hospodyně poznávala, že hoch není svůj, seděl tu stále smutně. „Jdi si na strop lehnout, chlapče, prospíš se z toho. Na požehnání dnes nechoď,“ pravila nad obyčej laskavě.

Ale Jiřík na strop si nevylezl; na místě toho rychle přešel silnici a zamířil, obratně mezi chaloupkami se proplétaje, ke kamenitému lesu, který stoupal po stráni hned za statkem kdysi Kučero-

vým s plotem, utvořeným z balvanů žulových. Plíhalova seděla v zahrádce pod lomenicí na lavičce již bez čepce, jen v šátku a užívala nedělního klidu. Když ji Jiřík pozdravil svým obvyklým „Pochválen Pan Ježíš Kristus“, přívětivě se naň usmála. Snad jej viděla v chrámu Páně, snad se jí líbilo, že tam zavítal — — Snad také její úsměv zval jej k rozprávce, o tom, jaký na něho vše učinilo dojem — —

Ale hoch letmo jen na ženu pohlédl a již několika skoky byl mezi stromovím. Stoupal, až došel ohromného balvanu ze skupiny skal vysedlého a uvnitř poněkud vyhloubeného, jemuž vesnické děti říkaly „kočár“. Obratně vyšplhal se nahoru a usedl pod svislou kamennou střechu. Chvíli naslouchal, jak ptáci kolem cvrlíkají, díval se na mušky, tancující v paprscích odpoledního slunce, které tu a tam spoře stromy se prodíralo, ale pak jen a jen viděl před sebou dopolední výjev a slyšel kazatele. Jeho hlava těžce dopadala na ruce, když mermomocí chtěl vybádati, v čem přece ti kacíři-helveti chybují a se rouhají. K Boží Matičce a k svatým se nemodlí, oltářů nemají ani obrazů ani křížů, jak se na pravověrné křesťany sluší — to je pravda. Až s Bobšem zase na valše se setká, řekne mu o tom. Ale v Pána Boha a v Krista Ježíše věří — proč jen tetka-hospodyně jim neznabohů přezdívá?

A v jejich knihách také je o Bohu a Spasiteli říkání, — sám se přesvědčil. A Jezovité-páteři jim knihy brali a pálili — takové zbožné knihy! Viděl ve vznětlivé své mysli jejich temné zamračené podoby sestupovati ze zámku na Chlumečku a putovati po vesnicích. Měl stejně proč, když tehdy v Dolech se jich hrozil. Páliti knihy! — není pěknější věci nad knihu.

Nejhlouběji mu v srdci utkvěl kazatel. Již pochopoval, že kráčí s hlavou vztýčenou, skorem hrdě. Byl bojovník za pravdu, — ach, on, Jiřík Šmatlán také by jím chtěl býti! Bolelo hocha jako otevřená tělesná rána, pomyslil-li, že kazatel jest nedobrý křesťan, kacíř...

Ale snad ani není! Bobeš pravil, že káže pro každého — ostatní kněži že tak nemluví, že na něho proto vrčí. I přemlouval se hoch, ti že jsou kacíři, neznabozi, farář že je opravdovský sluha Boží, pravý prorok!

Javorovský farář měl v oblibě konati po okolí dlouhé procházky; zacházel do bořin po stráních roztroušených, vystupoval na nejvyšší body a rozhlížel se po hlubokých údolích a dědinkách v nich skrytých, aneb sledoval běh horských bystřin, jež zde přes skaliska se valily, zde opět v kamenitých

mělčinách oku se téměř ztrácely. Poslední dobou na svých pochůzkách, zvláště za času večerního často se setkával s hochem prostřední velikosti, ostrých, ale čiperných rysů, jenž vždy mlčky pozdravil a do něho své planoucí zraky zabodával. Že není z malé obce jeho, věděl najisto; těch svých devět set oveček v Javorově a v ostatních blízkých vesnicích roztroušených znal mladý farář dobře, — ale ani mezi katolíky nevídával chlapce, jenž si k němu vedl způsobem tak nápadným.

Až pak se dověděl, že hoch přišel sem s otcem odněkud za Luží, že bydlí v pazderce Červených, s nimiž přijdou do přízně; oba že dělají o poli i za „veřtatem", zvláště hoch že je v tkalcovině šikovný, dříve že na statku dělali jen plátna, nyní i barchet do Poličky vozí. Také faráři lidé pravili, že Šmatlánové, starší i mladý, hrozně drží na pouty a že neustále vypravují, jak to bývalo na Chlumečku, jaké tam drželi modlení, pořádali procesví.

Mladý pastor nijak si srovnati nedovedl tyto pověsti s chováním chlapcovým; vždyť někdy se zdálo, jakoby knězi přímo nadbíhal — —

Nadešel podzim; Javorov počal se přiodívati onou neskonalou nádherou českých horských končin, jichž pozdní jaro bývá nevlídno a chladno, léto pak zachmuřeno častými lijáky a bouřemi. Listí buků zvolna nabývalo odstínů rudých, jasany z či-

sté jasné zeleně přecházely ve zlatou žluť; podél cest zrály na jeřábech šarlatové plody, ptactvo hojně k nim přilétalo a na nich usedalo. V bořinách zem pokrývalo lesklé brusinčí, promíšené růžovými hrozníčky i podzimní květy, na lemu lesíků a tam, kde nakupena kamenná tříšť, plazilo se ve fantastických zátočkách svěží ostružinčí s dozrávajícími plody. S luk skorem všech odvezena již otava, i vyrážela z půdy poslední bledá kvítka; voda v potocích a studánkách byla nezkalena, průhledna a rovněž čistý byl vzduch, jenž připouštěl dalekému rozhledu a v němž temná zeleň jehličnatých stromů a sytá hněď zorané půdy jevila se ještě plněji, zřetelněji. Slunce po celý den, nerušeno mraky, oblévalo ladnou, vlnící se krajinu, v časný večer sestupovalo v rudém západu a postoupilo modrou oblohu nádherné mléčné cestě a stům tisícům velikých, jasně zářících hvězd.

Jednou z večera v polovině září zašel pastor do osamělé bořiny, jež čněla několik set kroků nad helvetským „Domem Páně“ a kolem níž stoupalo se na „Vysoký vrch“. V lese bylo již skorem temno; ale vesnice se svými dvěma kostelíky, statky na stráních a baráčky v údolí při potoce, byla potopena dosud v záři odcházejícího slunce. Mladý kněz procházel se po lesíku semo tamo a jen chvílemi v přemýšlení zastavoval se u řady dolíků, i pod hustě

napadalým jehličím znatelných. Byly to dle určitých zpráv hroby evanjelíků a v bořině bývalo pohřebiště za časů, než zřízen hřbitov kolem modlitebny tam dole. Chvílemi vycházel pastor na lem lesa; i viděl, jak dosud lidé vracejí se s pole a jak na úbočí bořiny, tam, kde se sklání k bahnitému úvozu „potůčkům“, pase kdosi dobytek. Nerozeznával ihned kdo to; ale když krávy černé i strakaté blížily se k lemu lesa, přišoural se k nim i pasák, a tu kněz zpozoroval, že to člověk mladý, ještě skoro hoch. Vzpomněl si, k bývalému „krchovu“ že přiléhá Červených role, — a poznal i pohůnka, mladého tkadlce od Luže. Zašel zase do lesa a zase po chvíli octl se na pokraji, pasákovi tváří v tvář. Hoch se zapálil, mlčky strhl s hlavy svůj starý kašket, upřel zrak do země a s místa se nehýbal, jen chvilkami okem po kravách mrskl, nevzdalují-li se mu. Byl bos, košili měl notně usmolenou, u krku rozhalenou, spodky z hrubé látky režné staženy v pasu řemenem, plátěná halena o potrhaných výložkách a kapsách nebyla patrně na něho šita, jen tak na hochu visela.

Když se nehýbal a mlčel, zdálo se faráři, že čeká snad uctivě nějakého oslovení, i prohodil: „Ty's ze statku Červených? A přišel's s otcem od Luže? Jsi tu již dlouho?“

Jiřík zapálil se znovu a hlasem skoro se třesou-

cím odpovídal, stále oči odvraceje: „Vod Romic v tamle tej pazderce vostáváme. Panímáma Červená je tátova sestřenice; vona ze Střemošic pochází a my taky měli tam chalupu.“

Pastor usmál se důkladnosti hochově. „Střemošice?“ vyptával se ho dále. „Kde jsou?“ „To dyž se de vod Luže jako k Voleticům zůstanou na pravo.“ „Jest tam kostel, škola?“ „Ničehož nic takovýho tam nejní; patřili jsme k Řepnickej faře a škole, do kostela chodili jsme do Luže, a taky na Chlumeček.“ „Tam jsou pouzí katolíci, pravda-li?“ „V Lozicích je modlitebna,“ pravil hoch a hlava se mu zatočila vzpomínkou na tehdejší spor se ženou a starcem. Teď tu hovoří s farářem těch „kacířů“. Kdyby ti tam to věděli — jak by se mu pošklebovali! — —

„Byl jsi někdy v Lozickém „domu Páně“?“ vyzvídal farář. „Nichdá sem v žádnej modlitebně nebyl, až tady.“

Kněz se podivil. „Ty's byl v našem chrámě? Jak to?“

„Byl jsem se poďvat s Bobšem Popelků —“ řekl hoch váhavě — ale pak si dodal srdce a doložil: „Já tuze rád poslouchám vejklady . . .“ Nyní bylo na faráři zardíti se; věděl, že slovem svým dobyl moci nad nesčíslnými srdci — patrně vnikla pověsť o něm i mezi jinověrce, že tento hoch šel jej poslechnout.

*

Díval se na něho nyní s větší účastí a hádal v duchu, jaké to asi bylo kázání, které tento odchovanec Chlumečka vyslechl.

Jiřík Šmatlán poodešel za kravami a sehnal je opět s mezí na kraj lesíka. Přál si v duchu, aby „falář“ dále s ním rozmlouval, aby mu poskytl příležitost říci — on že též, — už dávno! — hledá pravdu. Když je měl pohromadě, trpělivě čekal, až se kněz vrátí se své obchůzky kolem lesíka. „Kdy to bylo?“ otázal se pastor, došed hocha.

„Byl vejklad vo Jairovej céři, vo víře, která z mrtvých vstala, vo Jezovitech, co pálili knížky.“

Naivní definice hochova faráře ihned uvedla k vědomí, co asi tehdy vyslechl. „Ba, žel Bohu, spálili jich tisíce tisíců. Ale všecky přece nespálili; dosti jich potomstvu svému uchovali naši otcové,“ dokládal farář živě. „Naše šlechta česká Jezovity v tom utvrzovala, hrady jim stavěla, — i ti Slavatové tam nad Luží na Košumberce, jednou sloupové víry bratrské, jim pomáhali. A přece přišel i den pádu jejich. Tma zašla, světlo zvítězilo.“ Hoch pil do sebe slova farářova jako žíznivec spasnou vodu; to znělo zase jako tehdejší kázání, to osvětlovalo znovu příběhy z jeho rodného kraje.

„Je vo tom ňáký říkání v knížkách?“ zeptal se dychtivě, zcela zapomínaje, že mluví s mužem téměř cizím, nad sebou postaveným.

„Dějiny české vlasti mnoho vypravují o nevěrné šlechtě, o pronásledování církve českobratrské, — a také o pýše a pádu tovaryšstva Ježíšova sepsána knížka nejedna.“

„Ráčil bych ich prosit, dyby mi ňákou takovou kroniku pučili — tuze rád bych se vo těch starejch časech dočet.“

„Umíš čísti?“

„Umím a dost zčerstva na knížkách říkám. Už sem ich přeříkal sílu: životy svatejch, vypravování vo Chlumečku, nebeklíče, kroniku vo Jenoéfě a vo lotroj Góloj —“

Kněz se zamyslil. Nevyčtou mu v obci, že tohoto mladého katolíka odvracuje od víry jeho rodičů a příbuzných? Ale hoch je patrně bystroduchý, — sám vybere si z knih pravdu — nebude jej přemlouvati, jen poskytne mu trochu duševní potravy — — „Dám ti knihy některé, — přijď si na faru,“ pravil po hodné chvíli.

Jiřík Šmatlán se zarazil. „Kerak bych se moh' vopovážit do fárskejch pokojů, — a nepatřím tam, jsem na druhou stránku,“ *) koktal.

Farář pochopoval jeho nesnáze. „Budiž; zahlédnu-li tebe, až někdy půjdeš kolem hřbitova, dám ti knihu.“ Jiřík vrhl se ke knězi a chtěl mu políbiti

*) Jiné víry.

ruce, jak činíval „jemnostpánovi"; ale mladý pastor uschoval ruce na zad a usmáv se na hocha, ubíral se podél lesa výše k „Vysokému Vrchu", jenž byl ještě poněkud ozářen, kdežto Javorov halil se již ve stín.

Jiřík díval se za odcházejícím, a pak jakoby vysílen dojmy klesl do mechovité trávy pod krajnými stromy. Podepřel si hlavu rukou. Jaké to as bude čtení? A půjčí mu je „fałář" opravdu? — nezapomene? Jak to jen udělá, aby se často kolem fary a hřbitova ocitl? Dumal tak usilovně o tom, jaké budou ony kroniky, že ani nepozoroval, jak krávy jsou každá jinde; teprve když pozdvihl těžkou hlavu, všiml se. Co by asi tetka říkala, kdyby jej viděla? Rychle vyskočil, na krávy zahoukal, za rohy i řetězy je přivlékl a pak, oddáliv se od lesíka, „Červenejch cestou"*) vedł je do statku. Poměl dosti strachu, že jej někdo s „fałářem" u bořiny viděl hovořiti. Ale nikdo při večeři ničeho mu nevyčítal, ani zlá Mařka. Umínil si, až knížky dostane, že nikomu, ani otci, je neukáže, aby snad je nesebrali a falář o ně nepřišel. Měl by to za svou dobrotu pěkné „Zaplať Pánbůh!"

* *
*

*) Cesty široké mezi jednotlivými poli, „draha", zovou se po majetníku nejbližší role nebo statku, k němuž vedou.

Jiřík Šmatlán, „milovník pravdy“, pojednou stal se tajnůstkářem, počal se přetvařovati, skrývati, užíval vytáček — a to vše jen pro knížky, které mu pastor u bořiny slíbil. Za dne ovšem málo kdy podařilo se mu ze statku se vytratiti. Ač bylo po žních a vymláceno, přece byla ještě leckterá práce na poli i doma: kopaly se poslední bandory, dělala se sekajna,*) a byl-li nečas, musel hoch seděti za veřtatem, panímáma Červená byla naň tuze přísná, aby snad hospodář neřekl, že si z přátelstva dva darmochleby do statku přibrala. Ale jakmile nachyloval se večer, hleděl za jakousi záminkou do pazderky se uchýliti a odtamtud, ošplíchnuv si trochu tvář a ruce, rychle plížil se, ukryt jsa stíny stromů meze lemujících, za evanjelickou faru a hřbitov; krčil se za zeď, vždy za chvíli vyhlédaje, zdali snad pastor nevychází na zadcích a neubírá se vzhůru k bořině a Vysokému Vrchu. Čekal trpělivě a několikráte odešel s nepořízenou. Farář svého slibu sice nezapomněl, ale za pozdního chladného večera málo na procházku vycházel a vyhledávati hocha na zdař bůh se mu příčilo.

Až jednou farská děvečka vyzradila, že se tu z večera vždy nějaký chlapec potlouká; chodila na hřbitov trávu vyžínat a nejprve jej měla za bílé stra-

*) Řezanka,

šidlo, ale pak poznala, že jest to hoch v režné kazajce a spodcích. Farář se domyslil, že to mladý tkadlec z Červených pazderky; příštího dne, když dlel ve své kanceláři, vzpomněl na hocha, vyňal ze stojanu knihami naplněného populární nástin české historie a slíbil sobě, že na večer za faru vyjde. Nalezl tam Jiříka za zdí přikrčeného a hodně zkřehlého; dostavovalyť se již první mrazivé noci. Když mu knihu podával, řka, že se v ní dočte o starých časech, hoch se mu hnal zase po ruce. Pak počal prohlížeti knihu, byla prostě vázána v dektuře skvrnitým papírem polepené se silným hřbetem. „Je to z těch knížek, co páterům Jezovitům ušly?“ ptal se Jiřík, knihu neustále obraceje. „Ne; tato je sepsána za našich časů; staré tisky, které se zachovaly, jsou vzácné poklady, ty jsou uschovány v museích aneb je rodiny ukládají jako památky a cizím nepůjčují,“ vysvětloval farář. Hoch ukryl knihu pod kazajku, aby ji rosa nesmáčela a se slovy „Poňženě děkuju, jemnostpane, — až i přeříkám, na fáru i přinesu,“ odcházel rychlými skoky podél hřbitovní zdi ke své pazderce.

Starý Šmatlán již došel ze statku a dojídal několik bandor, které si od večeře přinesl; svítiti nebylo v pazderce zvykem, hospodyně to nerada viděla, bála se, aby se loučí někde nezatrousilo. Jen někdy, v neděli a ve svátek, rozžíhal Šmatlán lampi-

čku, petrolky tehdy ještě nepanovaly. Starý zeptal se hocha jen: „Chde's chodil? Dyť je tam mráz a seš bosej!" Sotva vyčkav vyhýbavé odpovědi hochovy: „A jenomej tak, po drahách sem chodil, bylo ve statku temno,"*) již vstal s lavice, klekl k lůžku a pokřižovav se, počal se zdlouha modliti. Šmatlánovo lůžko byla malovaná postel, kterou si ze Střemošic přivezl a na které již leckdes pestré květy parou oprýskaly. Byla vyplněna širokými deskami,**) řídce nasypaným slamníkem a několika pytli — peřin Šmatlán neměl, ty nechal dceři do „vejpravy". Spával na tomto nuzném lůžku dobře, jsa vždy na smrt utrmácen. Jiřík musil se spokojiti s lavicí a halenu stočil si pod hlavu; jen někdy v „zejmě", když tuze mrzlo, spával s otcem „na postýlku".

Když si starý podruh lehl, usedl Jiřík na lavici, ale ke spaní se neměl. Po očku rozhlížel se po nuzné sedničce a předl myšlenky o tom, čeho asi dočte se v knize. Byl to kout věru chudý, postrádající i nejskrovnější péče ženské ruky. Police vedle postele byla skoro prázdna, ta naplnila se jen tehdy, když si Šmatlán přinesl skrovný svůj vejměnek ze Střemošic. Kamna byla z hlíny splácaná, jindy, když

*) Dusno.
**) Prkny.

ještě leny se tu třely, tu nebývala, stolu Šmatlán neměl, jen truhlu si přinesl a pěkný lenoušek, jehož hořejší tvrdá část byla z hlav dvou orlic sestrojena. Ve své trpělivé povaze již dávno se s tím smířil, že on, bývalý v kraji chalupník, tak pošpatně nyní ostává, — „dával všechno na Pána Boha“ a ještě si liboval, „že teďkom nemá starosť vo daně ani vo vejkup roboty“. Ale Jiříka pálila ta nespravedlnost, že z vlastní chalupy přestěhoval se do pazderky; říkal si, že tomu neměla Panenka Marja připustit, aby oni, Šmatlánovi, takhle v nic přišli, že se měla za ně přimluvit . . . Nikdy sem žádného kamaráda nevodil a měl-li trudné myšlenky, zdávalo se mu, že jej strop dusí, že tu bydlí jako liška v pelechu.

Dnes neohlížel se po sedničce, poněvadž chtěl vystihnouti všech jejích vad, nýbrž proto, aby vynašel si místo, kde by bylo nejlépe skrýti knihu, farářem mu zapůjčenou. Věru, ani takového tu nebylo! Nezbude, než uschovati ji na stropě, za povaly. Vida, že otec tvrdě spí, vstal s lavice, přiblížil se k truhle a vyňal z ní žlutý žakonový šátek, který nosíval někdy ve svátek na krku; do toho knihu zabalil, ze sedničky se vyplížil a po žebříku hbitě na strop vylezl. Rovněž tiše vrátil se pak k otci; chvíli těšil se, leže s přimhouřenýma očima na lavici, jak hned příští neděli do lesa si zajde a do

čtení se pustí, — pak připadlo mu, jaké asi jsou ony knihy, které Jezoviti pálívali — jaká v těch je obsažena pravda — a proč je lidé chovají jako vzácné poklady? Zdali pak se jich kdy jemu dostane?

* * *

Naskytlo se ještě několik pěkných neděl a svátků, kdy bylo Jiříkovi lze, po požehnání do lesa za bývalým Kučerovým statkem vyběhnouti a tam za posledního denního světla ve čtení se pohroužiti. Přečetl knihu první, aniž co na něho se prozradilo, i druhou od faráře dostal, zase o dějích za minulých dob se sběhších. Líbilo se mu to „čtení" velice, již leccemus porozuměl, jak to bývalo s předky i s tou „bludnou vírou"; jen to jej mrzelo, že tam o rodném jeho kraji, o Chlumečku a Luži bylo tak málo. Až konečně přece, čta o veliké popravě pánů na Staroměstském rynku, nad kterou tolik se naplakal, přišel na jméno Diviše Lacemboka Slavaty z Chlumu a na Košumberce, pána nad Luží. Měl nesmírnou radost a skoro toho pána měl raději než ostatní, ačkoli tolik nevytrpěl a tak hrdinně neumřel. Zdálo se Jiříkovi, že jest to jako starý známý, že mu více náleží než ti druzí . . .

Brzo po poledni na svátek Všech Svatých ubíral se s knížkou v les a proplétal se skalami na

světlejší místa, drže „kroniku“ v ruce; domníval se právem, že je v lese zcela sám, — byloť chladno, skoro mlhavo. A tu z nenadání vrazil na mladou Plíhalku, která zde své dvě kozy napásala a při tom nůši*) sesbírávala. Byla jen tak ve „všídním“ šatě, na hrubé košili s taclemi měla obstarožný bruslíček, mezulánku též již velmi sešlou, na nohou punčochy bez chodidel. Pravda, u nich, helvitů, dnes svátek nebyl.

Jiřík dal pozdravení; Plíhalka přívětivě na jeho „Pochválen Pan Ježíš“ odpovídala „Dobrej kvíčerek“ a hned zvědavě se tázala: „Cák to máš za čtení, — cák i v lese na knížkách říkáš jako ňákej mnich?“

Mladý Šmatlán knihu již skrýti nemohl, a do vysvětlování se mu také nechtělo. Mlčel chvíli, ale pak si připomenul, Plíhalka že hospodářům jeho nic nevyzradí, že s nimi nebývá,**) že bude zajisté státi při faráři a jeho jednání schválí. „To mi pan falář z vaší fáry pučil kroniku — Já jenomej v neděli a ve svátek mám na říkání kdy — a tak si do lesa vyjdu, abych měl ticho,“ vysvětloval jí hoch a chtěl odejíti.

Ale žena zase dále se vyptávala. „Jaká to kníž-

---

*) Otep roští.
**) Nemluvívá.

ka je? Stará stejně nejní, ňáko tuze zachovale vyhlíží — to naše knížky sou inší!"

„Pan falář hovořil, že ty starý knížky, co ušly páterům Jezovitům žádnej nepučuje, že jenomej sou pro památku."

Plíhalka se usmála: „On dvojctihodný pán taky každýmu vo tom neřekne, aby z toho něco nepošlo, — ale je tech starejch kronik, postill a žaltářů ešče mezi lidma dost a dost!"

„Pěkně vás prosím, paňmámo, co v těch starejch knížkách asi stojí psáno, že na to páni Jezoviti tak vrčeli?"

„No, je v nich ledacos," odpovídala Plíhalka táhle, „to se nedá jenomej tak povedít. Seš-li toho čtení žádostivej, přindi k nám kerejsi deň, po mým otcoj ich zbyla síla, i můj ich měl kolik na římse."

„A cák pantáta Plíhal, — cák by řek' . . ." Mladá žena se zarazila. Vzpomněla, že je muž nevlídník a že by tohoto mladého katolíka asi nerad v chalupě uviděl. „Stav se třá, až kolem našich do lesa pudeš, já kerousi knížtičku, co mám po otcoj, vyhledám a přes plot ti podám, aby nám z toho nepošlo mrzení." Jiřík ochotně přikývl hlavou, ale pak podíval se k obloze, jako s bázní, že se mu zatemní, odvrátil se od Plíhalky s rychlým „Buďte tu s Pámbíčkem", a pádil dále po strmé pěšině, by dostal se do vyšší části lesa. Ani již se neohlédl; za to žena dlouho

za ním se dívala. Jaký je ten Šmatlánů moudrý a čtení dychtivý, jako nějaký študent! Kdyby nebyl tak chud, moh' by se stát falářem, pánem. A jak je mrštný a hezký! Takové má blýskavé oči tmavé, nos pěkně ohnutý, zuby čisté a co vlasů hustých, hnědých! Zalíbil se jí hned poprvé, jak se kolem jejich baráku počal míhati. Vzdychla, vzpomenuvši na svého muže, jenž se mu ani trochu nepodobal — jenž vždy tak vážně se kabonil, — a byl také již dosti stár . . . Vlastně býval kamarádem jejího otce a když se z vojny vrátil, všecek jsa utrápen tou světskou Sodomou, jak říkal, zase k soudruhu docházeti počal. Tu spolu čítávali, mudrovali, marnost světa odsuzovali, — až se jich mladá holčina bávala. A pak, když Plíhalčin otec zemřel a nic po něm nezůstalo, než knihy na římse a trochu harampátí — baráček jeho byl všecek zadlužen — nabídl bývalý voják mladičkému sirotku, že si ji vezme. Holce se nelíbil, spíše se ho strachovala, — ale — byla by musela do služby a do té se jí nikterak nechtělo — ráda by se byla dobře měla, sedala ve vlastním. Spolkla hořkost, že bude míti muže staršího, zamračeného — a šla k zadání na fáru . . . Snášeli se spolu, nebylo u nich slyšeti vády, ale také poskrovnu rozprávky. Každý dělal svoje na poli, neb v zimě doma za stavem; bylo-li kdy, sedal Plíhal za svými, i po tchánovi zbylými knihami,

četl polohlasně aneb někdy i něco ženě přečetl. Ale to Plíhalku netěšilo, — nevrhla se po otci, postilly, žaltáře a kroniky byly jí hezkou památkou, ne však potěšením. Ještě že z bible si tu tam některý příběh přečetla, — avšak to musel býti zvláště zajímavý — o mladé Ruth aneb o Davidu a Goliášovi a ženě Uriášově, o krásné Estheře . . . Byla by ráda chodila mezi sousedky, na jarmarky do Poličky a Jimramova — leč do toho se zase muži nechtělo; nenáviděl světskou marnost, která již na vojně se mu zprotivila, styků se sousedy, natož s cizími lidmi nevyhledával. Bylo mladé Plíhalce v chalupě u lesa někdy dosti teskno, ba protivno; toužebně vyhlédala ze zahrádky neb ze sednice, vyskytne-li se kdo kolem. A Jiřík Šmatlán mihl se tehdy věru jako kus svěžího mladého života — — a zase, a zase — — Čekala v odpoledne Všech Svatých v lese skorem do večera, zdali zase tudy domů půjde, přišla do sedničky k udivenému muži všecka skřehlá. Hocha se nedočkala, vrátil se jinou cestou. Když se večer Plíhal dlouho a obřadně modlil, bloudily její myšlenky nepozorně; znova a znova se ptala, zdali hoch pro slíbené staré knížtičky u plotu se staví?

* *
*

Hospodyně „u Červených“ čím dále, tím pevnějšího nabývala přesvědčení, že to s bratránkovým chlapcem, jejich pohončem, není v pořádku, že už od léta není svůj. Ne snad, že by dosti nepracoval a se po krčmách a muzikách toulal; narobil přes zimu a časné jaro, dokud ještě práce na poli nebylo, tolik plátna a barchetu, že mu děvečky ani nestačily špulovat, ba přemlouval „maminku“, aby ještě jeden stav postaviti dala, že se přiučil, jak se dělá „široký“. Selka na to nepřistoupila, řkouc, u nich že se kalcovina provozuje jen v zejmě, že by jim bylo hanba chalupníkům a baráčníkům vejdělek brát, ale stejně Jiříka pochválila, jak je dbalý. Nelitovala, že Šmatlána s hochem do pazderky vzala; jen by byla ráda tomu na kloub přišla, co se s hochem děje. V zimě téměř každého večera, jak devátá přešla a i ve statku všichni ulehli, zablýsklo světélko v pazderce za sadem a blikalo tam dlouho do noci; kdykoli se hospodyně vzbudila, viděla je tam pláti. Zeptala-li se po tom bratránka, pravil jí tento, že ničehož nic neví, že usne jak dolehne a když se časně z rána probudí, Jiřík že vždy na lajci dospává; sám že oleje do lampičky nekupuje, ani loučí nepálí — snad že chlapec z vlastní kapsy — — Nikdo neměl ovšem tolik příležitosti pozorovati, jak divně si hoch při práci vede, jako panímáma, která téměř celý den kolem kamen se

tcčila, nádobí ošplíchovala, a pak na kolovratě předla, kdežto pantáta jezdil po trzích s obilím, k řezníkovi s telátky, chodil do lesa a leckdy i s flintou si vyšel. Hospodyně dobře viděla, jaké má Jiřík, patrně po tom nočním bdění, horečné oči, jak je zamyšlen, nemluvný a nevšímavý. Kdežto dříve na vše, co se kolem něho dělo, pozor měl a o Chlumečku, Luži a Košumberku tolik vyprávěl. A nyní, když přišla řeč na ona místa, na pouty a proceství, vždy se zarazil a ve tváři zapálil, jakoby těžký hřích na srdci nosil. S omladinou na pastvě málo kamarádil a kdežto všecka chasa chodila na kázání a na velkou, Jiřík krčil se vždy v temném kostelíčku o ranní mezi babičkami a panímámami, jež měly pak před polednem s vařením práci. Aby se tak na rozumu byl popletl, — takový čiperný chlapec!

Také Mařka, děvečka, „maminku“ poštívala, že ten Jiřík dělá, jakoby měl v hlavě motolici; a pak když jaro nastávalo a lidé zase více „po venku“ se ukazovali, vítězoslavně přinesla zprávu, že pohůnek opět chodí s Bobšem Popelků ze statku od Makovských a to svoje podivínství že má asi od Plíhala pod lesem, toho zarytého helvity, viděla ť jej prý s ním a s Plíhalkou na mostkách státi a také jiní jej viděli!

Jak to panímáma uslyšela, ostře na hocha uho-

dila, jak si troufá s takovým zarytcem se spolčovati, jenž jí, hospodyni, když ji potká, ani pozdravení nedá a jako upír na každého kouká? Skromný jindy Jiřík skorem vyjel, Plíhal že je člověk spořádaný, světa zkušený, z vojny ledacos vypravovat zná, že mu řekl, aby se k nim přišel podívat — proč by nešel? Mají tam knih sílu a půjčovali mu — on že je naučený hned v Luži hodně na knížkách říkat, — sám si jich koupiti nemůže, — krejcaru nikdy nemá — a tu již vypukl ve vášnivé slzy.

Panímáma se zarazila, vzpomněla, že hoch opravdu za stravu a velmi skrovný groš jim slouží a pracuje, že na růžích ustláno nemá — a jaká by jeho pracovitých rukou byla škoda — —! Hned slevovala, nic že proti tomu nemá, zajde-li si k pořádným lidem na slovíčko, jenom že Plíhal pod lesem pro upřímného katolíka za kamaráda se nehodí, snadno že by jej mohl přemluviti na druhou stranu a taky že je tuze starý . . . Na tuto řeč Jiřík již ani slovem neodvětil, osušil slzy rukávem, vzal hrábě a šel na sad žlutého listí na stlaní shrabovat. Hospodyně toho nepozorovala, jak pod sklopenými víčky mu divně zablýsklo.

Mařka, děvečka, kdyby byla hocha usilovněji špehovala, ne jednou, ale kolikráte byla by jej s Plíhalem na mostkách a ještě častěji v malé Plíhalových sednici zahlédla! Mladá chalupnice marně mu-

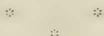
žova hněvu se obávala; když poprvé ji zastihl, jak hochovi plotem knihu po otci podává, poněkud se mračil a mu nedůvěřoval, ale pak se ti dva vášniví čtenáři tou měrou sblížili, že nebylo skoro neděle, aby si alespoň na chvilku nebyli pobesedovali. Plíhal hochovi četl místa v knížkách zvláště mu milá, vykládal je po svém způsobu a pak obyčejně knihu hochovi strčil, aby si to ještě lépe přeříkal a také o tom uvažoval. Nebylo pak divu, že panímáma Červenejch v pazderce tak dlouho do noci světlo lampičky blikati vídávala; Jiřík si při ní nad řádkami hlavu lámal, jak by příští neděle zkušenějšímu a moudřejšímu chalupníkovi o nich promluvil. Dosti často vzpomněl si Plíhal, chvále nade všecko víru svoji, na příběhy, jež slýchával od svého tatíka i děda a od ženina otce, jak lidé katolíci nahodilým čtením starých zachovalých špalíčků aneb míst z bible byli k jinému přesvědčení přivedeni. Vypravoval o sousedu, jenž rozevřev bibli utkvěl na místě K Židům 9., 28., kde stojí: „Kristus jest jednou obětován“, a tak přišel k rozumu, že není žádných obětí ani ne ve mši svaté; o jiné horlivé poutnici, které biskupa Komenského „Praxis“ do ruky padla a ji přesvědčila, že ty zakázané knihy nejsou ani ohavny ani bezbožny. Jiřík za těchto výkladů zapadal do nejhlubších nesnází, mráz jej obcházel, neurčitá tesknota se ho zmocňovala . . .

*

Mnohem raději byl, když Plíhal o císaři Josefu vykládal; jako voják prošel Rakousko křížem krážem, i vypravoval, kde jaký jeho obraz, jeho pomník viděl, co pověstí o jeho počínání si a jeho smrti doslechl. Císař Josef byl jeho obzvláštním miláčkem, na němž si zakládal, jakoby s ním v jaké souvislosti byl a když chtěl „dvojctihodného pána“ zvláště pochváliti, říkal o něm, že jako císař Josef tento svět chce v náležitý pořádek uvésti. „Falář“ byl vedle knih, ba snad ještě více než tyto, hlavním poutem mezi obstarožným chalupníkem a mladým u Červených čeledínem. Zkazky o něm, jak zcela jinak věří a káže než páni bratři na ostatních evanjelických „fárách“, jak je duchem svatým osvícen, že o každé kapitole v bibli, o každém žalmu dovede učiniti zvláštní, nebývalý výklad — poslouchal Jiřík ještě dychtivěji než předčítání Plíhalovo; — bylyť mu náhradou za to, že nyní, zimního času, nikdy se s pastorem nesetkával, a jen tak někdy jako na zapřenou s Bobšem do modlitebny si zašel, by jeho kázání vyslechl.

Za těchto rozprávek seděla Plíhalka na lajci u kamen, ruce majíc v pasu složeny a dívala se upřeně na oba muže. Předčítání ji nezajímalo, ještě spíše ty povídačky, ač je nesčíslněkráte již slyšela; ona hlavně se těšila, že k nim mladý Šmatlánů chodí a vždy znova si pravila, jak je pěkný, svěží, jiskr-

ných očí, jak i ten její muž — morous má v něm zalíbení a hovoří s ním, jako s nebožtíkem otcem hovoříval. Kdyby jen dvojctihodný pán a pantáta Plíhal chtěli jej přemluviti, aby přestoupil na jejich stránku — to by si s ním, — všichni — byli hned bližší —

Sešel sníh i s Javorovských rolí, a jen mezi skalami na Vysokém Vrchu zůstal tu tam kus stále hnědnoucí běli. V Černém potoce valila se přes balvany prudká voda, na borovicích, smrčcích a jedlích vyvstávaly nové svěží vrcholky, bělavé neb rudé, dvéře a vrátka všech chalup a statků, tak dlouho úzkostlivě zabedněná, dokořán byla zotvírána, na polích i lukách hemžilo se to pracujícím lidem, všude se oralo, vláčelo, silo, bandory sázely. I Jiřík s otcem opustili své stavy a s ostatní chasou činili se „po venku", aby ustavičnému pobízení přísné hospodyně Červených vyhověli.

Nebylo dne, když se Jiřík z rána odebíral z pazderky za svým úkolem, aby si nebyl řekl, dnes že již najisto pana „faláře" potká. Jako schválně vždy si vyhledal práci u lesa, u bořiny s hroby, neb pod Vysokým Vrchem, jen aby knězi v cestu se namátl.

Leč dlouho se mu nedařilo; již i jař pěkně od země se zvedala a na pokrajích bořin dlouhé vláčivé pruty ostružin pokrývaly se bledým listím, když se konečně, někdy kolem „Nalezení sv. Kříže", hoch s farářem v „lesejku" na pravo od Vysokého Vrchu sešel. Rumovali Červených kdesi již na samém konci Javorovských pozemků kus lesa na pole, Jiřík jim pomáhal a mezi prací byl od hospodáře ještě pro některé nářadí do statku poslán. Šel spěšně, mimo pěšinu v lese všelijak se klikatící, přeskakoval kameny, aby se dříve do vsi dostal. Pojednou zaslechl chřestiti svadlé z loňské jeseně listí; vzhlédl a spatřil, kterak sluneční světlo, prodírající se boučím právě se zazelenavším a černavými, svislými větvemi jedlí, pohrává na postavě farářově, na jeho rusých, zpod širokého klobouku prýštících vlasech a bílém, jemně zardělém obličeji. V okamžiku zapomněl Jiřík, že chvátá, a že rumovači jej očekávají; zarazil se, strhl s hlavy čepici a pohlédl na kněze toužebnýma očima. Pastor usmáv se přívětivě, již chtěl hocha minouti, ale tento žádostivý, téměř žíznivý pohled učinil, že se zeptal: „Jak se daří? Ještě tak pilně v knihách čítáš?"

Kolikráte si za večerů Jiřík vymýšlel, co vše faráři řekne, až se s ním šťastně setká — nyní stál tu takměř něm, že bylo slyšeti, kterak nad ním šelestí

listí, a teprve za chvilku zakoktal: „Ponžeň' děkuju... Pantáta Plíhal teďkomejc mi knížky pučoval, dyž sem si v zejmě na fáru netroufal..."

Farář poněkud se podivil, pak hned uspokojeně dodal: „Plíhal je pilný čtenář a člověk spořádaný, důvtipný. Nu, a jak se ti Plíhalovy knížky a ty moje líbily? Čeho jsi se v nich dočetl?" Mladému Šmatlánovi rudá krev rozlila se po líci — och, kdyby jen dovedl faráři pověděti, co na srdci má, čím tolik nočních hodin probděl... Sebral se násilně a řekl: „Už leccěmus rozumím, co je vopraudouskou praudou — co mi spíš *) ináč vykládali, tam v Luži i teďkejc u našich. A chtěl bych znát šecku praudu, kde jaká!"

Farář pousmál se znovu: „Hochu milý, to bylo přáním mnohých velkých mužů a přece se jim nesplnilo! Seznati všecku pravdu světa, k tomu nestačil by lidský život i kdyby tisíce let trval."

„Ale smejšlím," stál Jiřík tvrdošijně na svém, „že v tech knížkách zakázanejch, helvetskejch je tý praudy víc — a že jenomej proto nám zakazujou, abychme na nich říkali."

„Nejsou to jen knihy náboženské evanjelíků, v nichž je pravda," řekl pastor polo pro sebe, ale pak se hned vzpamatoval a zeptal se: „Přál bys

*) Dříve,

sobě zase nějakého čtení?“ „Och, dvojctihodný panáčku, tuze bych rád — — a nejrejš bych, dybych směl chodit do modlitebny napořád poslouchat jejich vejklady — och, ty jsou prauda praudoucí! — dybych tak moh čítat bibli a knížky šecky vejřeuně. — Nebejt pantáty našeho a tetky Červenejch — — ale ti by mě prokleli!“

Chlapec čím dál tím více se rozohňoval a konečně v dojetí vrhl se do mechu, duchovnímu k nohám. Upíral na něho zase oči tak žádostivě — a čekal, co mu odpoví. Farář dotkl se rukou lehce ramena hochova: „Nač bys kletbu na sebe přivolával?“ pravil mu s úsměvem poněkud záhadným. „Každému jest možno sloužiti Bohu a pravdě, jen chce-li, v srdci svém! Hledej ji v knihách, které jsou ti milý, hledej ji v bibli, jsi-li žádostiv, — a také nezapomeň se ohlížeti kolem sebe. — — Bůh, světlo, pravda jsou všude, nejen v knihách — v bibli i ve hvězdách, ve hvozdě tmavém i v modlitebnách...“ Sňal ruku s hochovy kazajky, hlouběji vtiskl si klobouk v čelo a poněkud jsa nachýlen ke předu, jakoby tíží nějakou, odcházel dále v les, směrem k sousední, v rokli položené dědině.

Trvalo chvíli než se Jiřík vzpamatoval, s mechu vstal a za farářem se ohlížel. Trnul podivem: dvojctihodný pán mu neradí, aby vypověděl víru, netěší se z toho, že vidí lepší pravdu v knihách helvet-

ských — a on, Jiřík, myslil, kdož ví, jak si ho nakloní, jej rozradostní, až mu poví, kterak smejšlí! Pantáta Plíhal nelhal, když hovořil, že není jejich falář jako ostatní páni bratři! A Pán Bůh že mluví z hvězd jako z bible — a les že je zrovna tolik jako kostel, dům Páně? — les, kde se lišky proháněji a ostříži krákají? — Kterak je to divné! — — Proč asi dvojctihodný pán nechce, aby Jiřík přestoupil na evanjelickou stránku? Leká se toho prokletí? — Jaké prokletí, když by šel za pravdou? Až se zase s „falářem" potká, řekne mu to. — — Vystoupil na kraj lesa, aby spatřil, zda-li se duchovní vrací snad touže cestou, ale ten šel již mezi poli do údolí a vystupoval opětně na protější, lesnatou stráň, již jej bylo jen nejasně viděti. Chlapec vrátil se zase mezi stromy; neskákal přes balvany, vláčel se jaksi unaven, zpola zapomínaje, kam a proč jde. Když zašustily za ním opět kroky, rozčileně vyjel; nebyl to farář, nýbrž Červených děvečka, kterou poslali za ním, proč nářadí již potřebné tak dlouho nenese. Tu teprve Jiřík poznal, jak dlouho se rozprávkou, a přemýšlením omeškal a dal se úprkem dolů k Javorovu.

* *

*

Léta i zimy přecházely nad hlavou Jiříka Šmatlána a on stále ještě kolísal se mezi prudkou duchovní žádostí a strachem z následků svého jednání. Byl-li v modlitebně, četl-li tajně z vypůjčených knížek aneb seděl-li za nedělních večerů v Plíhalově chaloupce, tu nejraději byl by se rozběhl na katolickou „fáru" a šel tam „vypovědít víru". Ale ocitl-li se pod pronikavýma očima své hospodyně, slyšel-li otce se modliti a ty staré písničky z Chlumečku zpívati, zase trnul, co by všecko přátelstvo tomu řeklo.

Avšak byl v tom Jiříkově setrvání ve víře otcově ještě jiný háček. Plíhal dosti často mu nadhodil, jak by to bylo pěkné, kdyby byl na jejich stranu, že by pak zrovna za bratra považovati jej mohl a Plíhalka vždy radostně se k tomu usmívala — ale dvojctihodný pán nikdy slovíčkem jej nepovzbudil! Nikdy nevycítil mladý Šmatlán, že by bylo přáním farářovým čítati jej ke svým „duším". Naopak. — — Dosti často poznával Jiřík, že farář asi sám s věrou svých osadníků spokojen není. — Neustále jim připomínal, jak bylo za předků, líčil jich život, jich zápas a utrpení za víru „beránkovu"; tvrdil, že bylo by nehodno, opouštěti jich stopy a říditi se výmysly cizími — — ba někdy i v posměch uváděl rozličné novoty a předpisy německých pastorů v Elberfeldě a Heidelberce, o kte-

rýchžto městech Šmatlán jak živ neslyšel a nečetl a jichž jména jen těžko si zapamatoval. Hochovi se velice líbilo, že chtěl se farář vždycky spravovati příkladem slavných předků; jako nazýval se katechismus, dle něhož učil evanjelické děti českobratrským, tak i víru svou jmenoval věrou Českých Bratří, svou obec jich dědici a následníky. Když se hoch jedenkráte Plíhalovi o tom pochvalně zmínil, svěřoval mu tento s tajemnou tváří, to že právě překáží ostatním farářům, že Javorovský chce opravdu založiti nějaké zvláštní náboženství, ani helvetské ani luteranské, ale nějaké neznabožské, bludařské, neboť prý mezi těmi starými „Bratřími“ takoví bludaři byli — a ještě teď leckde jejich potomci žijí. Jiřík tomu ovšem ani za mák nevěřil, že by „dvojctihodný pán“ mohl blouditi — ale že by něco zvláštního chtěl způsobiti, to ano — tak nějakou církev na čisté pravdě založenou . . .! Vždyť i nejednou, když knihy mu půjčoval, farář o pravé službě božské Jiříkovi se zmiňoval, jako tehdy v lese. Jen kdyby již určitou, jasnou cestu mu ukázal.

— — — — — — — — — —

Šmatlánovi byli v Javorově asi čtyři neb pět roků, když náhle, někdy za plného léta proskakovala pověst, farář že vesnici opustí a kamsi daleko do kraje, a dosti blízko k Praze se přestěhuje. Plíhal

ihned uhodil na kostelníka z „domu Páně“, zdali jest to pravda a proč by to dvojctihodný pán dělal, tady že jej mají všichni rádi, kostel že je za kázání vždycky jak by nabil, a „fára“ Javorovská že taky není z nejhorších. Presbyteři řádně platy odvádějí a každý evanjelík peníze, máslo, chléb, vejce a med, které na něho připadají, rád a v čas dává. Tu kostelník dosti neúplně vyklopil, co tak mimochodem od paní farářky, dětí a děveček pochytil, ta „fára“ v kraji že není lepší, ba snad horší než zdejší, ale dvojctihodnému pánu že se snad v horách stejská, že tu nemůže tak učený pán působiti, jak se patří, tam v Praze že má bratránka nebo bratra, taky kazatele tuze slavného, s tím prý budou vydávat nějaké knihy, noviny nebo něco takového.

Ještě Plíhal nad tím hlavou potřásal a uvažoval, proč by farář od nich chodil, když již skutečně na faře chystali se k stěhování. Osadníci litovali, uvažovali, koho sem nyní dostanou — ale aby byli několik nocí probděli v samém skoro pláči, jako Jiří Šmatlánů, katolík od Chlumečka — to žádný! Kdyby byla panímáma Červených nyní hlídala pazderku svoji, jistě by neviděla do noci světélko v ní kmitati. Jiřík ležel na stropě a div si hlavu neotloukal o povaly. Ztratí toho, jenž mu byl na místě oslňujícího Chlumečku, jehož miloval více než ubohého, nepatrného otce svého, v němž se jemu podruhé

vtělil Spasitel. Již již si umiňoval, že taky v Javorově nebude, že do kraje uteče — za farářem. — — Chtěl mu to říci, chtěl jej prositi, aby mu tam někde místo vymohl. Ale když přišel na faru plnou zavazadel, beden a balíků odvádět knížky, jež mu farář v nejposlednější době půjčil, třásl se na celém těle dojetím a jen líbal ruku, která od něho knihy brala. Duchovní považoval dojetí hochovo za přílišnou vděčnost a podotkl: „Můj nástupce také ti rád knihu zapůjčí, budeš-li čtení dychtiv; horlivé čtenáře každý radostně podporuje“ a pokývl přívětivě hlavou. Ale slovy svými vzbudil v Jiřím hroznou představu, že někdo jiný ve farských pokojích sídliti bude — Šmatlán prudce několikráte vydechl, jakoby se bál, že se zadusí a pak vypukl ve skutečný pláč. Pokryl si tvář rukama, a když slzy počaly prýštiti jeho prsty, setřel je rukávem své štruksové kazajky. „Neplač, hochu,“ upokojoval jej udivený farář, „jsem vskutku přesvědčen, že sem budeš moci vždycky přicházet. Plíhal v lese jistě tebe odporučí.“

Jiřík stáhl ruce s tváře: „Dvojctihodný panáčku“ — mluvil, zajíkaje se v slzách — „já semka už nichdá přijdout nemůžu. — — Och, ty můj Ježíši — dybych rejš v tu chvíli ze světa sejdít moh' — — —“

Duchovní pozoroval mladého tkalce tiše. Zda

nad knihami, jichž pozbude, tak lká, či by snad tento katolík jeho odchodu želel? Pohled jeho působil na Šmatlána poněkud konejšivě. Uchopil se zase ruky farářovy a žadonil: „Dvojctihodný panáčku, ráčil bych ich prosit, dyby si na Javorov někdy zpomenuli! A přindou k nám zasej — božínku, jen dyby do Čech nebylo tak daleko —" a zase zaslzel. „Jistě že si na Javorov vzpomenu a na všecky, kteří mne tu rádi měli!" odpovídal farář již opravdu dojat. „Buď zdráv, hochu — kéž ti Bůh dá kráčeti vždy cestami pravými — jen chtěj jimi choditi."

Jiřík vyšoural se ze dveří a potácel se dolů po stupních, jimiž se od silnice na faru vystupovalo. Nešel do statku za prací, ač bylo časné odpoledne, lhostejno mu bylo, co maminka poví o jeho lenosti. Zamířil k protějšímu lesu, ale vyhnul se chaloupce Plíhalově, která byla takměř na cestě. Chtěl býti sám. — —

V lese to šumělo a vonělo, ptáci hlasem zpívali, hmyz je doprovázel bzukotem a v povzdálí přes balvany šplounala voda v Černém potoce. Jiřík Šmatlán nenaslouchal; spěchal prudce v před, suché větve keřů, maliní a ostružinčí lámaje, by dospěl místa, kde by ho nikdo nenašel. Pak usedl do stínu, obě ruce podepřel o kolena a zabořil v husté kučeravé své vlasy. Hlasná souladná píseň lesa připadala mu jako žalm jeden, jejž několikráte v modli-

tebně před kázáním farářovým slyšel. Zase zavzlykal. — — Jak bude s ním nyní? — „Jen chtěj jimi kráčeti..." Kdo mu ony cesty ukáže?

* *

*

Církev Javorovská zvolila si nového pastýře, a staršovstvo si jej přivezlo hluboko z hor, až od samých moravských hranic. Okukovali jej osadníci, rozvažovali o něm a přirovnávali, který z obou „dvojctihodných panáčků" je lepší, bývalý nebo nynější? Bylo hádání sem tam, ale na tom se všichni shodli, každý že je jinačí. Za krátko i ti tiší, spokojení, kteří tvrdili, že je nový farář pravý sluha na vinici Páně, připouštěli, že třeba si vede vážně, důstojně, toho ohně, té říznosti že nemá, co bývalý.

Ale bylo dosti evanjelíků v Javorově, kteří se s příchozím nedovedli a nedovedli spřáteliti. Pořáde chtěli něco vyšťourati v jeho řečích a chování, co by proti němu svědčilo, a když se jim to nepodařilo, alespoň žalovali, že je studený jako led a že na jeho kázání již se tak lidé ze všech obcí, ať přifařených, ať cizích, ať helveti či katolíci do modlitebny nesbíhají, jak bývalo druhdy. Vskutku byla nyní kázání jiná. Nový farář, Jan Hronský, byl muž ryzího srdce, ale vždy zasmušilý, nemluvný. Ač teprve čtyřicátník, mnoho již v životě přetrpěl

svízelů, čímž mysl jeho, přirozeně již zamlklá, téměř úplně od světa a lidí se odvrátila. Jako student bohosloví choval stkvělé naděje, ale pak na dvou pramaličkých bídných farách v Kolínsku a v horách Žďárských nadobro je pochoval. Jak dále studovati, působiti, kde knih koupiti, když někdy na faře nebylo ani při nejusilovnějším hledání kus „chlebečka“ aneb trojník pro žebráka na vrata zaklepavšího? Nezoufal si, odevzdal se v osud, ale sesmutněl, spřísněl. Šel přímo svou cestou, konal svou povinnost, leč jakási hluboká trpkost ležela na dně jeho duše. Jen slaboučká jeho choť a dorůstající dcerka, dvě jemnocitné duše, dovedly někdy vylouditi na jeho tváři úsměv. Konal úřad svůj v obci, kdekoli bylo třeba, ochotně, ale s osadníky nenavazoval přátelských svazků, nestavěl se s nimi na cestě, a když v neděli kázal, držel se přísně písma, vykládal vše prostě, nepochyboval, neodsuzoval, nedíval se ani do minula ani do budoucna — ale také nedával se unášeti ohnivým temperamentem kamsi do neurčitých oblak pomyslů, kam bývalý farář své posluchače tak často mimoděk strhával.

Nebylo divu, že v srdcích mnohých osadníků zůstala trapná prázdnota, a že Plíhal zvláště byl jako okraden. — Chodil do modlitebny skoro nerad, raději si doma něco sám z bible a postily přečetl. Vykládal pak ženě, že jest mu, jakoby bývalého

faráře z knih hřímati a lkáti slyšel — stěžoval si, jak jest to nyní v Javorově zcela jiné. Ale Plíhalka neměla pro jeho obžaloby žádného porozumění; jí bylo kázání jako kázání, patřilo to k Boží neděli, pěkně se k tomu nastrojila — ale jinak často nevěděla, kam „panáček“ slovy míří. I vyléval zkormoucený, valem stárnoucí Plíhal svoje žaly v mysl Jiříka Šmatlána, mladého kamaráda.

A Jiřík? Nenáviděl „fálaře“ Hronského z celé duše! Nikdy ještě děvče si nezamiloval, třebas „ďouky“ sebe víc na očích se mu blýskaly, ještě že se něco v něm hnulo, když Plíhalka před ním se zardívala a horoucíma očima od lajce k němu pohlížela, když u nich za stolem v rohu seděl. V Jiříkovi vždy více pracovala hlava než srdce, a všechen mozek mladistvé, ohnivé a hloubavé té hlavy tíhl k jednomu drahému, světlému obrazu, a to byl mladý farář, nyní odšedší, rytíř světla, obrance pravdy! Před ním klekal, jemu se klaněl, jeho rusou hlavu obtáčel svatozáří jako na Chlumečku postavy svatých ji měly. A farář Hronský byl zlodějem, který jej o miláčka jeho oloupil, na místo jeho se posadil!

Do modlitebny nadobro přestal choditi; byl tam jednou, dvakráte a zcela se srovnával s Bobšem i Plíhalem, „že už to nejní to“ — k vůli těmto, jak se domníval, střízlivým řečem, nemusí starého otce

i hospodáře podvádět a tajně se vykrádat! Půjde raději do bořin, mezi skály, tam najde pravého Boha, světlo, jak mu slíbil milovaný kněz! Vskutku, kdykoli měl chvilku, utíkal se do samoty lesní a dlel tu, dokud hvězdy nevysvitly, jež sčítal, jichž měnavým pláním se omamoval. Až se Plíhal podivil, kde se věrný kamarád toulá a v jeho ženě srdce usedalo pomýšlením, že mladý Šmatlán místo k nim chodí za ďoukou nějakou!

Potkal-li Jiřík faráře Hronského, probodával jej nenávistnými pohledy, ba zastavoval se a za ním se díval, pravě si se zadostiučiněním, jaký že je ten nynější „falář" nevlídník, jakou má snědou, zamračenou tvář, dlouhé tmavé vlasy a vousy, hluboké oči, až z něho jde hrůza jako ze zbojníka... Byl by tak rád býval, aby se duchovní ohlédl a jeho počínání si všiml; ale pro faráře Hronského jakoby mladého tkalce ani na světě nebylo. Nevšímal-li si drobných záležitostí svých farníků, do života katolického obyvatelstva Javorovského již docela se nepletl — leželo zcela mimo jeho obor. Jiříkovy styky s evanjelickou „fárou" zcela přestaly; nechodil si tam pro knihy, aniž se tam Plíhalem dal odporučiti. Sháněl čtení jinde, v sousedních vesnicích, vezl-li jimi dílo na „krakaru" *) do Poličky a při-

*) Trakař.

vážel-li si odtamtud „vorkáf".*) Již se s leckterým čtenářem seznámil; zvláště ti na samotách, na Blatinách, Damašku, Betlémě, Kobylích měli knih dost a vzácných.

Panímáma Červených s potěšením od děveček svých slýchala, jak se Jiřík na dobrou cestu obrací, ani do té „šeredné ďoury helvetské", ani k Plíhalovi, machometánu, že již nechodí a před falářem z druhé fáry že již ani nesmeká. Jen ta jeho roztržitost, zadumanost při veřtatě, planoucí tváře a háravé oči při něm zůstaly, inu, přišel do let, vykládala si hospodyně, bude čas jej oženiti, aby na zlé myšlenky nepřišel! Vojně ušel, jako jediný živitel svého nebohého otce — vyhledá mu sama nějakou pořádnou ďouku, mohou bejvat zatím v pazderce, než se pro ně barák najde. Pak se udělá Jiřík tkalcem sám pro sebe, oni mu práci přepustí; nedbají již, jsou staří, synové také o ni nestojí, práce po venku je dosti — a ani se to jaksi pro sedláka nehodí! Pěknou budoucnost chystala panímáma Červených svému příbuznému a to z čisté radosti, že těch neznabožských myšlenek zanechal, a je zase věrným, poctivým katolíkem.

* *

*

*) Z německého Vorkauf, to, co nutno k tkání dříve zakoupiti, příprava.

*

Nebylo by divu bývalo, kdyby se byla stará panímáma Červených na dobro na rozumu popletla, tolik na ni, za několik dní, dolehlo novin neočekávaných! Jednoho jitra, když z ranní se ubírala, vypravovala jí sousedka, jež měla statek blíže lesa, Plíhal, ten neznaboh a kacíř, který ani s farářem svým se nesrovnával, že je na Boží pravdě, v noci že skonal dost zčerstva, ač již od zimy byl jaksi „pošpatný“. Panímáma, jež, čím více stárla, tím stávala se zbožnější, zrovna se v duši zalekla, jak nebožtík před trůnem Božím obstojí, jak se soudci svému zodpoví, a hned si umínila, že každodenně po nějaký čas několik otčenášů a zdrávasů za něho obětuje, třeba že ho za živa v lásce neměla. Však Spasitel velí, abychom svoje nepřátele milovali...

Ještě se těch otčenášků mnoho nepomodlila, již jí opět děvečka přiběhla s novinou, Plíhalka že se bude co nevidět zase vdávat, a že si bude brát jejich Jiříka z pazderky, starého Šmatlána syna! Sama prý mu nabídla, že mu dá polovici chalupy připsat, třeba že on nemá, co by jí postoupil; a Jiřík prý zase se jí zaslíbil, že přestoupí na evangelickou stranu.

Hospodyně zůstala na děvče koukat; bylo jí, jakoby ji kdo kamenem uhodil. Teprve za chvilku řekla: „Běž, běž, Máňo, šak to žádná prauda nejní!

Jiřík dávno k Plíhalom nechodí — — a že by chtěl víru vypovídat, to nic, to jenomej tak si lidi smyslili!“ —

Ale děvečka stála tvrdošíjně na svém. „Říká to každičkej pousi, Plíhalka že je po mládým z naší pazderky celá blázen — už dávno že svýmu starýmu muži mák zvíla! *) A kerak by ji Šmatlánů nebral, maminko, chdyž sám nemá ničehož nic, v pazderce bejvá i s tátou, a teďkomejc bude mět chalupu, kus pola, nářadí šeho dosť.“

„Toť, toť,“ přisvědčovala stará hospodyně již tesklivě, „udělá ščestí, vo to nic — já jenomej skrzevá tu naši svátou víru — — snad by ji nevodhodil jako kabát? — —“ „Vyptejte se ho sama, až se vám v cestu nachomejtne, vám to vypoví istě — k nám ďoukám je pyšnej, kdák by nám co řek'?“ „Esli ho chdesi po venku potkáš, řekni, Máňo, ať se tu staví v seknici. Už teďkomejc pár dní pořádem se toulá a statku se vyhejbá.“

Když Máňa, děvečka, Jiříka vskutku zahlídla a vzkázání od hospodyně mu vyřizovala, díval se na ni jaksi roztržitě, jakoby myšlenky jeho bůh ví kde bloudily. Násilně musil se sebrati, by děvčeti porozuměl.

Vířilo to v něm a bouřilo, jako dosud snad nikdy

*) „Zvíla mu mák“ říká se o ženě, jež byla muži nevěrná.

leda za odjezdu farářova. Nejprve ta neočekávaná smrt Plíhalova! Navštěvoval jej sice nyní řidčeji, ale přece tomu sotva čtrnácte dní, co spolu tak po přátelsku hovořili o pěkných vyhlídkách do budoucna. Dověděltʼ se churavec, že jejich miláček již ty slibované noviny vydávati počal a že je jako na důkaz, jakými cestami je povede, „Českobratrským Hlasatelem“ nazval. I umiňovali si oba, noviny že míti musejí a kdyby si na chlebečku a na bandorech utrhnouti měli, ty že jim budou místo bývalých kázání a návštěv na faře, teďkomejc že si Javorovského panáčka již ani všímati nebudou. V nich se dočtou všeho, čeho je jim ke štěstí a spasení třeba. Jiřík slíbil Plíhalovi, který teď jen málo vycházel, že mu do Poličky peníze donese, jak jen pohromadě budou — a pak nastanou časy!

Zatím než podruhé k němu se schystal, uslyšel zprávu o náhlém jeho úmrtí. Nemohl ovšem mladé vdově více pomoci, než že jí rakev zjednal, — na faře s dvojctihodným pánem, ve škole a na hřbitově musila si to obchodit sama, vždytʼ on, Jiřík, byl na druhou stranu — ale to si vzíti nedal, že několikrát, když právě u Plíhalů modlení nebylo, nad nebožtíkem srdečně si zaplakal a o pohřbu mlčky s hlasitě zpívajícími helvety se ubíral. Byl zarmoucenější než sama Plíhalka, která jen tak, aby se neřeklo, kvetoucí své tváře do černé zástěry

ukrývala, a hodně hluboko do svého tibetového „vikléru“ se halila.

V poledne po pohřbu pěkně funusníky pohostila, ale pak ke čtvrté hodině, když se jí hosté rozešli, seděla jakoby se nechumelilo před chalupou v zahrádce a klidně pohlížela vzhůru, kterak se od kukly pěkně pomalované a popsané po lomenici rozlézají úponky divokého vína a větrem jsouce pohybovány, chvilkami až i její hlavy se dotýkají,

Jiřík, jenž na pohřeb od hospodářů se vyprosil, neměl toho dne ve stavení stání. Pohoštění se nesúčastnil, nebyl ani z přátelstva, ani sedlák, ani chalupník, jen z pazderky podruhův syn, ale nyní táhlo jej to k bydlišti kamarádově, kde prožil tolik pěkných a pohnutých chvil. Už s ním u stolu sedati nebude, ani knížek čítati a vykládati a si je vypůjčovati! Když zašustily kolem plotu kroky, Plíhalka vzhlédla; všecka se zarděla, úponky vína s hlavy odhodila, vstala a k vrátkům se přiblížila.

„Jenomej pojď,“ pravila, otevírajíc je, „něco po mně chtěl's?“ *)

Šmatlán zůstal státi při plotu a smutně se rozhlížel. „Cák bych moh' chtět? Už tu pro mne ničehož nic nejní... Jenomejc tak jsem se šel poďvat, kerak to tu bez kamaráda vyhlíží...“

*) Po někom něco chtíti, pěkné rčení z okolí Poličky.

Ale Plíhalka vzala jej za ruku a vedla jej vrátky dále do malého sádku. „Sedni semka,“ ukazovala na lavičku pod okénky a kuklou, odkud prve vstala, „je tu hezky. Tam v seknici je temno, čpí tam umrlčina pořádem.“

Jiřík jsa donucen, usedl vedle vdovy na lavičku; díval se upřeně přes plot, tam ke kamenné hradbě, u statku Kučerova. Vzpomínal, jak na ní nápis luštil a jak setkával se s mladou přívětivou ženou, nyní ovdovělou. Ale také Plíhalka vzpomínala jich počátečné známosti; líbíval se jí hezký, moudrý, tmavovlasý hoch, přávala si, aby byl její muž takový, aneb ona svobodna. Dnes jí jest. — — Což ten Šmatlánů jen stále k lesu hleděti a na nebožtíka vzpomínati bude a jí si ani nevšimne? Obrátila se k němu celým tělem, tak že si jejího planoucího pohledu všimnouti musil a řekla: „Prál's, že tu už pro tebe ničehož nic nejní. Cák jenomej k nebožtíkoj's chodíval? Ty a já, my spolu bejvali spíš,*) ešče, nežlivá s pantátou na knížkách's říkal a je vykládal.“ Plíhalka chopila hocha za obě ruce, jež měl na kolenou složeny.

Dotek ten silný a planoucí její oči i tváře zvířily v něm všecku, dosud tak klidnou krev, tak že srdce počalo mu bušiti. Ale přece se přemohl a

*) Dříve.

hlesl: „Cák byste se mnou ďála? Jenomej bych vám byl na překážku, panímámo.“

„Na jakou překážku? Je mi samotnej stejně smutno, pořádem tu umrlčinu cejtím a nebožtíka vidím, jak je tuhej a žlutej. Nejrejš bych z chalupy utekla!“

„Proč byste to ďála?“ napomínal Jiřík rozčilenou ženu vyčítavě. „Stavení je jako klícka, tuze hezky se tu přebejvá.“

„Chtěl bys v ňom vostávat?“ pravila mladá žena, prudce oddychujíc, „pantátovy knížky přeříkávat, na veřtatě dělat i vo poli?“

Jiří Šmatlán ucouvl. „Byla by to věc nepatřičná, proti božským i lidským zákonům. Co by sousedi řekli?“

„Co by mohli říct', když bych tě nad chalupou pánem uďála? Nebožtík mi i dal pod moc, můžu s ňou si dělat co chci — nikoho nemám, je mi k smrti smutno!“

I Jiříkovi počal se dech krátiti. Co jen panímáma Plíhalka myslí, kam míří...? Či jí žalosť o muže rozum spletla? „Kerak by to mohlo bejt?“ šeptal sotva slyšitelně.

„Dobře by to bejt mohlo, kdybys byl mým manželem! Jiříku Šmatláne, dám ti šechno, mám tě ráda, z celýho světa nejrejší, víc, než sem nebožtíka měla, tisíckrát víc! My se k sobě nehodili,

já byla sirotek, cák sem si měla počít, chdyž se mně chtěl ujmout? Byl tuze divnej — já šecko snášela — ty's byl má jedinká radost, chdyž's k našim chodit začal! Dám ti půl chalupy připsat, budem dělat za stavem, ourodu taky míváme pěknou, hezky budem živi! Vystěhuješ se z tý bídný u Červenejch pazderky, je tě do ní škoda, budeš chalupníkem!"

Plíhalka naléhala vášnivě, vždy blíže a blíže k němu přisedala, pak ruce jeho pustila a lokte svoje rozevřela. Zapomínala, že jsou na zahrádce, že by mohl jíti kdosi kolem, zapomínala, že hrobník právě asi rakev mužovu, dobrodincovu, zasypává, vše zapomínala pro horoucí žádost, připoutati k sobě tohoto hocha, po němž po léta marně toužila. Cítila jaksi, nepodaří-li se jí to v této chvíli, tužší že bude míti po druhé práci. Avšak vášnivá její slova, její úpění a planoucí pohledy neminuly se na Šmatlána účinkem. Poprvé na něho zadýchal horký dech ženiny lásky, na něho, jenž dosud vždy kořil se a miloval mozkem. Když rozevřela mladá žena lokte, přitáhl ji k sobě a zašeptal: „Pojďte do sekničky, tady lidé popocházejí... Nebude vás nebožtík strašit, byl dobrý, měl nás vobá rád!"

Plíhalka poslušně dala se odvésti do prázdné světnice, kde již vše po funusnících bylo uklízeno. Jiřík postavil se ke stolu, upřel oči také již planoucí

a zavlhlé na vdovu a tázal se jí měkce: „Tedy vy byste si mne, chudáka, vzala? A já nemám než tyto dvě ruce!“

Ale vdova na tuto námitku neodpovídala. Uchopila zase ruce hochovy a silně je tisknouc, volala: „Vezmi si mě a budem vyrounáni. Řekni to doma otcoj svýmu a hospodářům — a až bude šest neděl po funuse, můžem' jdít k zadání na fáru.“

Mladý Šmatlán sebou trhnul: „Panímámo, zapomněla ste, že sem já na jinou stránku!“

„Nepovídej,“ křikla žena vášnivě, „já tě už za žádnýho katolíka nemám. Cák nepamatuješ, kerak ste s nebožtíkem se shodovali, faláře oplakávali, chdyž do kraje odešel? Pantáta často hovořil, že's jako náš! Už to pro jeho památku a pro faláře udělej, že se dáš na naši stránku. Snad bychom se na revers nebrali? To by se můj otec i nebožtík v hrobě vobrátili!“

Pro památku faláře! Ano, udělá to, bude mu bližší — bude bližší pravdě! A teďkomejc, až z bídy a podruží vyvázne, bude moci lépe pro světlo a pravdu bojovat. Bude si knihy a noviny kupovat, pozná svět. Jak je ta panímáma hodná, že si ho vezme, pánem nade vším jej udělá — bude jí vděčen, bude ji míti rád! A jak snadno rád, je hezká, švižná, dosti ještě mladá. Podíval se na ni laskavě, ana před ním stála uzardělá, roztoužená a přitiskl

ji do náruče. „Řeknu to domka našim a pak k jemnostpánoj na fáru pudu ... Udělám, jak chcete, panímámo. — Už pro tu památku — a pro vás, že ste tak ke mně hodná.“ Žena chvíli silně tiskla se k prsoum Jiříkovým, pak náhle vypukla v pláč. Klesla na lajc kolem stolu a položila si hlavu v ruce. Přemohly ji dojmy dnešního dne, kdy muže pohrobila a horoucně žádaného hocha získala. Jiřík se ulekl a nevěděl, čím Plíhalce náhle ublížil. „Jen jdi dom, hochu, a řekni vašim, co sme vyjednali. Teď komejc si trochu popláču, bude mi lehčejc — až zasej přindeš, šecko si smluvíme.“

Šmatlán odcházel jako zmámený. Nešel domů, chodil po osamělých stezkách o příhodách dne přemítaje. Když do pazderky přišel, otec již spal. A druhého dne, když stále ještě rozčilen a nesvůj s Mařkou děvečkou se setkal a tato jej k hospodyni zvala, tu již vědělo půl Javorova, jak s ním bude. Plíhalka, vyplakavši se, kde které sousedce jásavě pověděla, mladý, hezký Šmatlán že bude jejím druhým mužem.

* *

Vstoupiv do neobyčejně prostranné u Červených seknice, kde stará hospodyně cosi u kamen kutila, poznal Jiřík ihned, že tetka již ví nejen o jeho že-

nitbě, ale i o zamýšleném přestoupení. Vítalať jej hned u dveří její rozrušená, úzkostlivá tvář. Dal pozdravení, a mezi tím, co si Červená o kanafasový svůj fěrtoch ruce i tvář utírala, mačkal v nesnázích svůj kašket. Hospodyně sedla na „lajc" vedle trnožového stolu, zrovna pod svaté, na skle malované obrazy a zabalila si nahé vrásčité ruce do zástěry. Pak je zas vybalila, cípem fěrtochu čelo utřela — byla v nesnázích nemenších než hoch — ráda by mu byla domluvila a zase se obávala, že přísností vše zkazí. Jiřík marně čekal, co mu hospodyně poví — pak, jsa netrpěliv, podotkl: „Mařka poudala, že ste, tetka, pro mě vzkázala?"

Hospodyně se sebrala, a odkašlavši, pravila mírně: „Hovořej' pousi, že's dal slovo Plíhalce pod lesem, co jí včera zarabali muže. Cák mi vo tom ničehož nepovíš, Iříku? Přindu ti tetkou a leta letoucí sem se tě ujímala i táty!"

„Bylo to k víčerou, chdyž mi panímáma Plíhalka řekla, že by si mě vzala za muže a půl chalupy i pole mi připsat dala. Chystám se vod rána, že vám to povím i hospodáři i tátoj."

„Teda je to přecej prauda," vzdychla hospodyně, „hochu, hochu, ty máš ščestí, chalupa je, slejchám, skorem bez dluhů — ten machometán, Plíhal, šetřil a lakotil."

„Proč jenomej i ve hrobě mu nadáváte, tetka?"

vypukl hoch trpce. „Nebožtík Plíhal byl dobrý křesťan, spravoval se podle zákona Kristova. Kdyby takovejch bylo . . .!“

„Dyť ani s vlastním falářem se nesrounával,“ odtušila stařena již prudce. „Pořádem chtěl mět zeušeho rozum inačí. A ta žena po ňom bude asi neiná. Pelechem rouhání ten jejich barák byl! A ty, Iříku, chceš se tam přiženit? Esli pak's na spásu svý duše pomyslil?“ Červená zalomila rukama.

„Nic se vo mě nebojte, panímámo,“ odtušil hoch s úsměvem poněkud uštěpačným kolem úst, „já budu živ podlevá písma svatýho.“

„A což,“ vyzvídala hospodyně, chtějíc obejíti úskalí, „esli jemnostpán ti dovolení nedá, abysis tu helvitku bral?“

„Nejní mi dovolení žádnýho třeba,“ pravil Jiřík chladně. „Už sem panímámě Plíhalce slíbil, víru že vypovím. Budu chodit na katechismus, pak udělám vyznání a budeme se moct zebrat.“

Hospodyně zase zalomila rukama. „Tedy Mařka nelhala, chdyž prála, že helvetem bejt chceš. Hochu, Iříku, dyť je to řích a Pán Bůh tě bude trestat i děti tvoje, že vodvrhneš tu víru, v kerý's byl pokřtěn! Majetek je tuze hezká věc, ale bázeň Boží a život věčný to je nejpřednější!“

„Tuze se, panímámo, mejlíte, že jen katolík může

sloužit Bohu a vejdít ve spásu věčnýho života! Káždej křesťan je následovníkem Kristovým, evandělík i katolík — a — abyste věděla, za starejch časů u nás ani žádnejch katolíků nebylo, šichni se spravovali tou vírou jako nebožtík Plíhal. Mám to z kronik, z kněh...“

„Snad z ňákejch neznabožskejch!“ ostře vyjela Červená. „Žádná prauda to nejní, vo tomhle jemnostpán, ani velebníček nichdá ničehož nic nám nekázali. Dej se na pokání, Iříku, nedej se jako Adam v ráji ňákou Evou svíst vod naší církve samospasitelný. Dyť se třá může Plíhalka dát na naši stránku — má-li tě vopraudosky ráda, udělá to!“

„Neudělá!“ zavrtěl Jiřík hlavou. „A na revers taky si mě neveme — a řeknu vám spravedlivě paňmámo — ani tomu nechci sám. Zřeknu se katolický víry rád — už dávno se s ní nesrounávám, Plíhal a pan falář bejvalej, co vodešel do kraje, mi vosvítili rozum.“

Teď se dala Červená do pláče. „Teda chceš udělat přátelstvu haňbu — jakživo nebylo, aby z rodu našeho někdo se stal kacířem! Tam kolem Chlumečku sou samý jenomej věrní katolíci!“

„A co v Lozicích?“ namítal Jiřík živě. „Už si se mnou žádnou práci nedávejte, tetka, už sem z knih inšího rozumu nabyl! Pěkně vám zaušecko

děkuju, co ste mi uďála. Toho mýho tátu snad v pazderce necháte? — Rejš bych tam s ním byl do svarby — ale sem-li vám na překážku, leckde přespím. — —“

„Dybys netlachal, hochu! Snad tě na silnici nevyhodíme, chdyš pro ženu víry se zříkáš! Přecej si bejval dělník jak se patří. Jenomej si tam s tátou buď!“

„Pěkně vám, tetka, děkuju,“ pravil Jiřík opravdu vděčně. „Po svarbě už to ňáko spravíme.“

Obrátil se ke dveřím a spěšně odcházel. Červená nahlížela, že všecko její mírné přemlouvání i přísné domluvy byly marny. Nejvíce ji pálila Jiříkova slova o tom, že dávno již s katolickou věrou se nesrovnává, že ani sám na revers se ženiti, ani ženu přemlouvati nechce. Alespoň před lidmi tu hanbu na svém rodě nenechá... Vypravovala všude, Šmatlán že to dělá jen pro ženu, která je tvrdohlavá, a snad i nebožtíku slíbila, že si katolíka nikdy nevezme. Může si dupnout, když má chalupu, pole a všeho! Není divu, když jí ten chudera Jiřík je po vůli! Povídala to tak dlouho, až jí celé přátelstvo, ba všichni katolíci v Javorově uvěřili.

Mnohem méně než panímámu Červených dojímalo přestoupení synovo starého Šmatlána; nevyčítal mu ničeho, byl rád, že nenutí Jiřík jeho, aby taky po nějakém novém způsobě Boha uctíval.

S dětinskou radostí si opakoval, Jiřík že bude chalupníkem, bídy že se zbaví, jemu a snad také druhým dětem, které jsou na službě a v podruží, pomůže. Žili spolu v pazderce jako dříve, Jiřík pomáhal Červeným na poli, chodil k faráři Hronskému na katechismus a „k víčerou“ k Plíhalce „na kalandu“. Při tom si pomalu leccos jednal do nového hospodářství, postavil v sekničce u Plíhalů nový stav čili veřtat na „široký“, a šel-li do Poličky, často něco pěkného do jarmárky neb na stěnu vdově přinesl.

Když šel poprvé na „fáru“ oznámit, že chce se dát na helvetskou víru a poprosit dvojctihodného pána, aby jej vyučoval, třásl se na celém těle a skoro mu bylo do pláče. Kdyby tu tak sídlil ještě jeho zbožňovaný miláček! Jak by jeho výklady poslouchal, jak by jeho slova pil. Ale v přítomnosti faráře Hronského nadšení to ihned s něho spadlo. Ba, záhy pojala jej zase stará nenávist i musil se velmi přemáhati, aby příliš zřejmě na jevo ji nedával. Farář vyučoval jej bedlivě, ale nepřiblížil se mu nijak. Nebyl hrd na tohoto mladého konvertitu, nemiloval přestupování k evanjelické víře za příčinou sňatků, nevěřil v jich upřímnost! Šmatlán toužebně si přál, aby katechismus již byl u konce — ani jedenkráte nezavznělo k němu to, co slyšeti si přál — o vítězství pravdy a světla,

o Bohu, jejž lze ctíti i v lese... To spíše z Plíhalových knih se potěšil; ale mladá vdova tak nerada to viděla, sáhl-li po nich na římsu, když „na kalandu“ k ní přišel! Chtěla se na laici u kamen jen k němu tulit a hovořit, jak spolu živi budou. A Jiřík přece ještě často viděl v ní ženu staršího kamaráda, příznivkyni hocha z podruží, a ostýchal se jí, ač někdy její vášnivostí rozohniti se dal a jí její polibky a objetí vracel.

As za dva měsíce po Plíhalově smrti udělal mladý jeho kamarád vyznání víry a byl jedné neděle veřejně do evanjelické církve Javorovské přijat. Pak pekly se u Plíhalů koláče a po vsi se roznášely; v úterý byla svatba, dosti tichá. Z Červenejch statku nikdo do modlitebny nepřišel, krom starého Šmatlána, hněvali se přece trochu — a styděli se za přeběhlíka. Sourozenci ženichovi od Luže nemohli pro chudobu se vypraviti; i byli na počest obráceného dva presbyteři ze statků u lesa svědky.

Nevěsta rděla se a zářila blahem jako ďouka nějaká; vyparádila se, jak jen dovedla — — již jí v tom nikdo brániti nesměl. — Až se sousedky i z helvetské i z katolické stránky nad tím pozastavily, že vyvádí, jakoby na muže dávno zapomněla. A měly pravdu... Nemohla se večera dočkati, kdy nečetní hosté odejdou a mladý Šmatlán, nyní její manžel u ní v chalupě zůstane

a již do pazderky Červenejch se nevrátí, jak k jejímu žalu, ba hněvivému zklamání každovečerně činil. Již nikam neodejde, je zcela její, dala mu všecko, co má, i on musí jí dáti všecku svou lásku, svůj život, na všecko musí zapomenouti!...

* *
*

Pazderka Červených neosiřela docela. Ještě tam za večerů někdy blikalo mdlé světlélko, ještě bylo tam slyšeti šoupavé kroky, praskot desek na postýlku. To starý Šmatlán si rozžehal, aby mu tak samotnému teskno nebylo nežli všecky svoje modlitbičky odříká a na lůžko se odebere. Neodstěhoval se do chalupy k synovi!

Když se mladý před ženou zmiňoval, že otce k nim pod les přestěhuje, počala se vytáčeti, u nich že „chaloupky" *) není, v seknici že neměl by starý kam se položiti, a na „strop" že je tuze těžký přístup, ještě by nohu nebo ruku zlomil. Když se jí muž nabízel, že to nějak v sednici srovná, aby místa bylo, celá se ve tváři zapálila a horlila, za nebožtíka nikdy že nebylo, aby kdo s nimi ve světnici přespával, ani prý to není mezi manžely

*) Stavení vejměnkářské.

pořádek. Šmatlán konečně poznal, jak si jeho žena starce do stavení nepřeje; bylo sice také jeho, vdova skutečně učinila jej „polovičním majitelem“ všeho, co zdědila, ale zdálo se mu přece, že ona má právo, rozhodovat o tom, kdo má v chalupě přebývat. Došel sám do statku k Červeným s prosbou, aby tam otce na dále nechali, u nich že místa není. Hospodyně slíbila, ale hned vycítila, že kdyby mladí chtěli, bývání by se pro starého Šmatláno našlo. I vypravovala pak sousedkám, Šmatlánka pod lesem že brzy vystrkuje rohy — jen ať si Jiřík dá pozor, aby taky jednoho dne z chalupy nevyletěl, pak věru by nevěděl, proč si na duši bral hřích!

Jiřího bolelo, že kromě trochýtku stravy, když občas k němu přijde, otci ničeho poskytnouti nemůže; ale odpustil to ženě, neboť věděl, že takto sobecky jedná z vášnivé k němu lásky. Nechtěla míti žádného svědka ve stavení, dost ji to mrzelo, museli-li se rozejíti za prací neb pochůzkou, ale když byli doma, tu svého mladého, tak vytouženého muže nabažiti se nemohla. Buď mu navíjela a tu očí s něho nespouštěla, jak člunkem hází a rychle podnůžky šlape, až se rychlou prací všecek ve tváři zardívá. Jak mu to sluší — jak zcela jinak vyhlíží, než nebožtík! Aneb když neměla špulování, kolem kamen se otáčela a všeliká dobrá jídla, jak je uměla a jak tomu skromné jich poměry připou-

štěly, pro potěšení mu strojila tu slítek nějaký, pávky, polinku drcenou neb kapanou, buchty, křesné*) vdolky — co jindy jen v neděli připravovala. Měla několik slepic — ale nyní pramálo vajec odprodala, spotřebovala vše pro sebe, pouze co na faru odváděla. Vymýšlela, čím by se mladému manželu zachovala, život po svém boku příjemnějším mu učinila — jen s přestěhováním otce neb sourozenců nesměl jí přijíti — tu žárlila příliš. Když šli spolu na kázání neb nešpory, tajně si všímala, obracejí-li se lidé po ní, jakého má nyní mladičkého a svěžího průvodce a za bohoslužby ob chvíli se ohlížela na stranu, kde mezi muži ženatými i Šmatlán seděl a z Plíhalova kancionálu zbožně zpíval neb slovům farářovým naslouchal. Často se stalo, že ze všech výkladů nic nepochytila; zaváděl-li muž doma hovor o tom, co v chrámě slyšeli, málokdy dovedla se s ním smluviti. Jí bloudily myšlenky jinde; uvažovala o svém štěstí, vzpomínala ukojených nyní tužeb a dívala se dále do budoucnosti, kdy se budou míti s mužem dále tak hrozně rádi.

Starý Šmatlán vytrval v pazderce Červených, dokud žila tetka hospodyně; když tato zemřela, rozdělil hospodář statek mezi syny a hromadu pole i odprodal. Druhý syn zakoupil se v kraji, za Luží,

*) Bez kvasnic.

blíže k Mýtu, a s ním, jehož měl nejraději, šel i starý hospodář, učiniv si u něho vejměnek. Nejstarší, jenž hospodařil nyní „u Červených", dal starému bratranci nebožky matky nepokrytě na jevo, že si ho nepřeje v pazderce míti; i šel se stařec podívat zase jednou do Střemošic, vybíral si tam ujednaný vejměnek, toulal se od syna k dceři, všude něco si vyprosil a pak po několika měsících zase do Javorova se vrátil. Tak to provozoval stále a byl již více tuláku než spořádanému občanu podoben. Byl-li v Javorově, přespal leckdes, ač často hospodáři bručeli, proč že ten starý Šmatlánů k nim do kolny neb chléva dolézá, když má syna chalupníka? Trochu bandor, poliuky, ssedlého mléka přece mu nevěsta neodepřela, již „k vůli lidem".

Ve stavení kdysi u Plíhalů opravdu teď nebylo místa. Rodily se tam děti a zase umíraly — Šmatlánka ku své radosti a pýše přece se jich dočkala, ač, jsouc již nemladá, mnoho zkoušela. Měli jich celkem pět, tři zase umřely, mezi nimi k nesmírnému žalu Šmatlánově jeden hošek již dvouletý na záškrt — a dvě dochovali, děvčátka to, Růžu a Milku. Tak se to batolilo a překáželo v úzké sednici, kde mezi oběma veřtaty, postýlkem, stolem v rohu a kamny nebylo takměř projití, že se rodiče kolikráte báli, aby tu drobotinu nezašlapali. Kdež by tu bylo ještě místa pro nového nocleháře!

* * *

U Šmatlánů mnoho se změnilo. Za těch devět, deset let co byli spolu, z růžolící, švižné žínky stala se skoro bába. Zuby jí vypadaly, tvář sesvraštěla, vlasy zřídly a pod taclemi košile skrýval se tlustý krk. Ona si říkala, že to má po dětech, ale lidé si šuškali, že také od těžké práce a že dře bez potřeby.

U Šmatlánů nikdy na nic nejednali, všecko odřeli sami, ač měli krávu a kolik kusů pole. A práci „po venku" postavila Šmatlánka skorem sama. Nebylo pak divu, že měla tlustý krk, žíly strhány a dlaně tvrdé a rozpraskané jako kamení. Když se jí děti rodily a v chalupě jich přibývalo, chytla se jí náhle myšlenka, že se již neuživí, že bude s nimi zle. Pracovala od časného rána do noci, okopávala, žala, poklízela krávu i kozu, a při tom, kdy mohla snovala, ba i k veřtatu sedala. A muže také popoháněla, až tento trakař za trakařem barchetu i verule k faktorovi do Poličky vozil. Již všedního dne slítky a pávky nestrojila; panovala nyní u Šmatlánů jabka na šupavo,*) ssedlé mléko, z vody do vody,**) jako v kterémkoli sebe chudším baráku Javorovském. A tu ještě Šmatlánka neustále bědovala, jabka že se zase dost neurodila, kráva i koza

*) Brambory na loupačku, šupky = slupky.

**) Vodová polévka, do níž se mouka rozkloktá a okoření.

málo že dávají, obilí že neplatí. Držela se s každým krejcarem a šestákem jako podruhyně nějaká. Nebývala nikdy štědrá, jediný, kterému přávala hojně, byl její mladý muž, a to bylo tehdy, kdy po neveselém manželství s nevlídným starochem byla do něho tak poblázněna. Nyní měla jej sice ráda, byla pyšna na jeho moudrou hlavu, na jeho vážnost u sousedů, — ale ta bláznivá láska jí po tolika letech a pěti dětech přešla. Bylo pomalu v Javorově všeobecně známo, že je Šmatlánka hrozně lakomá, a také vlastní její muž si vyznával, že škrtí, kde se co dá. Podroboval se ženinu lakotění, říkaje si, že majetek pochází od ní. Spokojil se s hubenou nynější stravou, dělal při stavech do úpadu a když jel se zbožím do Poličky, sotva si ve Staré Kamenci aneb na Dolním Předměstí sklenice piva neb „kapky“ dopřál. Někdy, když se děti na záprsni neb dvorci batolily a žena kdesi okopávala, vzpomněl si při své jednotvárné, zimničné práci, že mu hůře nebylo v podruží u Červených . . . Ale to bylo jen málokdy.

Jedinou „zbytečnost“ si Šmatlán vymohl na ženě, přese všecko její bědování na zlé časy a drahotu: noviny, odstěhovavším se farářem vydávané, každoročně kalendář a ob čas nějakou knihu. Darmo mu Šmatlánka radila, aby si „Českobratrského Hlasatele“ chodil čítat k některému zámož-

nějšímu sousedu, na ně, chudery, ani prý se to nesluší, aby si novin kupovali, — opřel se jí rozhodně. Pravil, že dvojctihodný pán jej evandělické víře získal, bez něho nikdy by se nebyl dověděl, kde je Boží pravda a jak za světlem jíti. Byl by nevděčníkem, kdyby učitele svého déle neposlouchal: mluví k němu z Hlasatele právě tak, jako mluvíval s kazatelny v „domu Páně". Byl by špatným evandělickým křesťanem, kdyby dále nepátral po pravdě. Knihy Plíhalovy přeříkal již stokráte, chce poznati, jak nynější svět na Boží pravdu a Kristovo zjevení kouká. Aby se někde Božího slova doprošoval, toho mu není třeba. Přičiní se, aby těch několik šestáků nahradil, stejně do hospody skorem nepáchne . . .

Šmatlánka poznala, že stojí ve své rozepři na nebezpečné půdě. — Aby tak muže od nové víry odškádlila — stejně faláře nemá rád! — — Spolkla hořkost a nechala Šmatlána být.

„Českobratrský Hlasatel" byl světlem, ba obsahem tkalcova klopotného života. Jeho stránky počtem skrovné čítal a zase čítal v prázdných chvilkách svátečních, o jeho úvahách a bojích přemýšlel, když u veřtatu dělal; v neděli jen proto tak napjatě kázání faráře Hronského naslouchal, aby vybádal, jak se dvojctihodní páni z Hlasatele od Javorovského panáčka u víře rozcházejí. A roz-

cházeli se hodně! Oni všecko jen po způsobu předků míti chtěli, hlásali víru beránkovu, jak byla za Blahoslava a Komenského biskupů, než v Čechách k utracení přišla, zavrhovali všecky cizí vzory, posmívali se jim jako pleveli v ušlechtilé pšenici víry bratrské, směle čelili všem nařízením synodu a vedli svou. Kdež pak dvojctihodný pán Hronský, — ten přísně se držel zákonů, s někým se příti, se mu vtipně vysmáti, proti němu zahřmíti — to pro něho nebylo! Byl vždy takový vážný, — takový, jak si Šmatlán rozhorleně pravil, nijaký. Ostatně poznal pilný čtenář brzy, vydavatelé „Českobratrského Hlasatele“ že liší se nejen od faráře Hronského, ale od mnohých a mnohých jiných. Četl ty časté v Hlasateli potyčky a odpovědi, švižné, moudré ba břitké. Ó, byli to dva Makabejští, ti dvojctihodní páni z Hlasatele, bojovníci za ryzí pravdu, proroci světla! — tak si říkal rozčileně. Faráře bývalého bratránka či bratra neznal; a tak všecku záři, kterou se mu jevila bojovnost a osvícenost obou kněží, soustřeďoval kolem postavy svého odstěhovalého miláčka. Všichni hrdinové ve Starém zákoně nesli jeho podobu: archanděl Michael, Mojžíš, Aron, David i Daniel prorok. Uměl mnohá místa z Hlasatele z paměti, tolikráte je četl. A odporučil-li list obzvláště vřele knihu nějakou, jistě si ji věrný čtenář koupil.

* * *

Nemálo se divili sousedé, kde se ve Šmatlánovi, jenž k jejich vyznání sotva přičichl, bere ta „vejřečnosť“ a moudrost ve věcech víry; uměl je, když se sešli na besedě, všecky přehádat, a každičkou věc na všecky strany zobracet. Četli sice také někteří z nich některé noviny, ale jen tak povrchně, nevšímali si každého slovíčka.

Bývalý hoch z podruží, jehož starý otec byl živ jen tak od toho, co mu dobří lidé z přátelství aneb cizí dali, — scházel se nyní s váženými sousedy Javorovskými, chalupníky i sedláky, dosti často. Přišel mezi nimi právě svým horlivým čtením a svými výklady z bible a postill ku značné vážnosti. Zvali jej k sobě aneb i k němu zavítali do skromné chaloupky pod lesem, jejíž lomenice byla tak pěkně divokým vínem obrostlá. Do hospody šel s nimi Šmatlán málokdy, leda tak na ostatky, posvícení, pouť.

O těchto schůzkách, jež bývaly po nešporách, ovšem hrál „Hlasatel“ hlavní úlohu; mluvívalo se o něm hlučně, vykládalo, pochybovalo se. Šmatlán měl před ostatními výhodu, že to znal také z katolické stránky vykládat. Když však úvahy někde zabrousily do dějin, tu míval Šmatlán teprve solo; tolik kronik o českých králích, o Žižkovi, mistru Janu Husovi, o pánech a biskupech jako on, žádný nepřeříkal.

Na faře nedocházelo Šmatlánovo besedování souhlasu; dvojctihodný pán Hronský dobře věděl, že jsou v tomto hloučku namnoze nesmířliví přívrženci jeho předchůdce, rýpalové a nespokojenci, z nichž málokdo k němu šel na radu, byl-li o čem v pochybnostech. A ten bývalý katolík jest jejich vůdcem!

Farář Hronský byl pevně přesvědčen, že smíšení svobodomyslných, ba nevěreckých zásad vydavatelů „Českobratrského Hlasatele“, kteří nemožnosti z minula vočkovati chtějí církvi nynější, s nerozumným horlením tohoto nevzdělaného katolíka-konvertity, nevydá dobré ovoce. Zviklá věřící u víře — a pak povstane snad v Javorově obec neznabohů, adamitů, jakých je v horách i na české i na moravské straně žel Bohu! dosti.

Šmatlánově starší dcerce, Růži, bylo pomalu dvanáct let, i nastávala rodičům starost o její přijmutí.*) Otec její na slavnost tu se těšil a sám s dítětem častěji o ní hovořil, — jen toho želel, že ji v církev přijímati nebude farář bývalý. „Bylo by

*) Konfirmaci.

to bejvalo do konca inačí," říkával s povzdechem. Šmatlánka úzkostlivě si přepočítávala, že bude museti dát ďoučeti nové šatky a novou obůj, věneček zelený do vlasů, a také snad kancionálek a bílý kolem něho šátek — přecej je Růža z chalupy! Co to bude peněz — kdyby je nechal nějaký čas „na intres" stát, kousek louky by za to byl!

Růža s vrstevnicemi a vrstevníky vypravovali si, jaké a kdy as to bude, až je dvojctihodný panáček připravovati začne. Tu jednoho dne přišly děti všecky, menší i větší, domů s velikou novinou, pan farář jim vypravoval, že již podle starého katechismu učiti se nebudou, nyní že je zavedena zákonem knížka nová. Také prý jim napomenutí dával, aby byly hodně pozorny, by vše, jak se patří, pochopily. A vyhlížel prý při tom hrozně vážně, takže se všecky polekaly. Rodiče ani v jednom stavení nepochopovali, jaká že to závažná novina, ba plísnili děti, že není čeho se lekati, — kdo ví, co dvojctihodný pán mínil, — že si to stejně spletly.

Jediný Šmatlán ihned věděl, kolik uhodilo. Bylť se v „Hlasateli" již dočetl jemnějších i silnějších narážek na změny v české církvi reformované se chystající, proti nimž se vydavatelé rozhodně, ba přímo vášnivě stavěli. Když Růža svůj výklad skončila, pokyvoval otec horlivě hlavou a řekl na

polo sám k sobě: „Už to tu máme, — už to tak bude, — dvojctihodný pán dobře hádal —“ a zase kýval hlavou, až děvče udiveně do něho se zakoukalo. Pak zase rychleji šlapal své čtyři podnůžky a házel člunkem semo tamo; ale za chvilku mu to nedalo, zarazil, černou nit zavázal do červeného kraje barchetu, a šel k černé, červotočivé římse mezi oběma okénky, kde měl své knihy a noviny uloženy. Vybalil si ze starých ošoupaných desek poslední čísla „Českobratrského Hlasatele“ a přišoupnuv si lenůšek k oknu, počal si v nich polohlasně čísti. Zase prudce pokyvoval hlavou a všecka jeho, nyní již podlouhlá a zhubenělá, ale stále pravidelná tvář se rozpálila. Oknem viděl blížiti se ženu s plnou trávnicí na zádech; zabočila sice ze záprsně do chléva, ale Šmatlán přece, složiv čtení, k veřtatu se vrátil. Nebyl by se za živý svět dal přistihnouti ženou při zahálce, kdežto ona s těžkými břemeny se vlékla. Když za nějakou půlhodinku žena do světnice přišla, byl Šmatlán již dobrý loket od černé nitky vzdálen. Šmatlánka přiklekla ke kamnům, lámala roští tu nashromážděné přes kolena a chystala se k večeři zatopiti. „Už Růža pověděla?“ zavznělo od veřtatu ostře a zřetelně, třeba že tlukot dřev neustával. „Cák by pověděla? Je venku, ani sem ju neviděla.“ Šmatlánka nechala zatápění a přistoupila k muži. Ten ustával

poněkud v díle: „Budou prý tu zavádět nový katechismus, — už sem vo tomle taky se dočet' v Hlasateli, — a falář napomínal děti, aby dávaly pozor . . . Bodejť napomínal! Šak tomu rozumět nebudou!“

„Cák by!“ utrhla se Šmatlánka. „Chodí to na katechismus pořádem — cák nemaj' rozum jak se patří?“

„Šak to uhlídáme,“ skončil Šmatlán a dal se zase horlivě do práce, tak že žena považovala to za pokyn, aby i ona svého se chytla.

Večer, když snědla rodina bandory a vypila džbánek kozího mléka (mléko z krávy nechávala Šmatlánka „paničce z horní školy“), navlékl si tkadlec kazajku, — dělával při stavu jen v gatích, košili a pantoflích — a vyšel před chalupu. Přecházel semo tamo po mostkách a mezi zahrádkami, jsa dychtiv s některými sousedy se setkati a na nich vyzvěděti, co novině říkají. Čekal chvíli, nikdo nepřicházel; přešel louku a po lávkách ocitl se na silnici. Vedle fary evanjelické, k níž s jedné strany přiléhal „dům Páně“ a hřbitov, krčila se s druhé při náhoně chalupa Václava Lamplota. Okna její obrácena na zad do polí a k bořině; z předu při brance byla lavička, a na ní seděl Lamplot, kouře z dřevěné dýmky, od prosečského fajfkáře koupené. Šmatlán se k němu přišoural, dal „dobrý kví-

čerek", a semknuv úžeji svou kazajku, postavil se blíže k lavičce. „Jenomej sedni semka," pobízel Lamplot, „budem tu hezky za větrem! Tak, cák ten svět nese? Něco noviny kladou?"

Lamplot byl člověk čilý, rád se něčeho nového dopátral neb dočetl, — ale koupiti si kus potištěného papíru, na to se dosud nezmohl, ač byl daleko zámožnější Šmatlána. Vymlouval se vždy na svých šest dětí, když si od tkalce „Hlasatele" neb knihu nějakou vydlužil.

„Nemusej' nám noviny povídat, chdyž máme v církvi, ve vlastní vůbci, dost a dost! Cák's neslyšel, co děti donesly ze školy?" začal Šmatlán horlivě.

„Prály, že se budou učit podlevá ňáký nový knížky — cák s tím!" pravil Lamplot zcela klidně.

„Och, brachu — bude s tím vobtíž a mela, ani se nenadějem'! Bude se teďkomejc šecko vobracet na jinou stránku, děti ani omladina tomu nebudou rozumět — a ti staří jak by smet! Nastane zmatek a dopuštění! Už prej jako žádnej rozdíl nebude mezi luteránama a reformovanejma, — to Hospodin ví, co ešče!"

Lamplot vyňal dýmku z úst a na Šmatlána, nepokojně na lavici se vrtícího, do široka rozevřel své malé schytralé oči. „Odkáď to víš? Přecej dvojctihodný pán ničehož nic takovýho ve školi nevy-

kládal! Náš Pepek dost si šecko zapamatuje — ale vo tomle ani necek'."

„Páni v „Hlasateli" už před časem vo tomle hovořili. A stavěj' se tomu na odpor. Chdyž sem byl ešče chlapec a na druhou stranu, už pamatuju, kerak dvojctihodný pán, dokud tu bejval, vykládal, že v Němcích inačí víru maj' nežlivá my a že páni bratři i představenstvo i k našim i zavlíkaj'. Dycky o ňákom Vupertále a Heidelberce se zmiňoval. Strojil si z toho smích! A teďkomeje to tu máme. Ten novej katechismus, kerýmu žádnej rozumět nebude, prej taky Heidelberský se menuje! Cák je nám toho třeba?"

„Smejšlím," pravil Lamplot, potřásaje hlavou a silně vybafuje, „že náš farář má vod ouřadů poručený, kerak učit, inač by si práce nepřidával!"

„Ale nemá si dávat poroučet, má se postavit!" horlil Šmatlán. „Bude-li to víře a boží praudě na škodu, jak dvojctihodní páni z „Hlasatele" smejšlej', — — voni istě se postavěj'!"

Lamplot vjel si rukou do svých, k čelu a uším sčesaných vlasů a poškraboval se v nesnázích. Nebyl zvláštním ctitelem faráře Hronského, náležel také k „táboru nespokojenců", ale k Šmatlánovi nemohl se jaksi přidati. „No, netroufám, netroufám," pravil zdlouha.

„Ale já troufám," horlil Šmatlán a to tak hla-

sité, že z okolních chalup a baráků leckdo hlavu okénkem vystrčil, ba i na záprseň vyšel. „A já se postavím taky. Snad nedám svýmu dítěti ňákýma vejkladama mást hlavu, aby potomej chodila jako vovca pitomá a tak byla přiímaná? Hospodin, Pán zastupů velí, abychme šli za praudou a světlem!“

Než dokončil Šmatlán svůj rozjitřený výklad, shromáždilo se u Lamplotova stavení několik sousedů; ženy stály u plotu opodál. „Cák tu máte vespolem?“ otázal se jeden z nich.

„Tule soused Šmatlán bojí se toho novýho katechismu, že mu děti ani omladina rozumět nebudou,“ poučoval Lamplot.

„A taky že neé!“ volal tkadlec, vstávaje s lavičky. „Sousedi, pamatujte na moje slova! Nic dobrýho z toho nepojde! A pamatujte, že máte bejt živi podlevá příkladů slavnejch předků — neé podlevá kerejchsi škaredejch cizejch rad a zákonů!“ Překročil náhon, přeběhl silnici a rychle dal se lukami, silně zarosenými, ku své chalupě. Byla v ní již tma. Jen po hmatu dostal se Šmatlán do seknice; namáhal se, aby bez hluku vše uzavřel, ale ruce třásly se mu rozčilením. Svlékl svrchní šat a tiše ulehl vedle ženy na jediný v sednici „postýlek“. Děti chrápaly ve zdravém spánku již na peci a žena taktéž z hluboka oddychovala. Ale Šmatlán dlouho nemohl usnouti; přemítal, jak bude dále. Půjde to

podle hlavy faráře Javorovského, aneb podle předpovědi a rady pánů z „Hlasatele“? Kdyby tak sousedi chtěli se sebrat, kdyby on je směl vésti!

* * *

Šmatlán ani nevěda, natrousil mezi sousedy jisker. Když od Lamplotovy chalupy tehdy z večera odběhl, rokovali ještě chvíli, zdali skutečně co nedobrého z novoty pojde; ale hrubě tomu nevěřili. Leč přece počali se vyptávati dětí, jaký ten nový z Němec přinesený katechismus je, a zdali vskutku všemu dobře rozumějí, co v něm psáno a co jim dvojctihodný pán z něho ukládá. Školní děti, a zvlášté větší, jež se pomalu ke konfirmaci chystaly, jsouce otázkami těmi upozorněny, všímaly si, že pan farář nyní přísně drží se nové knížky, kdežto dříve jim mnoho vykládal „jenomej tak z paměti“; že jednotlivé věty katechismu s nimi doslovně opakuje, když jich dobře říci nedovedou — a že opravdu se jim to nyní tak těžko učí jako „spíš“ nikdy. Co ve škole při náboženské hodině vykoukaly, to doma nezatajily, tak že sousedé Javorovští skutečně na Šmatlánova slova pamatovali, jak jim předpovídal. Šlo to dětem s novým katechismem čím dále tím hůře; snad bylo také příčinou, že se, od rodičů jsouce ponoukány, proti němu samy zatvr-

dily. Farář Hronský nejednou tajně si zavzdych nad svými nesnázemi; k čemu jen církevní rada touto změnou pastýřům, nesnadným životem již dosti sklíčeným, úřad stěžovala? Jindy dětem i omladině vykládal, jak sám nejlépe rozuměl, jen tak pro oko „Českobratrským katechismem“ se řídě, — a nyní byl příkazem nucen, bráti se cestou zcela jinou, třeba že nahlížel, že jest to cesta obtížná a od srdcí církvičky Javorovské jej odvádějící . . . Ale aby se vzepřel ustanovení a do odporu i „duše svoje“ strhával, toho nebyl schopen. Kráčel tak přísně a odevzdaně po vytčené mu dráze povinností, spravoval se zákony a příkazy již ode mlada s tolikerým sebezapřením, že i od jiných žádal určitě, aby tolikéž činili. Je sváděti k neposlušnosti — toť by bylo proviněním trojnásobným!

A nebylo ani radno, ani užitečno tak činiti, jak jasně ukázal příklad obou dvojctihodných pánů bratří z „Českobratrského Hlasatele“. V posledních týdnech vzat byl kazatel církve pražské do obžaloby, byl vyšetřován a vězněn pro vzpírání se církevním a občanským úřadům, pro kázání a články pobuřující, ba, jak mnozí tvrdili, úplně svobodomyslné a nevěrecké. Jeho místo zastával bývalý Javorovský farář, jeho příbuzný; ale bylo skoro jisto, že prozatímního toho úřadu rovněž bude zbaven, nepodá-li se a nenechá-li odporu proti Heidelberskému kate-

chismu a všech lid poštívajících řečí. Farář Hronský byl upřímně zarmoucen nad tímto stavem věcí, o němž se obával, že budou nad ním jásati nepřátelé malé církve reformované v Čechách; ale považoval vyšetřování i suspendování pražského kazatele, jakož i zastavení „Českobratrského Hlasatele" za nemilou nutnost.

Za to — Šmatlán! Měl-li pražské pány kazatele prvé za hrdiny starozákonné, nyní v nich viděl přímé následovníky Krista, který za hříchy všeho lidstva na kříž přibiti se dal. I oni trpí za přehmaty lidí zaslepených, i oni jsou pronásledováni, poněvadž nechtějí upustiti od pravdy Boží. Nejvýše rozčilen seděl při své práci, rozčilen chodil i do schůzek k přátelům, nose s sebou čísla „Hlasatele", a v rozhořčení a lítosti místa z něho předčítaje. Když pak list byl zastaven, žalost jeho proměnila se v zuřivý hněv; hlasitě ve své chalupě reptal proti představenstvu všemu, že právě proti mužům nejlepším, prorokům světla, vystupuje trýzněním a vězněním a že lidem z ruky rve poznání pravdy. A i z jiných stavení ozývalo se nyní z večera hlasité rokování, — u Lamplotů, v půlstatku u Květenských, u Jankových vedle mlýna, — všude přetřásaly se katechismus, rozdíly mezi oběma faráři, nynějším a předešlým, události v církvi pražské, zastavení „Hlasatele". Vždy byl to na konec Šmatlán, jenž

hlouček shromážděných nabádal, aby tomu již „ňáko konec uďáli“ a sebe i své děti nedali; neboť sedláci a chalupníci sice reptali, ale nechávali vše, jak bylo.

V Javorovské evanjelické církvi bylo nyní opravdu neutěšeně; výrostci, kteří měli býti „přijímáni“, bědovali, takto že se nikdy přípravy nedodělají, menším dětem počala býti náboženská hodina protivna, matky nad nimi naříkaly, že se spouštějí Boha Hospodina, a otcové bručeli nad svými rozháranými domácnostmi.

Již i mezi Javorovskými katolíky se rozneslo, jaká že jest „na druhé straně“ nespokojenost; smáli se jim, že jejich víra je nestálá, že mají každou chvíli jinou a jiný katechismus, a všeobecně koloval vtip velebného pána, pro nic že se nejmenují protestanti, je prý to tolik, jako odpírači.

Farář Hronský o tom nezvěděl; ani žena, ani dcerka nikdy mu nedonášely klepů, nechať jim jich kostelnice i děvečka sebe více donesly. Ale dozvěděli se to presbyteři, a dosti je na duši pálilo, že jsou pro nějaký katechismus těm „na katolické stránce“ pro pošklеb. Pantáta Makovský, sedlák ze statku skoro největšího a z presbyterů nejrozumnější, řekl ostatním, že s dvojctihodným pánem o tomhle promluví, aby bouření a pošklebování již nějaký konec vzalo. Vskutku nejbližší neděle, když farář, ještě

v taláru, čepičce a tabulkách, z domu Páně na hřbitov vystoupil, mrkl Makovský na sousedy a smeknuv svůj širokostřechý klobouk, přistoupil k Hronskému a řekl hlasem stlumeným, tak aby jen nejbližší to slyšeli: „Dvojetihodný pane, správče náš duchovní! Ráčil bych ich prosit, kdyby ňáko ten katechismus, co se nám tu toliká mutací naďál, vodpravili! Děti se tomu naučit nestačej', žaluje to a pláče skorem v každým stavení, — sousedi bručej' na takovýle učení a my, co sme v staršovstvu, pak s nima máme potíž . . . A katolíkům už taky sme pro pošklebování.“

Farář na sedláka pohlédl překvapen, pak ihned krev mu vstoupila k spánkům. Stále se něčeho neurčitého obával, co z nemilé oné novoty pojde — nyní to tu bylo. A hned mu ten sedlák dává cítiti moc obce — s čím by měli presbyteři nesnáze, než se sháněním platu na faráře — — Přes hlubokou oddanost a křesťanskou pokoru, v níž sebe po léta odchovával, jako těžký sen často na něho doléhala myšlenka, že on, člověk studovaný, kazatel církve, jest odvislým na těch, které vede a učí, a že jej tito jeho svěřenci platí, kdy mohou a kdy chtějí. Prudké, vyčítavé slovo dralo se mu na rty, an pomalými kroky od vchodu modlitebny kráčel, leč potlačil je a pravil: „Milý Makovský, jest mi mládeže líto, že jí Heidelberský katechismus působí

nesnáze — leč já ho neustanovil, jsem jen poslušen rozkazů církevních a státních úřadů, — a těch musíme dbáti všichni.“

Sedlák se zarazil, patrně tak klidného a rozhodného odmítnutí nečekal. „Teda neráčej' myslit ňáko to zavonačit? Cák jenomej' si rodiče s děckama počnou, chdyž pořádem stejnou řeč vedou, že tomu nerozuměj'?“ pravil Makovský zdlouha, klobouk svůj nevrle mačkaje.

„Nebojte se, Makovský. Jde tu jen o nezvyklost. Dávám si všemožnou práci, abych katechismus nový jasně vyložil. Za čas každé dítě to pochopí a bude po žalobách.“

„A cák ti, co teďkomejc budou přiímaný? Ráčej' to sám uznávat, dvojctihodný pane náš, že zčerstva to nende!“ odpíral ještě stále Makovský, ubíraje se s duchovním dále ku plotu, který dělil hřbitov od farského dvorku. Ostatní naslouchali pilně a provázeli faráře rovněž.

„Náležitá jich příprava jest moje starost,“ odtušil Hronský již přísně. „Neprohřeším se proti povinnostem svým, ani proti zákonům božským neb lidským. Buďte jen, Makovský, bez obavy i vy sousedé! Hospodin vás sprovázej a ochraňuj!“

Farář zašel dvorkem do přitemnělé síně a odtamtud do kanceláře, by se převlékl. Sousedé vrátili se od plotu a sešli k silnici, mezi sebou rokujíce.

„Moc ste toho nedokázal, Makovskej," smál se staršímu Květenský, také několik slov pochytiv. „Inu, říkám vod jakživa, že je náš falář paličák!"

„No, uďál sem, co sem moh' a slíbil," durdil se Makovský. „Sejtem vody nepřeleješ! Nuťte ho, když se chce držet zákona!"

„Smejšlím, sousedi," začal stařičký Bartošek, muž již nahrbený, také presbyter, „abychme s tím katechismem už byli ticho. Jenomej se vostouzíme a ničehož nic nesvedem'!"

„Vono se to řekne bejt ticho," pravil zase Makovský, jenž rozhodným odmítnutím farářovým cítil se snížen před ostatními, „ale cák až nebudou na faláře chtět platit a šecko jak se patří vodvádět? Na kom to pak zůstane, než na starších, že si nehleděj' pořádku?"

„Ba, ba," rýpal Květenský.

„A cák byste chtěli, aby falář ďál?" ozval se Bartošek. „Má se ouřadům postavit a vocitnout se kerejsi deň v šatlavě, jako ten pražskej kazatel? A my bychme tu byli bez kněza, bez kázání a duchovní potěchy? Taklen jenomej papežencům a neznabohům nadháníte a naší církvičce škodíte!"

Sousedé, vyjímaje Květenského, se zarazili. Stařec trefil nějak do živého; i Makovský jen vzdychl: „Cák je platno, musíme nechat tak, s ouřadama nejsou žerty!" Rozcházeli se pomalu, každý do svého

stavení a doma pak ženám i přátelstvu vykládali, jak se dvojctihodný pán k Makovskému vyjádřil a jak se nedá opravdu nic činiti, třeba by v Javorově bylo z toho bouření. Zákon je zákon a když se církevní rada spojí se světskými pány, kdo by proti nim co zmohl?

* * *

Od Květenského každé slovo, jež bylo na hřbitově a na silnici promluveno, dověděli se ještě téhož dne Šmatlán, Lamplot i Janko. Znovu byl farář Hronský prohlášen za tmáře, zbabělce, za poníženého služebníka lecjakých pánů, který s lidem necítí a slavným příkladem předků se nespravuje. „Spravedlivý Čech-evandělík rejš by šel do vyhnanství, ba na smrt, nežlivá by se poklonil ledajakej cizej lži!“ horlil Šmatlán.

„Ba, ba,“ přikyvoval Lamplot horlivě. „Jenomej si pomysleme, kerak jednal Komenský, biskup náš, a ti páni, co vykrváceli pod mečem katovým. Pláču pokaždý, chdyž vo tom se dočtu.“

„No, vy Lamplote, pláčete, ale sám byste to neuďál,“ dobíral si Janko Lamplota, o němž bylo známo, že je sobík na sebe co nejvíce opatrný.

„Šak nejsem kněz ani rytíř, sem jenomej sprosťák, kdák by to po mně žádal, abych byl pro příklad zvostatním? Vod našeho faláře už by to moh' požadovat, chdyž to dokázal ten pražskej!“

„A teďkomeje nechejme daremnýho pošklebování,“ vytrhl je Šmatlán z hádky, „a řekněm'si co počnem?“

„Tábor nespokojenýcli“ na něho vyvalil oči.

„Cák bychme si počli?“

„Bejt ticho v církvi a bručet za větrem, neć,“ posmíval se tkadlec trpce.

„A cák máme dělat?“ ptal se Květenský ostře.

„Jdít na fáru a říct: Esli nebude puštěnej ten Heidelberskej katechismus, kerej naše děti zpitomuje, zadáme žalobu, neboli vystoupíme z církve!“

„No, ty bys tomu dal!“ křikl Lamplot. „Smejšlíš, že my bychme vodhodili víru, jako tys i tehdivá vodhodil, chdyž sis ženu bral?“

Šmatlán do krvava se zapálil a zaťal zuby. „Nespustil sem se víry pro ženu, ale pro praudu Boží!“ pravil po chvíli, jiskře po Lamplotovi očima. „Dyby tu byl dvojctihodnej pán bejvalej, dosvědčil by vám, kerak sem smejšlíval. A tak smejšlet nepřestanu, třebas sem se ve víře evanjelickej nenarodil jako vy. Já na fáru pudu — —“

„A víru vypovíš?“ ptal se Janko bázlivě.

„Nehovořím vo víře, ale vo církvi Javorovskej — — máme ich kol do kola dost a dost inejch — troufám, že v někerej bude falář kurážnější!“

„Jenomej troufej“ — „Ale chde“, „Blázni byli“,

mručeli shromáždění a pohlíželi na Šmatlána očima zpola ustrašenýma, zpola zvědavýma.

„Chdyby tu byl dvojctihodný pán z Prahy, nad váma by zplakal!“ vyčítal jim Šmatlán. „Takovej příklad vám dává, káže, noviny a knihy pro vás spisuje — a vy jako vovce pitomý! No, alespoň jednoho tu má vyučence!“

Přátelé stejně nevěřili, že Šmatlán slova svoje uskuteční. Kde by nabral zmužilosti, aby se postavil dvojctihodnému pánu, před kterým každý, i presbyter oči sklopí! — Mýlili se.

Šmatlán druhého dne ani k veřtatu nesedl, počal si hned z rána leštiti vysoké boty, vyndával z truhly sváteční oděv, který mu žena včera po kázání uložila. Zdlouha se oblékal, šátek na krku před malounkým zrcadlem uvazoval a klobouk rukávem přihlazoval. Ženě, která se jeho počínání divila, hned časně řekl, že jde na faru s farářem se vypořádat strany katechismu, takhle že to déle zůstati nemůže, presbytéři že nedbají, aneb se bojí, a děti že přijdou ku ztracení. Šmatlánka trochu zbledla strachem, co z toho bude; ale pak hrdě hodila hlavou: její muž bude nad staršovstvo i nad samého faráře — udělá v obci pořádek!

Mezi devátou a desátou hodinou odebral se tkadlec na faru. Když se před chalupou svojí ve svátečním oděvu ukázal, vystrčil, kde kdo právě doma

byl, hlavu, aby zvěděl, kam se Šmatlán ubírá. Do Poličky asi sotva, nemělť trakaře s dílem, — leda by měl jakési stání u soudu a o tom nic slyšet nebylo. Pak, když nezahnul na pravo k silnici kolem katolického kostela, nýbrž přímo vzhůru, již věděli, že jej do města cesta nevede. Jen Lamplot, jenž na sadě z vývratů „topení" řezal a tkalce spatřil, an po schůdkách farských stoupá, uhodl, kam smělý kamarád míří.

Farář Hronský seděl ve své kanceláři, dlouhém, úzkém a dosti ponurém pokojíku, když děvečka Šmatlána k němu dovedla. Četl v obšírném díle a činil si poznámky; odložil překvapen tužku a vstal, když příchozího spatřil. Byl oblečen ve dlouhý, velmi šosatý černý kabát, dosti již ošoupaný; to přispívalo k vážnému a smutnému jeho vzezření, rovněž jako neobyčejně dlouhý vlas a vous, skoro černé barvy a bezkrevná, podlouhlá tvář.

Včerejší výstup se staršími ještě příliš živě tanul duchovnímu na mysli, aby toto nenadálé zjevení se Šmatlána, k němuž nedovedl si přimysliti přirozeného vysvětlení, neuváděl ve spojení s hnutím proti novému katechismu. I zeptal se poněkud stísněně, co si Šmatlán přeje. Tkadlec chvíli rozpačitě hladil si klobouk a rozhlížel se po kanceláři. Ó, jak dávno

tomu, co tu stál jako chlapec před svým milovaným vůdcem, chvěje se při každém jeho slově! Násilně potlačil svoje vzpomínky a vzmužil se. „Přišel sem ich prosit, dvojctihodný pane falář,“ pravil hlasem dosti stlumeným, „aby tu našu holku, co má vo letnicích bejt přímuta, učili podlevá starýho katechismu. Ďouče si naříká, že tý nový knížce, co z Němec k našim přišla, ani drůbínek nerozumí.“

Farář Hronský zachytil se lenochu stolice, s níž prve povstal, a mocně jej stiskl. „To nemohu, sousede; již presbyterům jsem řekl, že mám nařízeno, učiti mládež podle katechismu Heidelberského, a že podle nařízení se zachovám. Při vašem děvčeti nemohu učiniti výjimku.“

V očích Šmatlánových zablesklo. „Ale já bych ich přecej ráčil prosit, aby Růžu učili po staru,“ pravil již rychleji a důrazněji. „Přecej mám svědomí, nechci, aby holka přišla k neznabožství -- ráčej ho mít taky!“

„Jsem jist, že ze zdejší mládeže za mého vyučování neznabozi nebudou,“ odvětil farář, stále se mírně. „Doufám, že i z Heidelberského katechismu naučí se Boha a Kristovy zákony znáti.“

„Ba neé, neé!“ naléhal Šmatlán směleji. „My tu v Javorově pořádem víc a víc víru si pletem'. Spíš', za dvojctihodnýho pána pražskýho bylo ináč, -- ten nás vedl podlevá příkladu předků!“

Farář všecek se zapálil. „Člověče, přišel jste mne urážet do vlastní mé světnice? Řekněte, co vlastně chcete?“

„Chci, aby moje děcka byla líp vyučená víře evandělickej nežlivá sem byl já!“ vybuchl Šmatlán. „Nebejt knížek, nebejt „Hlasatele“, stejně bych ničemu nerozuměl!“

„A nerozumíte posud! Pletete si svoji bývalou víru s nynější a s tím, co jste z knih četl, ale nestrávil,“ pravil farář s vysoka.

„Vod toho je kněz, aby osadníkům šecko vyložil,“ oplácel tkadlec. „A teďkomejc ráčej' se vyjádřit, esli chtěj' našu holku učit podlevá českobratrskýho katechismu, ináč — —“

„Jináče?“ opakoval farář. „Co hodláte činit?“

„Dyž vo nás na fáře nedbaj', esli v bezbožnost upadáme, — ani já vo fáru dbát nebudu. Nač bych platil a spravedlivě, co na mě patří, vodváděl? Katolíkům kněží sloužej' dost a dost — a neplatěj' na ně krom štoly ani dobráku!“ křičel Šmatlán již v nejvyšším hněvu nad mrazivostí a nepoddajností duchovního.

„Jen si svých pětapadesát krejcarů nechte, neprosím se o ně!“ odpovídal farář hlasem, v němž chvělo se mocné rozrušení a trpkost. „Jděte s Pánem Bohem . . .“

„Taky že pudu a víckrát sem nevkročím," volal Šmatlán. „Dvojctihodnej pán pražskej dycky mi říkával, abych hledal praudu všude, já i hledat budu pro sebe a děti, — tady, na Javorovskej fáře stejně prauda Boží nepanuje!"

„Jistě nepanuje u rýpalů a odřezanců," pravil farář, vypjav se v celé své výšce. „Hledejte ji, kde chcete, jen tu na faře mi nekřičte!"

„Taky že budu, toť, že budu . . ." opakoval Šmatlán stále, jsa již všecek bez sebe. Farář nic již mu neodpovídal, jen jej měřil pohledem zachmuřeným, jenž tkalce velmi nemile se dotýkal. Šel ke dveřím, klobouk nasadil si na hlavu a duchovního ani nepozdraviv, kvapně odcházel šerou síňkou a po schůdkách, nad nimiž skláněly se pružné větve keříků před farou s obou stran nasázených. Když jeho kroky zanikaly, sedl farář Hronský opět ku svému foliantu; ale nebyl s to čísti. Zamkl dvéře na klíč, usedl a těžkou hlavu opřel rukou, — jeho úzké rty šeptaly nesrozumitelné výčitky . . . Znovu a znovu zkoušel zapomenouti na svoji trýzeň; leč když v poledne volali jej k obědu, utkvíval pohledem ještě na téže stránce, která byla rozevřena za Šmatlánova příchodu.

* *

*

Již tomu Javorovští uvěřili, Šmatlán že se i faráři postaviti dovede! Po všech statcích a chalupách hovořilo se o tom, jak se bývalý katolík s dvojctihodným pánem střetli pro nový katechismus; lidé divili se, potřásali hlavou, — ale ze Šmatlána si příkladu nevzali. Bědovali s dětmi, nadali za větrem faráři i ouřadům, leč jinak podávali se zvolna nezbytnosti.

Ještě více řečí bylo po Javorově, když jednoho dne, brzy po výstupu, Růža, majíc svoje hábky v loktušku svázány, kráčela s otcem z vesnice, jak se kamarádkám svěřila, do Jimramova na cvičení. Bylť jí tam Šmatlán u tkalce, — evandělíka, s nímž v Poličce u faktora se seznámil, na několik týdnů opatřil laciný byt. Tvrdošijně stál na tom, Růža že musí býti přijímána v Jimramově, třeba že Šmatlánka sebe více bědovala, holka že je bude státi v Jimramově „romadu“ peněz, kdežto doma by jí ani neucítili. Šmatlán, maje vždy spravedlivě na paměti, že on do chalupy se přiženil jako syn podruhův, podroboval se vůli ženině téměř pokaždé, když týkalo se to poměrů hmotných; ale tentokráte je-

jímu bědování postavil se na odpor. Řekl, že raději z Javorova se vystěhuje, než aby ještě kdy s farářem Hronským měl nějaké jednání, nejen Růža i Milča že půjdou jinam na cvičení, a on že si již nějaký dům Páně vyhledá, kde by slovo Boží vyslechl. — A konečně, — již bývalý pastor Javorovský řekl, Bůh a pravda že nepřebývají jen v modlitebnách — zajde si třeba do lesejka za Červených statkem.

Stěhovati se z Javorova, — snad chalupu u lesa prodati, — nechoditi do chrámu, nýbrž do beřin, — toho se Šmatlánka, houževnatě na starých zvyklostech lpějící, přece zalekla! Podrobila se, přestala naříkati a hleděla peněz na Růžu vydaných v domácnosti ušetřiti. Strojila, pod záminkou, že jest jich o jednu méně, ještě skrovnější obědy a večeře; topila často jednou za den, z rána uvařila „jabka“, a ta měla rodina na celý den. Pekla „chlebeček“ teď za tři, ba i za čtyři neděle, ač sama, jsouc nyní skoro bezzubá, nejvíce žvýkáním toho „Božího dárku“ zkusila.

Bylo u Šmatlánů nyní neveselo. Žena přece jen „černila“, že šlo po mužově a ne po jejím, Šmatlán při nedostatečné stravě hubnul a vnitř nepokojnými myšlenkami se užíral. Mezi sousedy teď jen málokdy chodíval; měli přece na něho svrchu, že dovedl se faráři postaviti, špičkovali jej a dobírali si ho

někdy tak nesnesitelně, že tkadlec často po týdny do schůzky se nedostavil. Bylof jeho jednání s farářem i odpírání povinného platu způsobilo u presbyterů velikou nevoli; a s těmi, předními v obci sedláky, nechtěli se znepřáteliti ani Lamplot ani Janko ba ani Květenský z půlstatku. Dělali se před ostatními, jakoby o Šmatlána nedbali a jeho ostrovtipné povídání jen tak z útrpnosti poslouchali.

Celé dny sedával Šmatlán u stavu a sám sobě cosi pobručoval; Růža, tiché a přívětivé děvče, která svou přítomností a přítulným chováním chalupu vždy rozjasňovala, velmi mu chyběla. Milča byla již více do řečí, hrála a besedovala ráda po venku s dětmi a také dosti často s nimi se pohádala. Každou chvíli přišla, že si s některou spolužačkou „vrátily čárky",*) ač to ovšem nikdy dlouho netrvalo.

Nebylo divu, když Šmatlán, kdykoli mohl, za Růžou do Jimramova zašel, ač tam byly z Javorova dobré tři hodiny. Ba někdy, když vezl dílo do Poličky a zpět „vorkauf" si přivážel, vracel se místo obyčejnou cestou přes Sádek, dlouhou zacházkou Jimramovem. Byli se ženou i Milčou svědky slavného „přijímání" Růžina panem superinten-

*) Se rozhněvaly.

*

dentem a velice se jim to v pěkném „domu Páně“, který měl již věž a hodiny, líbilo.

Evanjelíci Javorovští hádali, co asi učiní Šmatlán nyní, když nemá za kým do Jimramova se vypravovat. Většina tvrdila, že „teďkomejc Šmatlán ešče rád přileze“. Ale rodinka z chalupy pod lesem počala brzy potom, když Růža se vrátila, choditi do vesnice Tříště, kde byla nejbližší církev reformovaná. Musili ovšem dosti příkře stoupati a sestupovati, neboť ves ta ležela pod protějším srázným svahem „Vysokého Vrchu“, — leč Šmatlán byl by si raděj nohy do krvava ušlapal než faráři Hronskému se poddal. A druhého jara vypravil opět Milču na cvičení do Jimramova, vymluviv se jako loni dvojctihodnému panu superintendentovi, že v Javorově jsou děti nesrozumitelně vyučovány, a dvojctihodný pan farář, nyní pražský, že vždy na srdce mu kladl, aby hleděl se pro sebe a všecky svoje dopíditi nejjasnější pravdy.

V zimě, když leželo na svazích „Vysokého Vrchu“ sněhu po kolena, ba po pás, bylo ovšem těžko do Tříště putovati; a tu stalo se v neděli nejednou, že Šmatlán místo kožíšku a beranice vzal na sebe jen „všídní“ kazajku, s římsy sundal s kancionálem i bibli, z ní předčítal, sám jakousi domácí pobožnost drže. Vykládal pak písmo, neb kapitoly

z postilly, všelijak je obracel, s kázáními srovnával, jež od zdejších či okolních kněží byl slyšel a tato i odsuzoval, že pravdu Boží, slova Kristova a apoštolů mění a falšují.

Tím vším nestával se život ve Šmatlánově chalupě radostnějším. Růža tiše sice seděla a naslouchala, ale živosti jí to nepřidalo, Milča po venku se toulala jako jindy, a Šmatlánka, která od jakživa nebyla milovnicí dlouhých náboženských rozjímání ani za otce, ani za Plíhala, ani za nynějšího muže, jehož ze všech lidí měla nejraději, jak právě návidět uměla, — ta za Milčou vyšla a cosi po venku kutila, při čemž jí bylo veseleji.

Málokdy nyní zavítával do chalupy starý Šmatlán; navykl si choditi světem po prosbě, nejprve u svých dětí a přátel a pak, když se mu to po cestě hodilo, i u cizích lidí. Vejměnek na své bývalé chalupě prodal, aby peníze takto stržené mohl dáti věnem dceři, která po mnohaleté službě ve statku vdala se za baráčníka ve Šténci. A tak byl nyní opravdu živ z toho, čeho mu kdo poskytl. V Javorově staří známí, podruhové a baráčníci, z větší části pomřeli, na statku u Červených neviděli ho rádi a u syna nebylo tomu o mnoho lépe. Nevěsta zcela nepokrytě na jevo dávala, že o starého žebráka nedbá, nadhazovala, že jsou časy čím dále tím hor-

ší, že sami nemají. Když pak staroch, toulaje se světem, kdesi egyptskou oční nemoc ulovil, počala se obávati, aby je nenakazil a žádala ho, aby se jim „rejš“ vyhnul a je do neštěstí nepřivedl. A tak ponenáhlu o slavných „poutech“ mariánských na Chlumečku vyskytl se mezi žebráky, mohutná schodiště osazujícími, o nichž kdysi synkovi tak příznivě se vyjádřil, i starý pološlepý, zohavený Šmatlán . . .

Lidé v Javorově pozorovali „mladého“ Šmatlána, jak hubne a jest stále zasmušilý. Někteří ho litovali více méně upřímně, jiní rameny nad ním krčili. Sousedky si šuškaly, že to nikdy dobrotu nedělá, když si mladý hoch starší ženu béře, sestárne při ní jistotně, — na Šmatlánovi pod lesem jest to viděti! Jaký byl ve tváři červený, boubelatý, vlasů černých, — teď mu již prokvétají, brada mu špičatí — a není mu jistě víc než čtyřicet. U Červených na statku často na besedě vykládali, to štěstí, pro které nebožka panímáma bratránkovi odpouštěla, že se víry zřekl, že nebylo tak tuze veliké! Dře od rána do večera, když do Poličky s dílem jede, boty obuje až u hřbitovního kostela, jen aby jich ušetřil a doma žena do syta najíst mu nedá. Starého otce div od chalupy neodeštve co platno Jirkovi, že mu dala poloviční zápis! To měl u nich v pazderce líp; kdož ví, zda bratránek nelituje, že víru pravou

odhodil — jistotně něco hlavou mu vrtá, — jest stále tolik zamračený — —

Šmatlán se užíral, sám s sebou uvnitř zápasil — ale ne proto, že by byl chtěl znovu přestoupiti ke katolictví. Trudil se nad svou porážkou; neboť nejen že i nejlepší přátelé nešli za ním v odporu proti faráři, jeho dcerky přece jen byly vyučovány podle cizího Heidelberského katechismu, třeba že ne od nenáviděného Hronského. Lhostejnost, ba nevůle sousedů rovněž jej bolela, byť si sám vymlouval, nic že o ni nedbá. — —

Ale nejhorší pro něho ranou byly zprávy o pražských dvojctihodných pánech, vydavatelích „Českobratrského Hlasatele", jež se brzy po konfirmaci Růžině po reformované církvi rozhlásily. Šmatlán v Jimramově, Poličce i v kostelní vesnici Tříšti tak usilovně po nich pátral, až všecky jednotlivosti vyzvěděl. Faráře Javorovského bratránek, byv z vězení propuštěn, z Čech do ciziny se vystěhoval; farář sám, jenž nechtěl dle Heidelberského katechismu učiti a svých od zákonné věrouky se různících myšlenek se vzdáti, byl s dočasného svého úřadu sesazen.

Tu ještě Šmatlán v duchu jásal nad svým hrdinou, svým prorokem, mučenníkem pravdy, srovnával jej s mistry Husem a Jeronymem... Ale pak počaly se trousiti zvěsti, farář že asi povolí, jinak by sobě, manželce i dětem svým život zkazil. Děti že má na českých školách, není mu lze do ciziny se odstěhovati, jako učinil bratránek. Tkadlec byl přesvědčen, že jeho miláček vše raději podstoupí a odhodí, než by boží pravdu a památku slavných předků zradil. Již nad ním ve svých nejsvětějších hodinách tajně slzy ronil, čeho všeho doma, úřadu jsa zbaven, aneb dokonce v cizině zkusí...

Truchlil nad ním zbytečně; kněz, svobodomyslnými, ba revolucionářskými kázáními tak po Čechách, i východních i středních proslulý, podrobil se nařízením, slavně uvolil se přijati katechismus Heidelberský a byl znovu úřadem v církvi pražské pověřen. Snad nahlédl, že jest odpor zcela marný, snad obětoval přesvědčení nadějným svým dětem, jichž vývoj nechtěl násilně přerušiti.

V duši Šmatlánově zlomilo se, co bylo v ní nejkrásnějšího, nejvznešenějšího... Skutečná, světlá pravda, následování Kristovo, což v abstrakci nedovedl si dosti jasně představiti, bylo pro tkadlce stělesněno již mnoho let v osobě pastorově. Jeho hrdina padl, nebyl ani Danielem, ani Makabejským, byl nehodným následovníkem Krista, jenž za lidstvo

na kříži vykrvácel, ale přece království svého, království pravdy a světla se nevzdal, je nezradil. Když Šmatlán první krutost zprávy té přemohl, hleděl se dověděti, proč duchovní tak učinil a zdali všech svých bývalých zásad se zřekl. Leč bylo zcela nemožno toho se dopátrati, neboť pramen, z něhož Šmatlán jindy čerpal vědomost o zásadách svého miláčka, vyschl nadobro: „Českobratrský Hlasatel“ po odstěhování se vydavatele jednoho a suspensi druhého již se nevzkřísil.

Tkadlec za nedělních neb večerních hodin četl jen v knihách po Plíhalovi zděděných neb dříve zakoupených. Z jarmarku přinášel si zpočátku kromě kalendáře tu tam nějaký svazek; ale ty se mu nelíbívaly, bylo mezi nimi leccos chatrného — nemělť nyní, kdo by mu kloudné čtení poradil. Bibli a ostatní po Plíhalovi knihy vykládal i ve schůzkách se sousedy. Po čase, když půtka jeho s farářem Hronským zastarala a na ni se pozapomnělo, evanjelíci Javorovští zase přátelštěji ke Šmatlánovi se hlásili, k němu docházeli a k sobě na besedu jej zvali. Byl z nich přece jen nejčiperněјším, písmo a kroniky znal vykládati jako žádný. Hlavní druhdy předmět těchto rozprávek: bývalý farář Javorovský, jeho učení a jeho noviny, zmizel z besed „tábora nespokojených“ takměř dočista. Jakmile sousedi o něm začali, Šmatlán se zamlčel a po chvíli

s něčím jiným, zajímavým začal. Nesnesl, aby se dotýkali této rány. Jen sám v osamělých hodinách ji omakával a cítil, jak stále ještě se jitří a krvácí...

Nejraději rozumoval se sousedy, jak Kristus tento svět asi chtěl míti. Bylo u něho jisto, že není na zemi nic, ale pranic v pořádku, všude že místo Boží pravdy je lež, místo světla tma — proč by jinak všichni velicí jeho hrdinové byli proti stávajícím řádům bojovali a za nějakou jinou pravdu mřeli? Vykládal, že neměl Spasitel v lásce ani bohatce ani fariseice, že byl rovněž chud jako apoštolové, a proto že žádných boháčů nemá býti. Kristus umřel za všecky lidi stejně — ale nyní se jeden nad druhého vypíná, rovnosti není nikde. Tyto řeči zvláště Lamplot a Janko, jakož i někteří baráčníci a podruzi-helveti tuze rádi poslouchali a i Květenský — když si pomyslil na ony sedláky, již měli sto a dvě stě mír — k tomu přikývl.

S farářem Hronským, přes to, že jeho předchůdcem byla mu zadána tak bolestná rána, Šmatlán se neusmířil. Chodil, když se mu v neděli kázání zachtělo, stále ještě do Tříště. A za několik let po roztržce dostalo se mu nové příčiny k vytrvalé návštěvě vesnice pod srázem Vysokého Vrchu. Růža, tichá a milá, hezké kvetoucí líce a upřímných modrých očí zalíbila se mladému tkalci Zahradníkovi, s nímž se Šmatlán seznámil v Poličce.

Odváděli témuž faktorovi dílo, a na cestě k domovu mívali spolu dlouhé hovory. Zahradníkovi náležela na horním konci vesnice Tříště malá chalupa, řemeslo měl hezky zavedené, pole také kousek. Býval jediný, otec zemřel mu před několika lety, matka nedávno — potřeboval do stavení hospodyni. Věděl, že je hezká Růža Šmatlánova z domova přísně vedena, že umí na veřtatě dělat i plátno, i barchet, i „štoff" — počítal, že dobře dopadne, třeba že jí rodiče pro tu chvíli mnoho nedají. Růža šla za mladého tkalce ráda; byl slušný, k jejímu otci vždy uctivý, chalupa, před kterou stála ohromná, asi třistaletá lípa, se jí líbila, i to, že tam bude sama hospodyňkou. Lekávala se vždy, když slyšela staré hospodyně neb „chaloupecké" s nevěstami se svářiti.

Šmatlánka byla radostí všecka bez sebe: vdá dceru na chalupu a nebude jí musit postoupit ničehož nic! Když Zahradník o Růžu řekl, stále se obávala, že na ně uhodí, aby kus pole či louky prodali, nebo aby na chalupu si vypůjčili, co by na Růžu připadlo. Zatím ženich ani muk a zcela se spokojil, když mu, již blízko před svatbou, s mužem vyložila, chalupa že bude holek rovným dílem, když má on chalupu svou, že budou hledět, aby se k nim s Milčou někdo možný přiženil, který by je pak vyplatil.

Šmatlánka koupila Růži ke svatbě nové šaty, botky a věnec, dala jí nachystané peřiny, trochu nádobí a nářadí — mnoho nebylo třeba, vždyť po Zahradničce, teprv loni „umřené“, bylo toho ve stavení dost a dost. Oddavky byly v Tříšti, rodišti to ženichově. Zahradník sám došel na Javorovskou „fáru“, by to od dvojctihodného pána vyprosil a chtěl, naveden jsa Šmatlánem, i štolu zaplatiti; ale farář Hronský, dav svoje svolení, taxu přísně odmítl. Ještě dnes, po tolika letech, zněla mu v mysli zpupná slova Šmatlánova; vyhýbal se mu, kdekoli měl jej potkati, a byl povděčen, že se s ním při této svatbě nesetká. Pravil ženichovi, že nevěstu nepřijímal, ani sestru její a že vůbec k němu do kostela nikdo z chalupy nechodí; že jest tudíž zcela v pořádku, aby některý jiný duchovní snoubence oddával. Za to, co nevykoná, že peněz nepřijme.

Tak se tichá Růža usídlila v chaloupce pod třístaletou lipou; pořídil si druhý veřtat — na němž nyní ona dělávala, jak byla z domova zvyklá. Hospodařila, dělala o políčku, poklízela své dvě kozy, těšíc se, že i na kravku se zmůže. Muž jezdil s dílem do Poličky a stavíval se v Javorově v chalupě pod lesem; i Šmatlánovi u Zahradníků neděli co neděli se stavili a někdy i dne „všídního“, zvláště, když tam děťátko přibylo. Zahradník, člověk velmi po-

božný a čtenář horlivý, pověděl i tchánovi o nových evanjelických novinách, které po letech snažily se zaujati místo „Českobratrského hlasatele". Brali je společně a Šmatlán je zase půjčoval Lamplotovi i Jankovi. Zase mívali rozhovory o článcích a kázání mladých těch kněží, kteří psali do „Hlasů ze Siona" neb „Evangelických Listů", volili si mezi nimi své oblíbence, hádali se, čí učení jest nejlepší — či, jak Šmatlán říkával, které je pravdě Boží nejbližší. Jméno jeho bývalého miláčka vyskytovalo se jen tu a tam v místních zprávách — byl životem a marným bojem zlomen... Tkadlce vždy bodlo hluboce.

„Tihle mladí faráři — ti to berou zostra!" libovával si, když novin hodně přeříkal. Jaké by to bylo pěkné, kdyby zde, ve chrámě a na faře takového měli! Pak by nebylo třeba choditi vichřicí, plískanicemi přes hřbet Vysokého Vrchu, broditi se po kolena sněhy. Jest to těžko pro mladého, nerku-li když padesátka dochází — — —

* *

*

Přešlo několik let a Šmatlánovi se přání splnilo. Po několikaměsíčním churavění odešel farář Hronský církvičce Javorovské, kterou přes čtvrt

století byl vedl. Odstěhovali jej nedaleko fary na hřbitůvek, nízkou zdí i hradbou žulových balvanů obklopený, nad nímž temnila se bořina s důlkovými rovy prvních zase veřejných vyznavačů „víry beránkovy". — Po smrti „dvojctihodného panáčka", jehož přísná důstojnost nepřipouštěla veliké důvěrnosti, nikdo neodvážil se proti němu šeptnouti, tolik úcty vzbuzoval minulý jeho život a zvláště chudoba, v níž zemřel a která pozůstalé choti i ovdovělé dceři sotva dovolovala, aby na zelený drn jeho rovu umístily stkvostnější památník.

Šmatlána, když „na besedě" chtěl nebožtíkovo působení rozbírati, okřikli kamarádi, aby nechal dvojctihodného pána býti, „teďkomejc že už ich smrt srounala". Ale když později Šmatlán počal uvažovati, jakého asi faráře si Javorov vyvolí, a si přál, aby byl hodně mladý, „z toho nového světa", trefil sousedům netušeně do noty.

Po celý čas, dokud okolní dvojctihodní páni úřad zemřelého faráře zastávali a takto pozůstalým paním alespoň nejbližší budoucnost zabezpečovali, hovořilo se po všech chalupách a statcích stále o tom, jaký ten nový farář bude. Šmatlán ve své touze, aby mohl opět Javorovský „dům Páně" navštěvovati, již si o něm v duchu utvořil obraz. Vyvolí-li občané mladého, jistě že bude vlídně

s farníky se stýkati, bude snad i ohnivě kázati, jako někdo kázal kdysi. — — Sedě při veřtatu, zase si Šmatlán nacvičoval, co novému faráři řekne, jak jej uvítá, jak si jeho přízně získá. — —

Dočkal se Javorov a s ním i Šmatlán, a v chalupách i ve statcích měly hovory nyní již určitý podklad. Nově zvolený farář byl vskutku „z toho nového světa"; byl vesel, plynně mluvil i kázal, kořeně své vývody vtipnými nápady, ale šatil se i po šviháckü, pečlivě vlas a vous si pěstoval a kromě duchovního úřadu horlivě všímal si pěstění zahrádky, společenských styků, podnikal cesty, výlety. Byl synem zámožné rodiny a za krátko přivezl si i bohatou mladou paní, čímž skromné farské pokoje zcela jiného vzhledu nabyly. Presbyterům i vší obci se nový „dvojctihodný pán" velmi zamlouval — a také Šmatlán si říkal, že jest spokojen . . .

Přestal vskutku choditi do Tříště a hned první neděli s jakousi okázalostí vypravil se se ženou a dcerou Milčou do Javorovského „domu Páně". Přítomní se loktem postrkovali, když vážně mezi muže usedl a svůj veliký kancionál podle rozvěšených čísel otevíral. Na zdi vedle kazatelny šustily, průvanem jsouce ovívány, uschlé věnce, florové i hedvábné stuhy, jež k pohřbu faráře Hronského věnovala okolní honorace; Šmatlán na ně

se zadíval, nevěda, co znamenají, — bylť se průvodu vyhnul; ale pak hned, když počala obec píseň před kázáním, jal se horlivě a z plna hrdla zpívati svým již poněkud chraplavým hlasem. Mladistvý farář, jenž byl zatím vstoupil, ukazoval se již lehce netrpělivým, když sloka stíhala sloku a žalmovitý zpěv konce nebral. Když pak na starobylé řezané kazatelně se vztyčil, Šmatlán vpíjel jeho zjev očima a stále v duchu uvažoval, je-li či není duchovní podoben onomu, jenž nedovedl zůstati bojovným hrdinou světlé pravdy. Až i smysl kázání se mu tratil. Farář mluvil bystře, švižně — nebyl studený ani přísný — ale — Šmatlán skoro nerad připouštěl — vydavateli „Českobratrského Hlasatele“ se nepodobal. Nu, nechť si, jen když bude jiný než farář Hronský! — —

Tkadlec nutě se ze vší síly, aby si nového dvojctihodného pána zamiloval, usmyslil si, že bude hledět, co nejvíce se s ním sblížiti. Kdykoli jej potkal, dal nejen uctivé pozdravení, ale zastavil se, kašket v rukou mačkal a počal se vyptávati, jak se dvojctihodný pán ráčí tady v horách vynacházet, jestli se mu nestýská po Praze a po kraji atd. Farář se zasmál, pravil, že je mu dobře, podal i ruku, na rameno Šmatlána poklepal, ale do dlouhých hovorů nikdy nedal se zapřísti. A Šmatlán tak rád byl by se zeptal, jak o tom či onom církevním nařízení

soudí, zdali je schvaluje, zda myslí, že jsou oni, helveti reformovaní, praví potomci českých bratří, předků slavné paměti, zdali slyšel o israelitech, již se také za pravé následovníky předků mají a jací vlastně jsou. — —

Těch i jim podobných otázek měl Šmatlán tolik nahromaděno! Konečně si ustanovil, že půjde přímo na fáru a tam na dvojctihodného pána uhodí o radu a přispění. Sebral se jednoho odpoledne, když z Poličky s dílem přijel a ještě v polosvátečním svém šatě zvolna směrem ke kostelu se loudal. Na krátké své cestě uvažoval, jak by faráře co nejpěkněji oslovil a si ho získal. Vystoupil po schůdcích do síně, kam voněly nyní růže, mladým duchovním v zahrádce osazené, a v kanceláři spatřil faráře, an v hezkém krátkém kabátku, bělostných manšetách a světlé hedvábné kravatě, semo tamo přechází, ruce maje v kapsách. Snad přemýšlel o vhodné formě pro nedělní kázání. Šmatlán se narovnal, odkašlal a přikročiv blíže k faráři, spustil: „Dvojctihodný spolubližní, otče duchovní! Ráčil bych ich tuze prosit, dyby dali mi nejpoňženěje ňákou radu...“

Mladý farář nejprve sotva smích potlačoval nad obřadným a při tom komickým si počínáním tkalcovým, ale pak udiven naň pohlédl: „Radu? V čem bych vám měl poradit?“

„Poňžeň prosím, já tuze rád čtu, dyby tak ňákou knížtičku. — — Dvojctihodnej pán, co tu bejval před nebožtíkem panem farářem Hronským — teď-komejc je v Praze — taky mi pučoval, ešče když sem byl vejrostek.“

„To se vám může stát,“ odpovídal farář vesele. „Mám tu knih dosti, ještě z let studentských. Až se mi naskytne chvilka, pochlédnu se vám po některé, která by vás pobavila.“ Kývl přívětivě hlavou a očekával, že Šmatlán, vysloviv svou žádost, odejde a jej déle vytrhovati nebude. Ale tkadlec stál na svém místě jako přikovaný a hladil dénko svého klobouku rukávem.

„Ešče bych ich ráčil prosit, dyby mi chtěli poradit, kerý z těch evanjelickejch novin bych si se zetěm měl brát?“

Farář již byl netrpěliv. „Což máte v chalupě na časopisy peníze? Stále slyším od lidí, že jsou zlé časy! — Nu, máme listů rozličných, Bethanii, Hlasy ze Siona, Husa, Jednotu, Evanjelické Listy...“

„A kerý z těch novin jsou nejbližší Boží praudě?“ — vpadl Šmatlán, pevně svoje, předčasnými vráskami obklíčené oči na faráře upíraje. „To je to, zač bych ich ráčil prosit, aby mi řekli.“

Mladý duchovní již cosi o Šmatlánovi slyšel, že je rýpal, ale přirozeně se domníval, že jeho

nespokojenost týká se jen nejbližších všedních věcí. Otázka tato naplnila jej napolo podivem, napolo jej bavila. „Milý brachu, kdo může říci, co je pravda? Z našich pánů bratří-redaktorů zajisté každý se domnívá, že má pravdu a podle toho si i vede."

„Bejvalej dvojctihodnej pán říkával, že je prauda jen jedna, ta, kerou nám odkázali předkové a za ňu umírali — a já taky věřím, že je tomu takle," odpíral Šmatlán skoro vášnivě.

Farář se rozhorlil. Nač přišel sem tento chalupník vykládat mu rozumy? „Myslím, tatíku, že byste nejlépe udělal, kdybyste se nepletl do řešení otázek náboženských, zcela jim nikdy neporozumíte. Přečísti si hezkou knihu, poučiti se z ní, proč ne, k tomu vám rád pomohu! Ale co by ony listy vám podaly, řeknu já vám s kazatelny; k čemu by byl duchovní ustanoven, než aby osadníky svoje v náboženských záležitostech poučoval?"

Šmatlán podíval se na duchovního ponuře. To znělo skorem tak jako tehdy slova nebožtíka Hronského! Jazyk se mu lepil na patro, rychle oddychoval, konečně vykoktal: „My dycky brali noviny ňáký — už sme tak naučený — „Českobratrskýho Hlasatele" sme čtávali a teďkomejc šelicos."

„Nu, když jste tak uvykli, čtěte dále a berte si listy ty, kterým nejlépe rozumíte. Jak jsem pravil,

v tom jest těžká rada. Pro knížku si některý den přijďte.“

Ostoupil k oknu a zabýval se lístky květin v kořenáčích tu umístěných, již více k Šmatlánovi se neobrátiv. Tento dal zajíkavým hlasem „dobrý poledne“ a již pomalu odcházel. Tak mu bylo divno, nedovedl si říci, zdali u mladého faráře pohořel čili si ho získal — — V některé chvíli bylo mu zcela tak, jako tehdy, když, bojuje za Českobratrský katechismus, pln vzteku od fary odbíhal — ale vymlouval si to sám. Přátelům na besedě se pochlubil, že mu dvojctihodný pán knížku půjčil, že mu jich dá ještě více, chválil, jak s každým promluví — ale bylo mu při tom hořko.

Z fary stěhovalo se do Šmatlánovy chalupy knih několik, ale ku sblížení se s farou nedošlo. Když Šmatlánka v uctivém podivení kdysi vyprávěla, jakou dělá „panička z fáry“ velkou, co má šatstva a nábytku nevídaného, mezi selské se nemíchá, jenomej tak v kostele že je ji viděti — tkadlec trpce dodal, že „dvojctihodný“ je taky tuze veliký pán, takového že tu ještě neměli!

O tom také mezi sousedy leckdy slovíčko prohodil. Ale do kostela Javorovského chodil stále, mladá Zahradníková dosti si stěžovala, že rodiče, zvláště tátu, tak málokdy vidí, kdežto dříve se u ní

stavil co neděli. Ba Šmatlán vyznamenával se nyní jakousi okázalou horlivostí; v „domu Páně" byl téměř první a poslední odcházel, v prozpěvování písní byl neunavný a kdyby ten který žalm v kancionále třeba třicet slok byl obsahoval. Říkával sousedům, že by měly se držeti nešpory každou neděli jako v kostele katolickém u sv. Markéty, a hněvával se, kdykoli se farář, jinak jsa zaměstnán, nešporám vyhnul. „My evandělíci stejně vo romadu svátků přindem, teda ať se aspoň ty, kerý máme, držej' patřičně."

Již i na faru o pobrućování a popichování Šmatlánově cosi se doneslo; přišel s tím kostelník, jeho žena, která při práci tam pomáhávala, děvečky. Farář se tomu jen usmál; Šmatlán, jenž dosud jej vždy zastavoval a k němu se přilichocoval, byl mu prostě směšným — měl jej poněkud za popleteného. Mnohem více jej zajímalo, jaké druhy růží jsou vhodny pro Javorovské podnebí, než co tento chalupník, bývalý katolík, o něm si myslí.

Ale i této nenadálé příchylnosti tkadlcové k Javorovské faře, které po tolik let na sto kroků se vyhýbal, nastal náhlý konec. Šmatlán již s mladým farářem se nezastavoval, kašket nemačkal, knih od něho si nevypůjčoval; ve schůzkách s Jankem, Lamplotem a Květenským ze sotva znatelných narážek staly se zjevné obžaloby. Bylť se

duchovní „z toho nového světa“ dopustil neslýchaného přečinu, čímž dle mínění nespokojenců pobožnost v kostele i víra sama byly poškozovány: nařídil, aby se z každé písně před neb po kázání či o nešporách zpívaly vždy jen některé sloky a ne verše všecky, takto že k výkladu jeho dojde vždy velmi pozdě a bohoslužba vůbec až přes poledne se protáhne. V Javorově dlouhé zpěvy byly od jakživa v oblibě a v poslední době ještě Šmatlán v nich vrstevníky utvrzoval; starším lidem tak pěkně se to v kostele sedělo a zpívalo, čím déle, tím lépe. A teď tomu má býti jinak.

Šmatlán při svém brojení měl nejen „tábor nespokojenců“ na své straně; přidali se k němu všichni, kteří by byli nejraději celé dny v „domu Páně“ vyseděli.

„Heleďme, heleďme,“ vykládal v seknici u Lamplotů, kterýsi den na podzim, když „skracování písniček“ již skorem měsíc se provozovalo, „už i ta jedna neděle v tejdnu je mu dlouhá! A katolickej falář neboli velebníček slouží mši svatou každičkej deň, drží nešpory, zpovídá a s posledním pomazáním třá přes hory doly jídt musí. Tolenonc je proti Boží praudě a Kristovu přikázání.“

„Och,“ počal bědovati Lamplot, „cák my se těm svým kněžím naplatíme a potomejc nic z toho nemáme, ani kloudnou písmičku! Slejchám, že pro tole

placení už i lidi z církve vystupujou; uďáli to v kerejsi dědině za Krounou."

„Je přecej vidět, že je falář pán a my selský vornáti," špičkoval Janko, baráčník. „Sám je pořádem jako dyž na zdavky se chystá, má šeho a nám káže, abychme nehřešili proti sídmýmu přikázání, nepytlačili, na topení a na stlaní nechodili, dyž nemáme cedulku. Dyž vidí ženskou, že nese nůši na zády,*) hnedkom po ní kouká, esli měla dovolení. Jo, vono se řekne „Nepokradeš" — ale to by člověk nemoh' bejt živ, musil by se pást!"

„Šak pánům ve městě ňáká ta nůše neuškodí," přitakal lakomý Lamplot. „Von, falář, tomu nerozumí — a taky je s nima."

„Kamarádi," začal Šmatlán zvolna a slavnostně, „chdyž tak čtávám v bibli vo Spasiteloj a apoštolích, maluju si, jaký by měli bejti jejich následovníci. Maj' vopustit šecičko a kříž na bedra si uložit. Cák je im potřeba ňáký parády, ňákýho bohatství? Neměli ho ani Kristus Pán, ani učedníci jeho. Na kněza se patří, aby, co má, rozdal a se svou vůbcej živ byl pospolem jako bratr a jedna rodinka!"

„Jen si maluj, Šmatláne," smál se Květenský,

*) Otep roští na zádech.

„budeš malovat do dne soudnýho! Takovejch nejní a nebude!“

„Ale chdyby bylo, spíš bychme tu Boží praudu našli,“ odpíral Šmatlán tvrdošijně. „A měli bychme líp.“

„To měli!“ přisvědčoval Lamplot. „Ale máš to platný — spíš slunce s nebes spadne!“

Hovořili ještě chvíli o lecčems, ale konec rozprávky vyzněl přece jen ve hněv proti faláři, který je tak pohodlným, velkým pánem, leč chudým lidem nerozumí.

A tak bylo, sotva že nový dvojctihodný pán v obci jak náleží se ohřál, zase tajné brojení a jitření a zase to vycházelo od Šmatlána! Presbyteři a rozvážnější lidé neradi to viděli; měli obavu, aby čiperný mladý kněz jim neprchl na klidnější a příjemnější působiště a hleděli výčitky tábora nespokojených všemožně oslabiti. „Já nevím,“ pravil starší Kučera Květenskému, když náhodou z kázání se s ním ubíral, „proč Šmatlána pod lesem posloucháte? Stejně kloudným evandělíkem nebyl a nebude, jde mu vo to, aby s každým se pohádal a ho pošpinil. Přecej máš, Květenský, z toho rozum a v hlavě voči. Už se každičkej v Javorově bojí vo jeho stavení zavadit. Ta jejich Milča je hezká ďouka, pracovitá, spořádaná — táhne jí pětadvacítka a vdát se nemůže! Kdák by se chtěl

k Šmatlánom do chalupy přiženit? Nejní hocha, aby si troufal jdít tam na kalandu, bojí se káždej, že ho Milčin táta přehádá. Ba, vedí to už i přespolní, jakej je táta šfoural a máma držgrešle!"

„Cák to vykládáš mně?" utrhl se Květenský na presbytera. „Já si holku nenamluvím, mám domka ženu a děti!"

„No, poudám to jenomej proto, abys se Šmatlánem nekamarádil — ani se to na sedláka nepatří, dávat se vod chalupníka dost pošpatnýho proti faláři navádět!"

Květenský se zamračil, hodil hlavou, ale neřekl ničeho. Leč tolik přece Kučera, starší, dokázal, že nyní jen Janko a Lamplot se Šmatlánem nad zvráceností světa bědovali a posupnost všech pánů, kněží, i vrchností i faktorů probírali, a ostrými a trpkými slovy ji odsuzovali.

* *
*

Nebylo týdne, aby si Šmatlán s trakařem nevyjel do Poličky; jednou vezl dohotovený kus černohnědé „verule", kterou pak faktor do apretu odeslal, jindy pět, šest kusů modrého barchetu s červeným krajem, a vždy si skoro půlčtvrté jednodušky odtamtud odnášel. V Poličce sice již tak

nekvetlo tkalcovství a plátenictví jako před čtyřiceti, padesáti lety, kdy celý okolní kraj jen a jen tkalčil, ale stále tam bylo ještě faktorů dost, hlavně takových, kteří dílo vesnického lidu zasílali do blízkých německých Svitav, z nichž stávalo se veliké průmyslové středisko. Pro Šmatlána a jeho vrstevníky byla vždycky práce, ovšem že za mzdu přeskrovnou, od let nezměněnou. Šmatlán si se zetěm Zahradníkem často zavdechli, že ať se tkalčí „štoff‘ či barchet sebe pilněji, od svítání do večera, víc než třicet krejcarů že se nevydělá, a to ještě aby žena špulovala — a když se odpočítá, že den se promarní dovážením a odvážením díla, zbude dokonce jen krejcarů pětadvacet! Kterak z toho nastřádat na daně, na správku ve stavení, na světlo, šatstvo a obůj — a na stravu také třeba přidat, vždyť pole a chlív všecko nedá — již ta sůl, koření stojí. U Zahradníků teď dělal jen jeden; Růža, když dětí přibylo, drobotinu stále chovala, na ni šila a záplatovala, stačila jen mužovi navíjet, kozy, drůbež obstarat a společně s ním, když bylo třeba, práci na poli odbýt.

U Šmatlánů ovšem dělali dva; Milča skorem ze stavení nevyšla, stále podnůžky šlapala, „jedna — tři, dvě — čtyři, jedna — tři, dvě — čtyři“ — a člunkem házela v horečné píli. Byla stále štíhlá jako prut, tváře skorem již špičaté, ač hezké, vý-

razné, jako kdysi tatík; trápila se, že se všecky kamarádky řadou vdávají a jen o ní že se hoch ještě nehlásil. Takhle o muzice na ostatky, o pouti, posvícení — tančila v hospodě dost s domácími a přespolními — ale o chalupu jejich hoch ani nezavadí. Šmatlán často teskně k dceři pohlédl, bylo mu jí líto a říkal si v duchu, to že proto žádný k nim přiženiti se nedbá, poněvadž on jde bezohledně za pravdou a ti ostatní jsou lichometníci, farizejci takoví...

Zmínil-li se ženě, že Milce let přibývá a hned rozhorleně pravila: „Nežlivá ňáko pošpatně vdát, to rejš ať čeká, zle í domká nejní — taková se neztratí, bude mít půl chalupy, pole romadu — taková třá do půlsiatku se dostane!“ Leč Šmatlán přece pozoroval, že Milče léta utíkají — dlouho-li a bude jí třicet — a to je pro ženskou již povážlivý věk!

A pozoroval let času nejen na své dceři a vnoučatech; všecko se ve světě nějak měnilo a obracelo. Když ve městě se zetěm Zahradníkem dílo odváděli, již leckdy si připadali tak nějak „ze starého zákona“; vystřídalo se u faktorů lidí z celého okolí, a tu nejeden již nenosil žakonový šátek kolem krku otočený, vestu až ke krku zapjatou, vysoké boty, v letě čepici placatou, v zimě beranici. Zcela

jiný kroj teď mezi tkalci mladými v oblibu vešel: modré plátěné blúzy, jakých Šmatlán jakživ neviděl, kabátky krátké, kolem krku hedvábné červené stužky s dlouhými konci, klobouk s ohromnou střechou, jak za stara družbové a sedláci — furianti nosívali, ale vyšší, a tak nějak fortelně na hlavu vsazený. Říkalo se, že tuhle „strůj" z Brna neb z Prahy lidé přinesli, tam prý se pracující lid takto nosí. Zahradníkovi se to nelíbilo, byl nepřítelem všeho furiantství, tichý, zamyšlený člověk, jenž těžkosti života sice poznával, ale trpělivě je snášel. Šmatlán zeťovu nelibost připouštěl, ale sám, maje ve zvyku vše pozorovati a rozbírati, vždy, kdykoli v Poličce dlel, „tu novou módu" okukoval.

Jedenkráte, bylo to za časného léta r. 1893, odváželi si se Zahradníkem osnovu a zabrousili ještě na náměstí na poštu, aby si tam vyzdvihli „Bethanii", na kterou společně předpláceli. V průjezdě setkali se s několika muži, o nichž věděli, že také faktorům práci dodávají a že jsou „z nového světa"; ti také vybírali si noviny nějaké, do nich nahlíželi a polohlasné poznámky si sdělovali. Šmatlán si časopis svůj čistě složil, dovnitř kazajky zastrčil, a již opět hrčel s „krakarem" po náměstí kolem sloupu Marianského, zahnul ke kostelu a odtud na „Dolní předměstí".

Když byli již za posledními domky „Nové Kamence", zastavil Šmatlán trochu, urovnal si na trakaři lépe zboží a pravil Zahradníkovi: „Ším se's těch novin, co tam na poště měli? Kerý asi byly? Troufám, že tile lidi, co se podlevá nový módy spravujou, nečtou noviny, jako my čtáváme, ani kerý drží falář a starosta?" „Kdož pak to může vedít?" odpovídal Zahradník klidně. „Novin je teďkomej kolik set, chdyby je měl člověk šecky přeříkat, ani by nestačil! Sem rád, chdyž „Bethanii" přečtu a ten „Denník", chdyž mi ho soused, Maděra, půčí — nemám teďkomej kdy." „To mi věř, brachu," začínal Šmatlán, „chdyby to možná bylo, přeříkal bych noviny a knihu, chde kerou — pořádem se mi zdá, že toho vím málo, už za mlada sem byl na to navedenej, abych božskou praudu všude vyhledával. — — —" Vzdychl z hluboka, vzpomenuv zase jednou na toho, jenž mu velel pravdu a světlo hledati a jehož obraz, kdysi tak určitý a jasný, bledl a ztrácel se mu v mysli. „Našinec je v tom zle," pokračoval Šmatlán po malé chvilce, „kdák knih a novin dost a dost nabrat? Tile učení — těm je ináč — mají šechnu příležitost — čtou si a učí se, jak srdce ráčí — sprostej člověk vod šeho je vodstrčenej... Aby byla na božím světě spravedlivost ňáká — to nejní!"

Trakaře obou tkadlců doprovázely vrzotem a

hrkotem svým řeč Šmatlána, vždy více se rozohňujícího, tak že muži ani neslyšeli, že již chvíli za nimi klapají kroky. Když Šmatlán skončil, ozval se za ním krátký, jakoby řezavý smích a když se ohlédl, spatřil, že je dohonil muž neznámý, oděný také, jak se tkadlec vyjadřoval, „podlevá ty nový módy“. Měl modravou, trochu již vybledou košili, široký klobouk, šat kdysi temnošedý, teď již obnošený, malé šněrovací střevíce, nad nimiž vzorkované punčochy koukaly; byl postavy prostřední, jen o málo větší než Šmatlán sám, slabší, bledého líce a šedomodrých, poněkud unavených očí; černé vlasy pomádou napuštěné, sčesány byly s obou stran ke spánkům a tu splývaly s úzkým pruhem taktéž černých kadeřavých vousů, jenž táhl se od uší až k vyholené bradě. Na rtu horním vyrůstalo jen slabé chmýří.

Oba tkadlci, podivným smíchem jsouce zaraženi, na chodce poněkud nedůvěřivě pohlédli; ale ten se jim hned ozval: „Divíte se, proč jsem se zasmál? Inu, tak mi to přišlo k upřímnýmu smíchu, že všude, ale všude je slyšet žalobu na světskou nespravedlivost.“

Očekával, že se mu někdo z oslovených ozve; leč ti mlčky dále se ubírali po kamenité cestě, jakoby usilovně dávali pozor na překážky, trakaře jejich zadržující. I dodal neznámý: „Abych řekl zpří-

ma, je mi to dost divno: lidé na nespravedlivost a břemena ustavičně naříkají — ale aby přiložili ruce a křivdu, kterou jim svět činí, napravili — to se jim nezdá.“ Zase se nedočkal odpovědi; Šmatlán již již ústa otevíral, ale tu k němu zeť pohlédl úzkostně a vyčítavě, jakoby chtěl říci: „Vy po cestě reptáte, tento cizí člověk vás vyslechl — aby nás tak udal...“ I spolkl Šmatlán přichystanou odpověď a zase před sebe se zahleděl. Leč cizí muž nedal se tak snadno odbýti; kráčel statečně podle nich, často veliký v modrém plátně zatočený balík pod ramenem si urovnávaje, a za několik minut zase se ozval: „Taky si vezete dílo domu, že?“ řek, ukazuje na osnovu, zahraženou balíky, z nichž pásma bílé bavlny a režných nití čouhala. „A odkád pak, občané, smím-li bejt tak opovážlivej?“ Šmatlán i Zahradník zarazili se nad nezvyklým titulem, leč přes zeťovo mrkání odpověděl tentokráte Šmatlán: „Já jsem Iří Šmatlán z Javorova, pod lesem, a tule je náš zeť, Růži naší manžel, Zahradník z Tříště, z horního konce.“

„I to jsme skoro jako sousedi, od občana Zahradníka není k nám víc než čtvrt hodiny. Já jsem Hamerník, z Betléma, numero třetí.“

Zahradník ještě nedovedl se zhostiti nedůvěry. „Přecej Hamerník mladý umřel ešče za svobody, může tomu bejt skorem půl roku a starý ten už je

romadu let, už snad sídmý, zakopanej. Hamernička teďkomejc je v chalupě sama," vykládal suše, zpola k tchánovi jsa obrácen.

„Bejvala," odtušil průvodce skoro podrážděně. „Když bratr Bobeš umřel, matka mocí umermo chtěla, abych šel domů, chalupa že bude moje, škoda ji prodávat nebo najímat a dělat že si můžu taky podle libosti. Šel jsem, abych pravdu řek', dost nerad, jsem v Brně skorem od šestnácti let, dělal jsem tam v nejpřednějších fabrikách, plat mi šel hezkej — a v Brně je docela jinačí svět než na naší samotě — tam člověk pozná, o čem u nás jaktěživ neslyšel... Votevřou se mu mozek a voči... Ale když matka ustavičně lamentila, že je jako kůl v plotě, přijel jsem. Taky jsem hned práci v Poličce dostal — a dobrou — umím dělat docela jinačí dílo, než zdejší — a ještě mne faktor přemlouval, abych šel do Svitav, do Brněnce, že se můžu každou sobotu vracet. — Ale to matka naše nechce — no, dokavád bude živa, udělám jí po vůli — ale pak zase se do fabriky některý dám, u nás na Betlémě to nevydržím. — —"

Muži poslouchali nenadálého druha, Šmatlán upřímněji, Zahradník mračivě. Hamerník dobře si toho povšiml a obrátil se k němu s přátelskou otázkou: „To jste jistě slyšel, že jsme byli u Hamerníků dva bratři — sestra, nejstarší šla s mu-

žem, Navrátilem, do Ameriky, za jeho přátelstvem."

„I, já se těch Betlémskejch mnoho neušímám — nemám na to chdy —" odtušil Zahradník neobměkčen, „a taky jsem byl na vojně, to se člověku sousedstvo z paměti vytratí. Vy ste vojákem nebyl?"

„Byl jsem silně slabej; hned, jak mě prohlídli, řekli „untaublich". To víte, tkalcovina síly nepřidá, je to jedno, doma nebo ve fabrice. — —"

„Ba, ba!" přisvědčoval Šmatlán horlivě. „Prsa bolej, nohy slábnou, chdyž pořádem ty podnůžky šlapou — prachu a pazdeří se kadlec naloká, diu si plíce nevotráví!"

„A proč kalčíte, když je to takový?" namítl Hamerník, dotknuv se Šmatlána ostrým pohledem a skoro úsměšně koutky svých úzkých rtů stáhnuv.

„Dyž ste zdejší, přecej víte, jak to chodí. Pole nás neuživí, sejeme oves, jeřici, bandory sázíme — žito ozimní stejně sněhy vyléžej' — šak víte, jak málo obilí platí! A což ti, keří nemaj' pole? Ví Hospodin, že bez kalcoviny bychme tu hladem umřeli. Ináč — — — skoro těch pár šestáků nestojí za práci — když kohouti kokrhají, už k ní sedáme a do kvíčerka si nepolevíme — —"

Hamerník prudce hodil hlavou, div mu vak s přípravou nevyklouzl pod paždí: „Však by se ta

práce vyplácela, kdyby nás nevodíral kapitál! Nejdřív zbohatne z ní fabrikant, co dává přízi a osnovu, pak faktor, pak obchodník, kterej ji prodává — my, co ji děláme, nejmíň z ní máme! My dělníci jsme vyděděnci!"

Šmatlán poslouchal s rostoucím podivením; co to kapitál, nikdy neslyšel — ale domýšlel se, že to také nějaká křivda, ve světě proti boží pravdě páchaná. A kterak to zná tenhle Hamerník vykládat, jak s tkadlci každý postrkuje! Kýval tak horlivě hlavou, až Zahradník odmítavě řekl: „Tole ináč nejní; káždej chce bejt živ — a chdyby nám faktoři práci nedávali — přecej' bychme si nemohli přípravu kupovat a pak dílo prodávat? Cák chdyby nešlo na vodbyt? Slejchám, že ti malí řemesníci v městách, co se udělaj pro sebe, nemaj' líp nežlivá my."

„To se všecko dá na jiný základy postavit, nežli svět teď stojí," pravil Hamerník s tajemnou tváří — „a taky postaví..."

Mezi tím přejeli Starou Kamenec a kolem rybníka u Sádecké školy zabočili mezi pěkná Sádecká stromořadí, Černý potok vroubící. Za krátko se Zahradník zastavil, hodlaje se s trakařem svým pustiti do kopců, k Tříšti se sklánějících, kdežto tchán jeho měl stálou cestu údolím. „Pojeď s náma," pobízel Šmatlán, „stav se u našich, máma bude

ráda i Milča; za fárou vyjedeš s Hamerníkem na Betlém a pak seš hnedkom domka — bude nám veselej'."

„Mám už dlouho,*) odpíral zeť. „Nežlivá dojedu, potáhne šístá a ešče bych rád na zejtřek připravil si dílo — začnu hnedkom, jak se rozšeří. Vzkazuju paňmámu a Milču pozdravovat, pro „Bethanii" si kerejsi deň sběhnu, nebo ať i Milča donese, esli bude mět chdy. Buďte s Pánem Bohem." Zahradník potřásl Šmatlánovi rukou a trochu smekl před Hamerníkem, jenž vesele, pošinuv svůj širák, „Na zdar, občane!" zavolal. Za statkem jedním pustil se tkadlec po drahách vzhůru a záhy oběma mužům zmizel s očí. Byl skoro rád, že Hamerníkovi unikl; znechutil se mu svým furiantstvím a smělými svými řečmi. Jak se jen pantátovi mohl zalíbiti — — to jen proto, že mu přitakal, když nad převráceností a nespravedlivostí světa bručel! On, pantáta, toho žalování již nenechá, — ale ten Hamerníků, jakoby všecko převrátiti, všemu se pošklebovati chtěl... Jen aby se ho tchán nechytil, dobrotu žádnou by takové přátelství nedělalo.

Tolik se namrzel a nastrachoval z nenadálého v Nové Kamenci setkání, až dostal se poli a malými bořinami do Tříště, ani nevěda jak. Hodiny na ko-

*) Jest již pozdě.

*

stelní věži ukazovaly teprve čtvrtou hodinu, jel ve svém rozčilení zajisté rychleji než jindy. Růža již jej pod lipou vyhlížela, chovajíc nejmenší děcko v táči a napásala při tom kozy, držíc je za dlouhé provazy, ostatní dvě děti batolily se po trávníce. Hned spěchala zatápět a do sklípku, aby mužovi mléčnou „poljuku" uvařila a on, odloživ svrchní šat, usedl na pelest postýlku a „houral" nemluvně, které žena do konoušky uložila. Při tom jí vypravoval, jak se s pantátou sešli v Poličce, a vyzdvihše si „Bethanii', společně se vraceli, až je na silnici Betlémský Hamerník dostihl. Růža, kloktajíc v mléce mouku, bedlivě naslouchala popisu Zahradníkovu, ale když se jí ptal, zdali na Betlémě zná starou Hamerničku, pravila, „že s Betlémskejma nichdá nebyla, ani v Javorově ani tady, Hamerničku že jí v kostele neukazovali — snad je na druhou stránku?"

„Toť bude, jako že bude!" zvolal Zahradník. „Věrný evandělík ani by takle mluvit nedokázal; chdyž jsem dával „s Pánem Bohem", poudal mi „nazdar, občane" a pořádem toho občana mně a pantátoj votloukal vo uši. Leta letoucí říkali sme: sousede, pantáto, strejče — teďkom už jenomej občane — bodejť by tole nepřevracel, chdyž všechen svět chce předělávat."

Růža postavila poljuku na stůl, přinesla chle-

bíček, nůž a lžíci a zamyslivši se, pravila po chvilce, když muž již trochu pojedl: „Poudal's, že měl širák velikej, modrou košilu...“

„Do konca ináč se nes' nežlivá našinec,“ odpovídal Zahradník, horlivě sousta polykaje.

„Byla tule na naší fáře, chdyž sem máslo vodváděla, řeč, že už taky k nám se dostali ňácí nespokojenci, tak se mi zdá, že socijálisti im říkali. Dvojctihodná panička tuze naříkala, teďkomejc že drobet pokoje nebude. A malovala je paničce ze školy, že jako noseji široky, košile modrý a pásky na krk jako kreu červený — tole prej je jejich kroj... Já jenomej stála a poslouchala, nichdá sem vo tomletom neslyšela. Aby tak ten Hamerníků byl z něch!“

Růža dokončila neobyčejně dlouhou tuto řeč a rozevřela své dosud pěkné modré oči na muže do široka.

„Toť že je, toť že je,“ horlivě přisvědčoval muž, nožem o hranu stolu klepaje. „Ináč nic paničky nehovořily?“

„Jenomej že je toho už ve městě, jako v Poličce plno, a že to stejně přišlo z Vídně, nebo-li z Brna a z Prahy.“

„A ten Hamerníků byl toliká roků v Brně a poudal, tam že se člověku votevřou voči a mozek. Aby tak pantátoj hlavu spletl — má stejně vodjak-

živa diunejch myšlínek. Jak bude chdy, skočím do Javorova pro „Bethanii“ a pantátoj' řeknu, co je ten Hamerníků zač!“

* *
*

Zatím co Zahradník nejprv sám, pak se ženou trudil se nad neslýchaným setkáním, Šmatlán v duchu si liboval, ba Pánu Bohu blahořečil, že dal mu sejíti se s rozumným člověkem, který poznal svět a na jeho převrácenosti moudře dovede pohleděti. Hned, jak zeť na kopci zmizel, řekl si, že mají ještě dobrou hodinku do Javorova, k jejich chalupě — to si s Hamerníkem mnoho nového a pěkného povědí. A dělník také okamžitě navazoval rozprávku, vyptávaje se, co jest to za „Bethanii“, pro kterou si Zahradník dojde.

„Byli jsme si pro ňu na počtě, tam ve městě, držíme i se zetěm do spolku, spíš já, potomejc on i přečte a taky sousedům půčujeme,“ vysvětloval tkadlec ochotně, a již zastavil trakař a sahal pro složený list do náprsní kapsy. Zatím, co jej Hamerník rozbaloval a prohlížel, hovořil dále: „Já už co sem se k pravej víře Kristovej přihlásil, pořádem ňáký noviny držím; „Českobratrskýho Hlasatele“ sem si brával a chdyž ho zastavili, zasej „Hlasy ze Siona“ — teďkomejc se nám „Bethanie“ zalíbila;

je tam hezký čtení, kolikrát lepší nežlivá kázání v kostelích; chdyž i přeříkáme, hnedkom cestu k Bohu Hospodinu a Spasiteloj' líp poznáváme."

Hamerník úkosem pohleděl na tkadlce, vedle něho stojícího a radostně hovořícího, a pousmál se; pak složil „Bethanii", podával mu ji a řekl: „Už jsem pozoroval, že jste čtenář; ale to se vám, občane, opravdu divím, že držíte na takovýto kněžourský plácání a za ně těžce vydřenej groš vyhazujete — mohl byste věru něco moudřejšího brát!"

„Kněžourský plácání?" opakoval Šmatlán zaraženě.

„A není?" odtušil Hamerník ohnivě. „Nepíšou a nepsali všecky noviny, který ste jmenoval, kněží? A víte, proč to píšou? Z upřímnosti né! To aby nám všem lidem sprostým nasypali prachu do vočí.. Sám ste tam za městem si stěžoval, že učení směj' si číst a učit se, jak se jim zalíbí. — — A víte, proč jenom sami toho užívaj'? Kdyby sprostej lid, dělníci a vyděděnci taky se vzdělali, líp by všecku tu nespravedlivost poznali, dupnuli by si a chtěli by svoje!"

Ve Šmatlánově duši jakoby něco praskalo a se lámalo... „Smejšlím," pravil za chvilku zarmouceně, „že by takoví lidi učení, na kněžství ustanovení, Spasitele našeho Krista Ježíše následovníci, přecej nepsali lže a nás neklamali!"

Hamerník zasmál se zase tak řezavě jako v Nové Kamenci. „Následovníci Kristovi! Pěkní následovníci! Kristus byl chudej, byl občan, dělník, jako já a vy, pracoval slovem a duchem jako my rukama, neměl kolikrát, kam by hlavu složil — a tihle! V samým zlatě se hrabou a i ten nejmenší z nich je hrdopýšek, o člověka sprostýho zavadit nechce, jen si ho podrobit. Mějte, občane, rozum, to, co píšou a na kazatelně mluvěj', jsou jen slova — skutek utek!"

Šmatlán vzpomněl na nebožtíka Hronského jak byl nepřístupný, na jeho nástupce, jakým je velkým pánem — vzpomněl také, že ten, jenž mu kdysi byl pravým následníkem Krista, vytrvati nedovedl . . . Ale přece nechtěl Hamerníkovi úplně za pravdu dáti: „Neříkám, že moc a moc lidů protivá Kristovu naučení nebloudí, — ale my evandělíci reformovaní řídíme se podlevá mistra Jana Husa a podlevá biskupa Komenskýho — a to přecej byli věrní apoštolové Krista Ježíše . . ."

„I neřídíte," směje se odpíral Hamerník. „Řídíte se podle toho, co vám který farář poručí a káže! Mistra Jana Husa a biskupa Komenského toho si i já a naši vážíme!"

„A kerý ste vy víry?" ptal se Šmatlán skoro bázlivě.

„Rodiče byli katolíci a dali mě ve svý víře pokřtít, — ale já už dávno ty bludy prohlíď a vodhodil. Jsme teď se soudruhama svobodně smýšlející občané bez vyznání.

„To teda nejste ani na tu, ani na druhou stránku. Už rozumím, proč žádnejch novin nečtete. Na velebný ani na dvojctihodný pány nedržíte, a v tom „Denníčku" je stejně jen vo samej vojně, nebo kde se jaký neščestí přihodilo, — to duši k Bohu a pravdě nepovznese." A Šmatlán pohlédl na Hamerníka útrpně, jakoby mu bylo líto, že tento rozumný člověk postrádá duševního chleba.

„My nepotřebujem' žádnejch kněžskejch ani císařskejch novin, my si je píšeme a vydáváme sami," pravil Hamerník, přikláněje se k Šmatlánovi.

Ten potřásal nedůvěřivě hlavou: „Přecej sprostej člověk nemůže vstanout vod veřtatu neboli vodložit motyku a přichytit se péra, aby psal inším lidem pro poučení!"

„Proč ne? Má rozum jako ti bohatí páni a kolikrát lepší. Já sám nejedenkrát, když jsem co nepatřičnýho spatřil, jsem si seď a do našich novin to napsal — však to v tiskárně opravili, když to nebylo na vlas dobře napsáno. A jsou mezi náma taky lidi učení, kterým jde bída sprostýho lidu k srdci, ti taky nám píšou — a co študentů mladejch . . ."

„Že sou?“ ptal se Šmatlán zase skormouceně. Slova Hamerníkova připomněla mu všecky jeho minulé boje . . .

„Jak by nebyli! Jináč bysme my dělníci nemohli tolika novin vydávat! Máme, občane, už šestnáctery, tisknou se v Brně, v Praze, jak kde — sami si na ně platíme, dobrovolně kde jakej krejcar na ně střádáme . . . Ale,“ pokračoval dělník, když Šmatlán zaraženě na něho pohlížel, „vy děláte, jakobyste vo tomhle nikdá neslyšel — dyť některý už na pátej, ba na sedmej rok vycházej’!“

„Je to k víře nepodobno, aby si sprostej chudej lid moh’ vydávat noviny, jako falář a professor ňákej!“

„Tak se na ně podívejte!“ zvolal Hamerník a sáhl si do kapsy. „Držím si se soudruhama dvoje, jedny, ty starší, už v Brně jsem míval, „Červánky“ se jmenujou, ale líp se mi líbí „Zář“, co v Praze se tiskne.“

Strčil tkadlci dva archy do ruky; Šmatlán hned utkvěl na titulním obrázku jednoho z nich, představujícím skupinu čtyř osob. „Tole má jako bejt ňáká svatá neboli anděl?“ ukazoval na střední postavu.

„Na anděly a svatý my nedržíme,“ zasmál se Hamerník. „To je osvěta a pravda, přece vidíte, že drží pochodeň a má nad hlavou hvězdu! A tady stojí: ‚Časopis pro šíření osvěty a hájení pravdy‘.

Ale ne pravdy jenom pro bohatý a pány, — tu na pravo je dělník, při práci, jen tak v gatích a košili, kladivo a kovadlinu vedle sebe, v levo žena s dítětem. My ty svoje ženské nezavíráme a nevodstrkujeme, taky jim pravdy a světla dopřáváme."

„No, ženská vo tole hrubě nedbá," namítal Šmatlán, vzpomínaje, jak žena jeho ani za Plíhala, ani za něho výkladům bible a postill ráda nenaslouchala.

„Naše ženské dbají; některá i do novin píše a pro pravdu třeba dá se vod ouřadů zavřít . . ."

Šmatlán žádostivě obracel oba listy semo tamo a posléz pravil: „Taky bych se rád dočet, jaká ta nová prauda je, co přeje chudejm a sprostejm lidem; v našich novinách jenomej' pořádem píšou, abychme se poddali ve vůli Hospodinovou, ale kerak by nám pomohli, s tím sou ticho... Nemoh' byste bejt ty dobroty a mně ich na ňákej deň pučit?"

Hamerník se chvíli rozmýšlel. „Ještě sem je sám nepřečet — — a kamarádi budou čekat — No, vemte si třeba „Červánky", už to ňák spravím. Ale přijďte k našim na Betlém, mám starejch čísel doma uschovanejch dost, půjčím vám, co budete chtít, — to se vám jak se patří v hlavě vyjasní."

Šmatlánovi zablýsklo se v očích, ale přec řekl: „Třá bych paňmámě Hamerničce překážel!"

„Bude ráda. Pořád vyčítá, že s nikym ze sousedstva nekamarádím. U našich si pěkně pohovoříme, matka naše nás vytrhovat nebude, je chybná na sluch už dávno. Tedy přijďte a pro občana Zahradníka se stavte, má k našim na Betlém blizoučko.“

Šmatlán neřekl ničeho, ale pomyslil si, Zahradník že asi sotva přemluviti se dá. Přejeli již Javorovský kostelík katolický i evangelický „dům Páně“ a tkadlec chystal se zabočiti mezi louky ke své chalupě. V zahradě farské procházel se mezi květy mladý farář, a když Šmatlán pozdravil, pozdvihl slaměný klobouk, ale udiveným pohledem utkvěl na jeho průvodci. Šmatlán přes mostky bral se k lesu, a mladší tkadlec záhy kráčel po úbočí „Vysokého Vrchu“. Doma se Šmatlán ani ženě, ani Milče o ničem nezmínil; „Bethanii“ i „Červánky“ pečlivě uložil a s chvatem konal přípravy na zítřejší den, by se dříve k četbě dostal. Z večera obě ženy ustavičně někam ven posílal; obával se, že by mu překážely.

* *
*

Než se ještě Zahradník přichystal do Javorova zajíti, přišel tchán v neděli časně odpoledne, as tři dny po oné cestě z Poličky, k němu do Tříště;

nesl mu „Bethanii“ a vyzýval jej, aby si spolu vyšli na Betlém, že by se mohli zastaviti u Hamerníků a pak společně do Javorova k nim, Šmatlánům, na besedu zajíti. Snad by se i Růža s dětmi mohla vybrati, poskočily by si v lesíku, zatím co by muži pro Hamerníka došli. Zahradník při tchánově výkladě rychle pohlédl na ženu, která u kamen nádobí domývala a v mísníku je pořádala, oba se zapálili, a mladý tkadlec počal se na lavici pod oknem nepokojně vrtěti, jakoby nevěděl, co si počíti. V konoušce spalo nejmenší děcko, ostatní dvě na postýlku, — nahonily se před polednem tolik, že hned po obědě je matka uložila. V sednici až na Růžino slabé řinčení nádobím panovalo úplné ticho, a Šmatlán, jenž seděl nedaleko zetě u stolu v rohu, marně čekal, že někdo promluví. Konečně stal se netrpělivým a řekl skoro mrzutě: „Jako byste neslyšeli! Chystej se, zeti, přecej! Esli nemůže Růža hnedkom pro děcka, stavíme se třá, až vod Hamerníků se vodeberem'.“

Leč Zahradník s „lajce“ nevstával. „Proč bychme zrouna k Hamerníkom chodili? Skorem ho neznáme, můžem inám na besedu! A stejně, jaká beseda s cizejma lidma. Rejš tu buďte s náma, pantáto, už tomu dávno, co ste s Růžou a děckama nebyl, děláte se vzácným!“

Šmatlán nepokojně na lenůšku poposedal. „Já

k Hamerníkom musím, — mám vodvádět noviny pučený, — a slíbil mi romadu novýho čtení . . . Jenomej poď, kdák ví, co tam uslyšíme, s ním je řeč, má dar ducha!“

Ale Zahradník stále se ještě nehýbal; Růža, srovnavši nádobí, sedla na „lajc“ u kamen, sepjala ruce a nějak úzkostně na muže pohlížela. Tento pohled dodal mu jaksi zmužilosti, přihladil si vlasy a započal uctivě: „Nemůžete říct, pantáto, že bych vám dycky nebyl dal vaši čest, že bych co protivá vám neboli paňmámě ďál, seuším sem bejval spokojenej, jak ste to po mně chtěli — ale to musím říct, že tale známost s tím Hamerníkovým je nepatřičná věc a že z ní ani vám ani nám nic kloudnýho nepojde.“

„Jaká věc nepatřičná, chdyž se chci sejdít s člověkem světa zkušeným? Je mi toho potřeba, u nás v Javorově, co sousedům sám neřeknu, nevedí, a páni učení ti s chalupníkem na besedu se nesejdou, maj' nás jenomej za otroky, za selský chomouty!“ vyčítal Šmatlán trpce.

„Chdyž ale ten Hamerníků nejní rozumnej člověk, chdyž je buřič, nespokojenec, kerej by nejrejš celej svět rozbil a rozkopal! Takovým prej říkaj' socijálisti, a satanáš a socijálista to už prej je skorem jedno!“

„Vodkáď tolenon víš?“ divil se Šmatlán rozhorlenosti zeťově.

„Růža naše to zaslechla na fáře, a já taky strčil mezi lidi uši, abych zvěděl, kerak to s Betlémským Hamerníkem je, — hnedkom se mi nelíbil, chdyž se k nám v Kamenci přidal.“

„Bodejť na fáře haněli, bodejť kněži komu přáli!“ počal se Šmatlán rozohňovati. „Chtěj' jenomej, abychme pod pátou se im plazili — samou pokoru, trpělivost nám kážou! Aby chuderoj ruku podali — toť neé — je im pro poškleb!“

„Pantáto, takle ste nichdá nemluvil, to istotně vám ten Hamerníků nakukal!“ pravil Zahradník zarmouceně, a Růža u kamen utírala si zaslzené oči. Při svém mírném muži odvykla již brojení, a faráře i „dvojctihodnou paničku“ měla v opravdové úctě.

„Potřebuju já Hamerníka — já mám ty faláře vyzkoušený!“ hněval se Šmatlán ještě prudčeji. „Cák sem málo vod nich zkusil, celičkej život mně votrávili, — ba votrávili!“

Šmatlán složil hlavu mezi obě ruce a zatrudil se; oba manželé mlčeli, v sednici bylo slyšeti hlasné oddychování spících dětí. Za chvíli Šmatlán se otřásl, vstal a pravil zeťovi ponure: „Pudeš teda se mnou na Betlém neboli nepudeš?“

Tichá Růža vstala a přiblížila se k otci: „Pěkně vás, tatínku, prosím, nechoďte! Jenomej do neščestí vás ten Hamerníků přivede!“

„Ešče ty přidávej! Cák sem děcko malý, nerozumný? Jakobych do lví jámy šel, do pekelnýho vohňa!“

„Kdák ví, esli nejdete,“ podotkl zeť zdlouha.

Ale to již Šmatlán hněvivě sebral svůj malý kulatý klobouk, zamáchl rukou a se slovy: „Pěkně tátu uctíváte“ letěl z chalupy na cestu.

Manželé běželi za ním, ale tkadlec uháněl vzhůru po silnici, která tuto velmi stoupala; teprve když všecek uhnán dostoupil malé planinky, kde krčilo se několik dřevěných chaloupek Betléma pod vysokými javory, košatými jeřáby a višněmi, na nichž dosud bylo plno bílých květů, umírnil krok a stíral si pot s žhavého čela a skrání. Krásně začínalo nedělní odpoledne, na které se již po tři dny těšil. Jak jest ten zeť umíněný — a Růžu, tichou, poslušnou Růžu také již nakazil! Jakoby on, Šmatlán, opravdu již do zkázy Sodomské se ubíral! Zase se zastavil a rozhlížel se kolem; krajina dýchala mírem, jenž mu velmi lahodil. Obloha, bledě modrá, jen tu a tam pokryta byla světlými obláčky, „beránky“, do zlatova plnou září slunce zabarvenými; žhoucí paprsky mírnily i hlubokou čerň širých lesů, jimiž všecky okolní stráně s malými jen přestávkami

byly porostlé. Tam, na místech vykácených, jedle a smrky ustupovaly jednotlivým „štěpům“ (jabloním), horským višním, až v září purpurové drobné ovoce vydávajícím, a rozložitým hrušim-ranićkám; větve jejich byly nyní posety bílým i zarůžovělým květem, jenž za nejslabšího vánku tiše pršel na doškové neb šindelové střechy Betléma a ostatních ještě roztroušenějších samot, které po bahnité půdě luk, na nichž byly ve značných vzdálenostech založeny, nazývaly se „Blatiny“. Široké plochy bíleného plátna, z dáli sněhovým polím podobné, prostíraly se na lukách, sytě, skoro do žlutava zelených; blíže u nich, právě pod Betlémem, kadeřil se mladičký, před málo lety založený les smíšený a doleji vyhlédaly ze dna kotliny dvě rudé kostelní vížky sousední osady. Tráva voněla mladou mateřídouškou, řebříčkem a kvetoucím jitrocelem; z lesíka na květy ovocného stromoví a zase zpět do hlubokého boru létali ptáci cvrlíkajíce; Šmatlán stál, poslouchal, dýchal v sebe vůni a teplo sluneční a tak ponenáhlu rozkvašenou svoji mysl upokojoval.

Když zcela k Betlémským chatrčím se přiblížil, byla krajina trochu oživenější dětmi, které pod stromy skotačily, a sousedkami, jež před staveními na lavičkách se sešly. Hamerníkovo stavení našel snadno; byla to tuze skrčená, nepatrná chaloupka; Šmatlánovi připadlo, že není divu, když se tu

Hamerníkovi stýská, má to menší než on, a býval uvyklý velikému městu! Hamernička seděla vnitř na záprsni na malém sedánku; vpadlé její rty ustavičně se pohybovaly a když se Šmatlán přiblížil, viděl, že má kolem vrásčitých rukou otočený růženec. Příchozí dal pozdravení a zeptal se stařenky, je-li syn doma, — ona jen se usmívala a nerozuměla; ale malými okénky, z nichž dvě ústila na záprseň, spatřil jej Hamerník a již vyšel ze sedničky a vítal Šmatlána. Nyní, když byl tam, kam jej vábila čtenářská vášeň čili, jak si sám říkal, touha po poznání nové pravdy, skoro se zastyděl, že tak brzy vyzvání tohoto mladíka uposlechl. „Nesu ‚Červánky‘,“ omlouval se, „smejšlím, že vám ich už potřeba bude.“

„Jen pojďte dál, občane, pojďte; mám tam kolik čísel těch našich novin schystanejch, hned jak jsem z Poličky domů přišel, podíval jsem se po nich.“

Šmatlán, uslyšev to, zapomněl na svoje zahanbení a ochotně Hamerníka do světničky následoval. Vypadalo to v ní chudě, skoro nevlídně, ač světlo okénky plně proudilo; stěny dávno nebílené neměly obrazů, jen blíže stavu Hamerníkova, na němž bylo rozdělané dílo, nalepeno několik výstřižků patrně z illustrovaných listů, představujících hlavy mužů, Šmatlánovi zcela neznámých. Mrskl po nich očima,

— nebyli to ani katoličtí svatí, ani Hus, Komenský, Luther a Zwingli jako oni doma mají. Kromě stolu a několika zánovních židlí nic tu nebylo; na stole leželo Hamerníkovo čtení, od kterého právě povstal. Kolem malých kamen, bez pece-chlebovky, viselo trochu nádobí; vedle nich malé dvéře vedly buď do kuchyňky nebo komory. Hamerník dobře pozoroval, že se host po sednici ohlíží a podotkl: „Tuze hezky to tu nemáme, jen světla a tepla dost; inu, matka je stará, hluchotou sklíčená, vo krásu nedbá — a dlouho-li pak tu já budu?“

„Šeho do času,“ usmíval se Šmatlán, věše si klobouk na „veřtat“ a usedaje ke stolu. „Šak ona nevěsta přinese vejpravu, nynější holky držej' na pěknej nábytek, mívaj' skla a nádobí šelijakýho, ba i deky a záclonky si říděj'!“

Hamerník odmítavě zamáchl rukou: „Holka, kterou sem si vyhlíď, ani by se do našeho baráku nehodila. Neumí s dobytkem ani na poli, s topením by taky z lesa se netahala jako matka . . . Bude chodit do fabriky se mnou . . . Pobudu tady v Betlémě jenom, dokáď je matka živa a dokáď neprovedu svoji věc . . .“ Šmatlán udiveně na mladém dělníkovi utkvěl zrakem. „Rád bych to tu trochet přejinačil, lidem voči votevřel, — dávaj' se sebe za živa kůži dřít a nevozvou se, — takhle to nemůže dále trvat! Musíme si proti kapitalistům všichni

*

podat ruce a svorně postupovat — říct, až sem a ne dále, takhle a takhle nám musíte platit, takhle a takhle s námi jednat, a — pak to půjde.“

Šmatlán se Hamerníka skoro bál; chtěl se postaviti proti všem pánům, lidi chudé nabádati, aby šli za ním! — on postavil se jen proti faráři, proti vyučování katechismu a co nadělal si nepřátel a konečně přece podlehl . . .

V tom stará vetchá Hamernička dvířky vedle kamen se přišourala a pecen chleba na stůl kladla, prosíc, aby si pantáta u nich ukrojil; chléb byl bílý, trochu trupelnatý. „My doma nepečem’,“ vysvětloval Hamerník, „nestojí to za to, jsme jen dva. Kupujeme z hospody nebo u žida, — já když do Poličky jdu, taky bochník přinesu, jím bílý nejraděj’.“

Šmatlán si ukrojil, posolil a sousta pomalu pojídaje, zase po sedničce se rozhlížel. „Koho pak to máte?“ nezdržel se pozeptati, ukazuje na přilepené černé obrázečky.

„Vystřih’ sem si z našich novin podobizny dělnických vůdců. Tenhle je Marx, vedle něho Engels a pod ním Lasalle.“

„O těchle pánech nichdá sem neslyšel,“ pravil Šmatlán uctivě. „To v Praze neboli v Brně žili? A dlouho už tomu?“

„Ale kde! Žili v německej říši, — a taky ve Francouzsku, v Angličanech takovejch vůdců bylo

a eště slavnějších, jen že je nemám na obrázku. Všude už vod tý francouzský revoluce se to hnulo — jenom u nás v Čechách a na Moravě kde nic tu nic! Ten pan Lasalle byl prej hrabě a přece se postavil k dělníkům!“

Šmatlán zase obrázky okukoval a v duchu se divil, jak mnoho mladý Hamerník zná; ani si netroufal jej z vypravování námitkou nějakou vytrhnouti. Náhle vzpomněl si dělník: „Což občan Zahradník? Proč nepřišel?“

„Stavěl sem se u nich, děcka pospávaly, — nemohli ich nechat jenomej tak . . .“ vyhýbavě odpovídal Šmatlán.

„Což „Červánky“, taky jste mu půjčil? A co jim občan Zahradník říkal?“

„Abych praudu čistou řek',“ vysvětloval Šmatlán v nesnázích, „pro tole on zef nebude! A taky mu ve Tříšti nahnali strachu, hovořili, že vy smejšlíte šecken svět rozbít, — říkali vám socijálista, a ti prej to maj' v oumyslu.“

„Však nynější svět nezasluhuje než rozbití — sám, občane, uznáváte, jaká v něm nespravedlivost — — a že jsem socialista, k tomu se pyšně znám!“

„Pěkně vás prosím, mi řekněte, kerý je to slovo, nichdá sem ho nečet ani neslyšel?“

„My dělníci si vlastně říkáme sociální demokrati; znamená to, že chceme v lidský společnosti být všichni rovni a všichni stejně panovat. Pro nás nejsou ani panovníci, ani hrabata a knížata, ani biskupové — jsme všichni bratři a sestry, občani a občanky.“

Šmatlán poslouchal jako u vytržení. Pak sklonil hlavu, jakoby o výkladu dělníkově přemýšlel; když ji opět pozdvihl, byly jeho vrásčité tváře zarděly a on zvolal: „A potomej' na fáře a pousi hovořej': socijálisti že sou buřiči, co socijálista, to ďábel sám! Dyť tole už dávno Spasitel náš, Ježíš Kristus, hlásal, že sme si rouni, že sme jednoho otce děti, on boháčům a mocným nichdá nehověl, žebráky, dělníky a publikány kolem sebe shromážďoval! A naši předkové se „bratry“ menovali, ať to byl pán, pan Budovec, Diviš Slavata nebo řemesník a baráčník. Přecej by tole měli páni faláři uvážit — ešče chdyby to na kátolickej fáře bylo — ale že na našej' — jenomej ať na ty předky slauný zpomenou!“

Šmatlán všecek hořel rozhorlením. Hamerník při počátku jeho řeči živě sebou pohnul, ale pak, když tkadlec v náboženské a dějinné výklady zabočil, poslouchal jen roztržitě. Také jen na první věty odpovídal konejšivě: „Tomu se, občane, nedivte! My a kněží vedeme ustavičnej boj, — to

proto, že my chceme lidi vosvítit a ti černí, jako kněží, je držejí ve tmě, aby si je spíš podrobili. Však se vo tom v našich novinách dočtete dost; vyzráli jsme na ně, jejich ouskoky vyčíhali — a všecko vejřevně řekli a napsali, nic se nebáli!"

„Toť ste dobře uďáli!" radoval se Šmatlán. „Já taky se nebožtíkoj' faláři Javorovskýmu postavil, chdyž tehdivá Heidelberskej katechismus zavádět chtěl a děcka ani omladina mu nerozuměly."

Hamerník mávl opovržlivě rukou. „Katechismu žáďnýmu děti ve škole nerozuměj' — katechismus do školy ani nepatří! Až my, sociální demokrati, budem' školy zařizovat, bude se v nich místo katechismu vyučovat zákonníku! Pak budou lidi vědět, jak se ve světě ohánět — jak proti kapitálu, pánům a kněžím bojovat — teď se učej', jak pokorně hřbet sklánět a nadějí na příští život za pozemskou bídu se utěšovat!"

Šmatlán jen zbožně nového kamaráda poslouchal; zdálo se mu sice, že by přece nebylo dobře, aby se katechismus ze škol vyhosťoval, — ale snad to Hamerník ani tak docela nemyslí . . . Po chvíli řekl: „Smejšlím, že se leccos zinačí, ďybyste k panování přišli vy . . . Jenomej' že to asi nebude hnedkom . . ."

„Kďož ví . . ." pravil Hamerník s tajemnou tváří. „V našich novinách se dočtete, jakejma cestama se

chceme brát . . . Až se našinec dostane do sněmoven, to si dupnem' a poručíme!"

„Pěkně bych vás prosil, kamaráde, abyste mi teda noviny pučil! A nemusím ich snad hnedkej vodvádět, to víte, mám na čtení chdy pomálu. Taky bych ich moh' sousedům v Javorově přečíst? — Lamplot u fáry, Janko vod potoka a taky vedle našich Kopecký rádi se dočtou, co se ve světě novýho sběhne. Já dycky im noviny svoje čtál, „Hlasatele" a teďkomejc „Bethanii". Ti se podívěj', až im řeknu, nač se vy s kamarádama chystáte!"

Dělník vytáhl ze stolu zásuvku a vyndaval potištěné archy, z nichž některé byly sluncem do žluta ožehnuty, jiné sem tam pomaštěny a v rozích zahnuty; doručil Šmatlánovi slušný balík, a tento, složiv si jej, sejímal klobouk s „veřtatu". „Nespěchejte, občane," zdržoval jej dělník, „vždyť ještě pozdě není!"

„Och, je dlouho, je! — Nedostal bych se dom, máma bude čekat i Milča. Taky sem vás tuze meškal, — říkal jste si na knihách, neboli novinách . . ."

„Mám času dost. Když tedy přece spěcháte, vyprovodím vás kousek, můžeme se třeba stavit u občana Zahradníka . . ."

„Neé, neé," odpíral Šmatlán netrpělivě, „měl sem s nima mrzení . . . ani teďkejc kolem jejich

stavení nepudu. Dám se zrouna s kopce, po stežníkách, budu doma spíš.“

Na záprsni se stará Hamernička ještě tiše na růženci modlila. Syn její se zamračil. „Že toho nenecháte, matko!“ křikl, skláněje se k uchu jejímu; stařena sebou trhla a smutně sepjala ruce. Šmatlán dával jí „s Pánem Bohem“ a ona vděčně odpovídala. „Přijďte k našim zasej, pantáto!“

Na cestě mezi Betlémskými domky ohlíželi se a vyhlíželi muži i ženy, s kým se to ten socijálista Hamerníků vede, a stařeny dvě, horlivé navštěvovatelky Javorovského domu Páně, významně na sebe kývaly a si šeptaly, od Šmatlána pod lesem každý že to mohl čekati, že k takovým koncům dojde. Vybočili z vesničky a kráčeli nyní pod krásnými kvetoucími jeřáby horského stromořadí, před sebou majíce tajemné výhledy do černého, hodně již temného boru. Vstoupili, malou chvíli šli po cestě jehličím pokryté a dlouhými kořeny prorostlé a již znova otevřel se jim pohled na krajinu: svah Vysokého Vrchu skláněl se k Javorovským chalupám a kostelíkům, všelijak se po něm mezi poli vinula stezka, a silnice příkrá přímo na horní konec sestupovala. Šmatlán prosil dělníka, aby jej již neprovázel: „Tedy jen sousedům Javorovským taky trochu mozky vosvěťte,“ napomínal Hamerník, když mu tkadlec opětně děkoval, „a přijďte si pro

nová čísla, až všecko přeříkáte — půjčím rád. Třeba se také v Poličce u faktora sejdeme."

Tkadlec po stežníkách šel jako vrtohlavý; tolik neobyčejného, nezvyklého dnes slyšel! A co noviny ještě mu povědí . . . Pečlivě ukrýval sežloutlý balík pod kabátem. Nepochlubí se s ním každému, jen těm, kteří mají „touhu po nové pravdě".

Na podzim a v první zimní měsíce r. 1893 počalo býti v Javorově leckomu nevolno. Na katolické faře, kde si celkem jinověrců mnoho nevšímali a s nimi v míru žili, pozbyli náhle vší rozvahy — strašidlo socialismu, o němž dosud jen noviny vypravovaly, zjevilo náhle se i tu, v horách na moravském pomezí. Různé pověsti se trousily o tom, že prý socialisté již na Betlémě a Blatinách se usídlili, že by nejraději všecky kněze zhanobili a zabili, kostely zkazili a vypálili, ba i na hřbitovech pomníky a kříže vyvrátili. Kostelník nyní téměř úzkostlivě kostel sv. panny Markyty zavíral a nejraději by i hřbitovní vchody byl kladkou opatřil, kdyby to jen nebylo tak neslýchané.

Pak již určitější zprávy docházely, že nové učení pochází od Hamerníka Betlémského, který mnoho

roků v Brněnských továrnách pracoval. Ten prý je ze všech nejzuřivější, sám se kolem kostela, co tu opět v krajině se zdržuje, ani nemihl, neřku-li do něho vkročil, matce, věrné katoličce, růženec z ruky rve, a také jí hrozí, až si ženu vezme, že se s ní dá oddati ne od kněze, ale od pana podkrajského v Poličce. Již prý také, aby sám nebyl, na Betlém a Blatiny několik kamarádů přivedl, jimž bylo v městě draho a které chalupníci, že „od nich měli dobře", rádi přijali. Vlastně nemuseli lidé socialisty bráti na byt, do podruží, stačilo, když šli do města, tam toho bylo plno! Vypravovalo se semo tamo, z fary a od kostelníka dověděli se to ve statcích a chalupách — ale celkem nikdo nic zcela jistého nevěděl.

Až náhle pověsti došly zcela určitého tvrzení. Jakýsi tkadlec z Blatin hodlal se oženiti s holkou ze sousedního baráku, ale neodebral se, jak kamarádi jeho očekávali, do města na hejtmanství, nýbrž učinil nevěstě k vůli a přišel na Javorovskou faru jednat ohlášky i kopulaci. Hned se velebného pána ptal, mnoho-li bude platiti, což dosud žádný ženich neučinil. Když mu byla oznámena částka, jakou lidé jeho stavu vždy rádi zaplatili, pravil, že nemá a nedá více než za kopulaci, ohlášky i kostelníkovi dva zlaté, to že jest mnoho peněz na chudého dělníka. Velebný pán nemoha se s ním dohodnouti, zavo-

lal pana faráře, ale ani tu k žádnému výsledku nedošli, a tkadlec konečně řekl, že vlastně měl by dle zákona platiti od ohlášek 5 kr., od kopulace 20 a kostelníkovi 7 a půl, dohromady 32 a půl krejcaru. — taková prý je taxa pro vesničany páté třídy, a do té by jej zajisté ouřady počítaly — vždyť je v podruží! Velební páni sotva uším svým věřili; ptali se, odkud to ženich má, a ten se jim hned vytasil s tištěnou sazbou štoly, kterou vydala dělnická knihtiskárna. Pan farář velmi se rozhněval, odpovídal, že to nikdy nebylo, aby si ženich předpisoval, co dá, žádalo se a dávalo se dle obyčeje — a sazba prý je neplatná, přes sto let stará. Tkadlec z Blatin vzal klobouk, pravil, že chtěl býti jen nevěstě po vůli, ale když má býti ještě peskován, že raději dá se oddati občansky, aneb i z církve vystoupí. Velebný pán se usmál, že ani by nevěděl, kterak do toho, že jest příliš hloupý, — leč Blatinský odtušil, to že mají vše v novinách svých; jako sazbu štoly jim noviny vyšetřily, tak i způsob, kterak v občanský sňatek se vstupuje a z církve vystupuje, zevrubně udaly. Třeba mu jen jíti domů a opsati to, — jest to vše v „Záři“, kterou si drží Hamerník, — a v ostatních novinách jistě také. Již tkadlec z Blatin z fary odcházel, když pan farář na něho zavolal, že pro zamezení pohoršení mu to udělá, jak sám chce, jen aby na kostelníka nezapomněl.

Tato historka ihned se roznesla po celém Javorově i obcích přifařených a vypravovala se s rozličnými obměnami a přídavky, jichž neustále přibývalo. Teď prý konečně se ukázalo, co jsou „socijálisti“ zač, chtějí osoby posvěcené mistrovat a jim hrozit, chtějí se ženit jako ta zvěř, bez církevního požehnání, chtějí z církve vystupovat, Pána Boha se zříci, — a k tomu si navzájem podávají návody tištěné! Takové jsou tedy noviny, které čtou místo modliteb, nebeklíčů a kalendářů!

Samo sebou se rozumí, že nikde tak rychle se zpráva o Blatinském tkadlci a snahách jeho soudruhů neocitla a tak horlivě probírána nebyla jako na statku u Červených vedle kostela a fary. Kdykoli ku společnému jídlu usedli, se pomodlili a první, největší hlad ukojili, ihned se o tom začalo, a když se peří dralo, venku na záprsni neb pod kolnou šindele strouhaly neb „sekajna“ dělala, nejináč. Hospodář starostlivě hlavou potřásal, o tohle že by se měly vzíti ouřady, to že je proti všemu pořádku, a hospodyně horlivě děvečkám i dětem vykládala, Pán Bůh že to tak nenechá, že pošle metlu, kometu nějakou neb koleru — a oni že to za ty neznabohy nevinně odnesou! Nejvíce hospodář se trudil a styděl, že s těmi „socijálisty“, hlavné s tím, který je nad nimi první, s Hamerníkem, z Poličky a do Poličky chodívá Šmatlán pod lesem. Přece každý

v Javorově a na hodinu cesty věděl, že jest jeho planý bratránek, nebožka panímáma že byla Šmatlánova, a Jiřík že býval u nich na statku vychován, od nich že se ženil. Nedosti že jim hned tehdy udělal na faře hanbu, přestoupiv na druhou stranu, — to alespoň zůstal křesťanem, ale nyní nadobro se spouští Boha. Kdož může vědět, pravíval hospodář Červených, zdali nelituje svého přestoupení, zdali se ještě drží evandělické víry — snad i ta se mu již zdá nedostatečnou. Postupem času vypravovali si u Červených, že jako nakazil Hamerník Betlémské, Blatinské a Šmatlána, tak nyní Šmatlán kazí Javorovské; již není sám, již s ním čtou „socijálistické" noviny Lamplot, Janko, jeho staří „harcouníci" — ba i Kopecký, katolík. —

Jakmile se rozhlásilo, že Šmatlán s Lamplotem a Jankem místo „Bethanie", „Evanjelických Listů", „Jednoty" a „Orloje" čtou „Zář", „Červánky" a „Rovnost", počalo se znepokojení vzbouzeti i na evanjelické faře a mezi presbytery. O Šmatlánovi se podle staré zkušenosti vědělo, že byl proti faře vždy, ale Lamplot, Janko, Květenský třeba že s ním kamarádili, přece nikdy ničeho proti pořádku nepodnikali. A nyní se chytají takových bezbožností! Však to Šmatlánovi žádného upokojení duše nepřinese; bude rýpat, rýpat, ale ničeho se nedorýpá — — Z čeho nyní bude čerpati posilu, když

i bibli zavrhl, — praviv ženě, — jak kostelnice donesla — že je bible zfalšována, sami apoštolé, zvláště svatý Pavel, že výpovědi Kristovy překroutili!?

U Červených a na evanjelické faře, uvažujíce o Šmatlánovi, nezcela se přiblížili pravdě, ale daleko také nepřestřelili. Svého přestoupení sice nelitoval, ale ve všem již s evanjelickou vírou se nesnášel, mnoho ji odsuzoval. Bibli neodhodil, — srovnával ji s tím, co „Zář" psala o vlastním učení Kristově, o počínání apoštolů, srovnával kapitoly bible s vypravováním onoho učence z francouzské země, kterého církev katolická proklela. Hledal, zkoumal, přirovnával, — byl velmi, velmi neklíden — — — Často ho to v mozku pálilo, nesnesitelně pálilo, — zase chytil „čtení" od Hamerníka, zase srovnával, bibli otevíral . . .

Jak ten Hamerníků je spokojen, — jemu na tom nezáleží, řekl-li co Kristus, nebo napsali-li to apoštolé, nezkoumá, jak si to Spasitel vlastně myslil, když hlásal rovnost všech lidí, — zdali chtěl, aby jeho učedníci poslouchali vyšších ouřadů čili se zdvihali proti nim?

V novinách dočetl se Šmatlán o papežích a Jesuitech, o falešných zázracích, přirozeně vykládaných, o pověrách, o přehmatech a sobeckosti kněžstva; tu se radoval, že dávno ty bludy odvrhl, vlivu jezovitského Chlumečku se zbavil. Měl-li kdy

v ošklivosti své bývalé katolictví, „poddanství římské stolice“, o níž tak děsných věcí se dočetl — bylo to zajisté nyní. — Ale pak zase pojala jej jakási úzkost, když se dočítal, že by se mělo náboženství ze škol vyhostiti, všecky církve že jsou znešvařeny, že udržely se pouze tím, že slova Kristova, kterých neplní, ba zapírají, vložila ve svou nauku . . .

Některé věty zvláště hluboko se mu vryly v mysl, uměl je již z paměti, když tolikráte si je přeříkal: „My tomu nikdy věřit nebudeme, že by Bůh usoudil, jedni aby hladem a nedostatkem umírali, druzí aby v přepychu žili . . .“ „My nejsme bez zbraní, bída jest naší zbraní . . .“

Když se s Hamerníkem na Betlémě neb na cestě z města sešel, aby si čísla novin za nová vyměnil a za ně těch několik krejcarů složil, vždy mu předkládal otázky víry, — leč dělník i jeho kamarádi o podobné věci nedbali, vykládali, kde byla jaká stávka, kdo stávkáře podporoval, uvažovali, zdali jim konečně dáno bude volební právo, aby se již do sněmoven mezi pány, kapitalisty dostali a pořádek světský předělali. Od nich se Šmatlánovi vysvětlení jeho pochybností nedostalo.

Za to tím horlivěji rozprávěl o svém srovnávání a zkoumání bible s dávnými přáteli, Lamplotem, Jankem. Brzy po seznámení se s Hamerníkem a po

četbě sociálně-demokratických listů zmiňoval se před nimi tajemně, svět že nyní uznává jinou novou pravdu, lidé že budou konečně spaseni, šťastni, stane se jim po právu, on že o tom slyšel od takových, kteří tomu chtějí a k tomu se přičiní. Tak dlouho nadhazoval, až se i Lamplot i Janko stali palčivě zvědavými; i počal jim po troškách vypravovati, jak se s Hamerníkem seznámil, od něho „Záři“, „Červánky“, „Rovnost“, „Nový věk svobody“ si vypůjčil a čeho v nich se dočetl. Naléhali na něho, aby jim ony noviny též přinesl; ale Šmatlán se vymlouval, že nejsou všecky jeho, že musí za ně ručiti, — a tak přišli raději i Lamplot i Janko do Šmatlánovy chalupy a tam v podvečer nestačili se tomu diviti, co jim hospodář z ohmataných těch archů předčítal. Janko přivedl svého souseda Kopeckého, katolíka, muže ustavičnými nehodami zle roztrpčeného, jejž rozmrzelost zahnala již často do „tábora nespokojených“, ještě dokud jen evanjelické listy tam čítali a nad skracováním písniček mladého faráře i nad jeho spanštělostí bědovali. Ba i Květenský, když mu Lamplot cosi napověděl o „neslýchaných novotách“, o nichž jim Šmatlán předčítá, překonal svou pýchu a přišel zase jednou po dlouhém čase na besedu.

Bývalo v malé sedničce, kde kdysi Plíhal ponurý svůj život trávil, nyní často z večera dosti

hlučno; stavy mlčely, Šmatlánka s Milčou někde po venku cosi kutily aneb se sousedkami na mostkách si postály a vnitř Šmatlán s římsy ssundal bibli, žalmy, vybalil svoje noviny a tu již křížily se úvahy a otázky jako rychlé, plamenné šípy. Záhy znali návštěvníci socialistickou nauku v hrubých rysech jako Šmatlán sám; jen časem uvažovali, zdali skutečně s Kristovou věrou se srovnává, jak hostitel hned zpředu na její chválu pověděl. Šmatlán jim předčítal, jak už Isaiáš prorok socialismus předpovídal, řka: „Nebo aj, já stvořím nebesa nová a zemi novou a nebudou připomínány první věci, aniž přijdou na mysl — — — Nebudou stavěti tak, aby jiný bydlil, nebudou štěpovati, aby jiný jedl . . . Nebudou pracovati nadarmo a nebudou ploditi dítky ku strachu . . .“

Největším jeho vítězstvím bylo, že Kristovo kázání na hoře, které ze všech kapitol Nového Zákona míval nejraději a téměř nazpamět znal, jest — jak se ze „Záře“ dověděl, — programem socialistickým. Nestačil s přáteli vždy znova vykládati o blahoslavených nyní lačnících, kteří nasyceni budou, o blahoslavených chudých, kterých jest království boží, o nyní nenáviděných a vyvrhovaných, o nyní plačících — — Když se dočetl, že jen Lukášovo evanjelium kázání na hoře podává správně, že netřeba věřiti v Matouše, jenž vsunul místo

o chudých duchem, totiž skromných, poddajných — znova horlil, nyní že jest na jevě, jak ne podlízavost, pokrytectví schvaluje Spasitel, — ne mysl tupou že miluje, ale tu, která se ze všech sil království božího, pravdy domáhá!

Měl pevně za to, že koná vznešené poslání bojovníka pravdy, když mezi sousedy rozšiřuje tuto novou víru, která zlomí moc kněží, moc bohatých utlačitelů a zjedná rovnost všech lidí. Nedal na ni dopustiti; stále v ní slyšel ony zvuky, z evanjelického i katolického učení vybočující, které v jinošských letech jej okouzlily u vydavatele „Českobratrského Hlasatele“ . . .

Jedenkráte nadhodil Květenský: „Esli pak ti socijálisti věřej' na Pána Boha? Že se žádnejch kněží nedržejí, to vím, ale kněží a Bůh Hospodin nejní přecej jedno! Tak se mi podlevá těch novin zdá, že tuze na Pána Boha nemyslej'!“

„Ale, pantáto,“ horlil ihned Šmatlán, „přecej každou chvílenku píšou, takle že Bůh to chce neboli nechce mít, takle že svůj zákon vložil v srdce člověka! Chdyby v Boha Hospodina nevěřili, istě že by bibli nevykládali, pořádem vo Kristu Spasiteli nehovořili, kerej jenomej hlásal boží království.“

„A věřej taky, že Bůh stvořil svět, Adama a Evu a že z ráje je vyhnal, chdyž hřešili?“ rýpal zase Květenský, jenž byl sice tuze zvědav poznati

*

novou nauku, ale na druhé straně pokládal to za křivdu, že ji umí vykládat Šmatlán, do Plíhalčiny chalupy přiženilý. Kde jakou námitku si uměl vymysliti, tu neopomenul tkadlci nadhoditi.

Šmatlánova vrásčitá tvář do ruda se zarděla; dobře si pamatoval, jak ve statích anglických a francouzských učenců se dočetl, člověk že nepochází od jediných prarodičů, ba že vyvíjel se ponenáhlu z tvorů nižších, zvířat, a jak se to za příznivých podmínek dělo v krajinách horkých, na rovníku, ne tam, kde dle bible lze klásti ráj . . . Nevěděl, co by rychle Květenskému odpověděl. Rukávem své žlutavé košile přejel si čelo a spánky, vlasy uhladil a pak, potlačiv svoje rozpaky, pravil: „Nekoukám im do svědomí, kerak vo ráji, Adamoj' a Evě smejšlej'; i kněží a církevní otcové vykládaj' to šelijak. Já co sem byl na kázáních vo prvotním říchu, vo ďábloj' a Evě, káždej falář hovořil vo tom ináč. Dočet' sem se, že biblí byla kus po kuse sepsaná v jazykách mnohejch, kdák ví, kerak to pak bylo přeloženo, esli dobře neboli na licho?"

K tomu ovšem Květenský neměl odpovědi, a Janko i Kopecký pochvalně kývali hlavou nad moudrostí Šmatlánovou, který tolik knih, kalendářů a novin přeříkal jako v Javorově žádný, vyjma faráře. A tak bývaly obyčejně všecky námitky a otázky Šmatlánem vítězně odraženy a bylo v „táboře

nespokojených“ skoro jisto, Kristus Spasitel že byl zakladatelem socialismu, který jest ne novou pobuřující pravdou, ale velmi starým, jediné oblažujícím a vykupujícím učením!

V otázkách víry si Šmatlán vždy pomohl, ale pokud se veřejných věcí týče, tu často se vyptával Hamerníka a pak o tom, co mu dělník vysvětlil, sousedy poučoval. Došel si někdy, byl-li čas pěkný, na Betlém, často sešli se s Betlémskými i ve městě u faktora, který na kamarádství Šmatlánovo a Javorovských vůbec se socialisty pohlížel nelibýma očima. Dobře si faktor všiml, jak hned nyní vyjeli, vytkl-li jim chybu a jak, když mzdu vyplácel, bručeli polohlasně, za jaký žebrácký groš že se udírají do smrti, div věru, že již dávno toho nenechali . . .

Do schůzí Javorovských Hamerník nikdy nechodil; věděl, že věc socialismu jest v rukou zaníceného Šmatlána zatím dobře uschována. Jemu, starému sousedu a chalupníkovi spíše Javorovští uvěří než cizímu dělníku. Až nadejde doba, až by jedenkráte měli k volebnímu osudí kráčeti tito lidé, kteří dosud jen těžce, voliteli, svoje přesvědčení na jevo dávali, pak zakročí on . . .

Kdysi, několik neděl po vánocích, sešel se Hamerník se svým horlivým letitým učedníkem zase v Poličce. Řekli si, že společně půjdou domů; jak-

mile obvod města opustili, kráčeli velmi rychle, Šmatlán jako obyčejně za trakařem, Hamerník nesa objemný balík. Země byla do tuha umrzlá, na polích leželo asi na dvě stopy sněhu, ostrý vítr, jenž vždy chvilkami zafičel, proměňoval hladinu sněhovou v kosmaté vlny, po nichž kráčeli havrani a popelavé vrány. Oběma mužům kouřil se dech silně od úst; Hamerník zprvu zkoušel kouřiti viržinko, ale když mu doutník neustále hasl, vyňal jej z koutku úst a zastrčil do náprsní kapsy svého silného kabátu, až ke krku nad modrou košilí upjatého. Šmatlán byl ve starém beránčím kožíšku, již valně odřeném; kdysi si jej jednal Plíhal a dal zaň hodně renčíků, — konal dobré služby již na čtyřicet let, ovšem opouštěl truhlu, jen když za největších mrazů do města nebo do kostela se chodilo. S počátku muži nemluvili; zvykali tuhé zimě, která, jakmile ze zdí města vyšli, byla zase citelnější, třeba že byli dobře opatřeni. Pak, když již skorem Kamenec opouštěli, započal Šmatlán: „Onechdy, chdyž sme u Lamplotů besedovali, tuze sme se nasmáli; Kopecký, šak sem vám ho, kamaráde, taky už ukazoval, je katolík, hovořil, kerak kostelník vod nich, jako vod svatý Markyty, je přestrašenej! Pořádem kolem kostelíčka chodí, vyhlíží a zavírá — — prej chtěj' socijálisti šecky kostely a kaple, chde kerá spálit a zbořit — Prál sem sousedům, že to istotně

žádná prauda nejní — ale že se stejně na to vyptám . . .“ A Šmatlán dychtivě upřel na kamaráda zrak, čekaje, co mu odpoví.

„Škoda by kostelů nebyla, kdyby ke zboření přišly,“ pravil dělník určitě, „ale my jich páliti a bořiti nebudeme! Ony, občane Šmatláne, samy se rozpadnou v prach a rum, až lidi do nich přestanou chodit a je ošetřovat!“

Šmatlán se zarazil a pak zamyslil. Po hodné chvíli řekl: „Dvojctihodný pán, co byl falářem v Javorově, chdyž sem byl ešče vejrostek, a pak do kraje, do Prahy se vodstěhoval, taky hovořil, že nemusíme Boha uctívat ani v domu Páně ani v katolickým kostele, že Bůh je všude, třeba v lesi a ve skalách! Ten byl docela a docela inačí nežlivá kněží zvostatní; troufám, esli ešče teďkejc je živ, jako že je, istotně de s vašima!“

Hamerník se vyptal na farářovo jméno, ale když mu je tkadlec řekl, potřásal hlavou, toho jména kněz že k nim, pokud on ví, se nehlásil. „A kdož ví, jestli se stářím nezměnil! Jsou ti černí všichni stejní, ať jsou na tu neb druhou stranu. My si vážíme jenom jednoho kněze českýho a toho s neděle budou soudruzi v Praze voslavovat! To byl vopravdovej svobodomyslník, šel za svým přesvědčením, z církve katolický vystoupil, od svých byl zavržen! Však

jste se v „Záři“ dočetl vo knězi Augustinu Smetanovi?“

Šmatlán se přiznával, že buď stať tu přehlédl, aneb že dotyčná čísla od Hamerníka neobdržel. Hamerník musil mu ihned vypravovati, jak dělníci již po dva, tři roky se studenty táhnou pod vrch Žižkov na hřbitov evanjelický a tam ověnčují hrob svobodného českého myslitele, jak je policie rozhání, ba do krvava se s nimi sepere. Leč Šmatlán chtěl také věděti, v čem se „pan Smetana“ s ostatními kněžími rozcházel, proč vlastně z církve vystoupil; ale Hamerník věci ty nikdy do hluboka nesledoval, i nedovedl vše vysvětliti a slíbil alespoň, že se doma po novinách a kalendářích podívá, zdali životopis odvážného kněze v nich nalezne. Hovořili o něm po celou cestu; Šmatlán stále vplítal vzpomínky na redaktora „Českobratrského Hlasatele“, v mysli osobnosti obě přirovnával a sotva že doma své věci uložil, již počal se hrabati ve svých starých novinách, zdali o onom podivuhodném knězi nějakých zpráv se dopídí. Nenalezl jich, bylo mu čekati, až Hamerník vše vyhledá.

A pak konala se u Šmatlána v malé chalupě zapomenutého Javorova oslava neohroženého, od vrstevníků zavrženého Smetany, již mrtvého za doby, když hoch ze Střemošic do hor přišel, a poprvé zaníceného faráře v „domu Páně“ kázati slyšel.

Šmatlán skoro se slzami v očích předčítal přátelům, co ten kněz zkusil, jak byl proklet, zavrhován, jak jméno jeho s hanbou na dvéře všech kostelů přibito, jak z vlasti odešel a pak, smrt maje v prsou, se vrátil... Jak byl pohřben bez průvodu, bez hlaholení zvonů, — — a pak po mnohých letech přece uznán, ze zapomenutí vyhrabán! „Tedy byli přecej kněží, kerý za praudu boží dali šecko! Teďkomejc je vidět, co by mohli dokázat, chdyby nedbali vo svět, vo ženu, děcka a bohatství, chdyby šli přímo za Kristem Spasitelem, kerej taky šecko odvrhnul, jenomej pro království Boží na zemi pracoval!" Šmatlán, všecek ve tváři hoře, házel rukama a každou chvíli opakoval: „To byl člověk, lidičky, to byl jeden ze spravedlivejch!'

Posluchačům se vypravování o „panu Smetanoj" líbilo; Jankovi zamlouvalo se, že byl jenomej ze sprostého, kostelníkův syn, a přece tak moudrým se stal, Květenský zase si liboval, že všude, ve škole dětem, z kazatelny lidem, i těm studentům řekl všecku pravdu. Lamplot proléval slzy nad opuštěným hrobem „takovýho pána, kerej tu největší učenost měl v malíku — přecej každýmu podruhoj' dá žena neboli syn tabulku" — — a tak každý něco pochvalného řekl o muži, na němž ovšem po přednosti zamlouval jim se vzdor. Srovnávali s ním okolní faráře, kaplany a vikáře — žádný neobstál! Kdyby

byli toho nedělního odpoledne důstojní i dvojctihodní páni stáli za okénky chalupy pod lesem vedle statku kdysi Kučerova, zajisté že by i Hamerníka i Šmatlána byli zažehnali na skleněný vrch, jak jim osadníky divně kazí...

* *
*

Čím více spřáteloval a scházel se Šmatlán s Hamerníkem, čím horlivěji konaly se u něho schůzky ku předčítání a probírání socialistických novin a čím častěji se o tom ve vsi i na farách hovořilo — tím více šířila se mezera mezi mudrujícím tkalcem a mladými Zahradníkovými, kterou již návštěva v létě, kdy Šmatlán bezvýsledně pro zetě se stavěl, jaksi natrhla. Zahradník několikráte, když s tchánem ve městě se setkal, počal jej s přátelství s Betlémským zrážeti, leč ten jej vždy rozhněvaně odbyl, že ví, co dělá, že si umí sám poradit. Pak stavíval se dole v Javorově pod lesem, domlouval Šmatlánce, aby to pantátovi překazila, když jinak nedá, noviny mu spálila a před besedníky chalupu zavřela. Navštívila-li panímáma s Milčou Růžu a její děti, tu si mladá Zahradnička před matkou poplakala, jaká že jest jí hanba, když jejímu otci socialistů nadávají, věčné zatracení mu slibují, vždyť prý socijálista — toť již nejhorší, co býti může!

Nesvedli oba manželé ničeho; Šmatlán se proti nim zatvrdil, zeťovi ve zlé vykládal, že chce on, tak mladý, míti rozum nad něho, a na dceru se rozhněval, protože zapomíná na dětinskou úctu pro mužovy vrtochy. Šmatlánka ani prstem proti mužově počínání nehnula; uvykla dávno, že Šmatlán na převrácenost světa a ty, kteří ji mají na svědomí, žaluje a proti ní káže, že se sousedy se schází, by si o tom porokoval — ba byla ještě stále na to pyšna, že si jejího muže váženější občané všímají a od něho poučovati se dávají.

A pak — jeho schůzky nestály ani groše; krejcary, které Hamerníkovi jako příspěvek na noviny dával, dovedl tkadlec vždy nějak šikovně na sobě ušetřiti, ostatně již dříve časopis nějaký předplácel — kdyby jaké vydání z tátova počínání a s Hamerníkem kamarádění bylo vzešlo, tu by se byla žena ovšem statečně ozvala. Lakotila jako dříve, přibývalo jim jmění, zase kus pole koupili, tele si nechali, řezníkovi odřekli a na jalůvku je vychovali — měli pro dva kusy dobytka píce dosti.

Jak přes léto a zimu rodiny Šmatlánova a Zahradníkova se navzájem sobě odcizily, ukázalo se brzy. O ostatcích povolila matka prosbám Milčiným, aby s ní rodiče šli k muzice; je svobodná, ale žádná vdaná prý tak málo světa neužije jako ona, naříkala Milča. Šmatlán rád svolil, měl za to, že

jest slušno o ostatcích v hospodě se ukázati a když tentokráte žena nebránila, bylo mu to vítáno. Milča, přes to, že nebyla z nejmladších děvčat, vypadala pěkně, byla štíhlá, urostlá, tváře měla růžové, ač ne právě plné, zuby stkvělé, zdravé; růžová kartounová jupka, kterou si po dlouhém škemrání směla pořiditi, bledomodrá sukně šotyšová a bílá zástěrka, ozdobená krajkami, ještě ve škole uháčkovanými, pěkně jí slušely. Tančila dosti, méně s Javorovskými než s přespolními; zvláště se okolo ní točil jakýsi chasník, o němž vypravovali, že je ze samoty za Vysokým Vrchem as čtvrt hodiny od Betléma a půl hodinky od Zahradníkovy chalupy ve Tříšti. Prostíralo se tam při skrovných sadech několik živností, jichž pole táhla se po úbočí svahu o něco výše svého hřebenu dospívajícího — větry si kolem těchto staveníček malebných, ale vždy ohrožených dávaly dostaveníčko, z jehož hovoru obyvatelům bývalo až úzko a v zimě se k neklidným těmto besedníkům přidružily vydatné vánice a plískanice. Milčin tanečník byl synem z největší z těchto živností, od světa po valnou část roku jakoby uříznutých; vypravoval jí, že otce již nemá, jen matku, ta že dosavad hospodaří, bratr mladší je na vojně, sestry dvě jsou vyvdány, jedna ještě je doma a matce při práci pomáhá. Milča navzájem sdělovala, ona že jest již doma sama, že

také dělá o poli, seká, seje, okopává, nejvíc však že tkalčí, že umí barchet i veruli. Chasník přinesl jí několikráte připiti, pak donesl i Šmatlánovům, a zase, když muzikanti spustili, ubíral se s holkou do kola.

Stará Šmatlánka zářila, vidouc, jak se slušný člověk její Milčou obírá, a když se sousedek a konečně šenkýřky vyptala, kdo to s Milčou tančí, a se dověděla, že jest to synek z půlstatku u Teplých, tam z té samoty u Tříště, všecka zpyšněla. Synek z půlstatku — aby si tak jejich holku namluvil! To by v Javorově koukali, kdyby se Šmatlánova dostala na půlstatek, ona, nad kterou hloupé ďouky nos vyhrnovaly, že se již nevdá! A oni by nadosmrti mohli v chalupě hospodařiti — nemusili by do vejměnku, stejně u nich sednička není, neměli by ani kde být, kdyby se kdo přiženil, pro tu tkalcovinu ani teď není k nim někdy přístupu.

Tak již kula plány do budoucna, mezi tím co se mladý Teplý s Milčou točil a na více si nepomyslil, než že jest to slušná holka, nějaká tuze pracovitá a pořádná, a že se mu s ní dobře tančí.

Děvče mu však přece nějak padlo do oka; objevil se, když bylo po masopustě, jednou, dvakráte na kůře mezi omladinou v domu Páně Javorovském, ač byla rodná jeho samota přifařena do Tříště. Ba jednou, maje všedního dne ve vsi řízení nějaké,

stavil se i v chalupě u Šmatlánů, by, jak pravil, se podíval, „kerak s nima je“. Milča, která dělala za veřtatem jen tak v kanafasce a ve sdrhované košili, světlehnědé vrkoče majíc pod žlutým žakonovým šátečkem ukryty, rychle utekla z horké seknice a schovala se do komory, div z toho kašel těžký nedostala. Hanbila se, že ji švižný tanečník zastihl tak polosvlečenu. Nedočkal se jí a jen se starými si trochu pohovořil. Vyptával se pak v Javorově tím usilovněji na Milču a její rodiče; uslyšel, že jsou to hrozní dříči, udělají toho na poli a za veřtatem každý za dva, třeba že se zdají posláblí, Milča že dostane půl chalupy, kus pole, kus louky, ba snad i peníze, vždyť Šmatlánka ušetřila za ty roky hodně, pořáde skuhrá, muže i dceru do práce honí, sama dře do úpadu a není jí toho potřeba. Kdyby nebyla taková lakota a Šmatlán člověk, který každého přehádá a rozebere, snad by byla Milča už deset let vdaná, líbila se hochům dost a dost, ale k nim se přiženiti sotva kdo si troufal.

Teplý vyzvídal, okukoval, obcházel a na konec zeptal se Milči, zdali by se nechtěla k nim vdát, že se mu líbí, on že potřebuje ženu pracovitou a skromnou, jsou u nich veliká prý břemena, ač jinak půlstatek pěkný. Ujišťoval, že by ji matka i sestra rády přijaly, že jsou dobrého srdce, jistě že by jí neubližovaly, on také by si jí vážil, u nich

že by si zvykla, vždyť se práce nebojí. Milče se Teplý zalíbil hned tehdy u muziky a ještě více se jí líbilo, že bude selkou na půlstatku, že se konečně vdá a že spolužačky přestanou se jí pošklebovati — ba vdá se lépe než ony! Břemen na živnosti a práce se nebála, tomu vskutku uvykla od malička. Podívala se na chasníka upřímně, roztouženě a ráda dala se od něho obejmouti, silně stisknouti, nepoznala té slasti ještě mnoho.

Řekli si to u lesa, kde Milča srpem trávu sekala; sebrala ji do trávnice, svázala a nechala pod olšemi ležet, však jest od nich až sem viděti. Na těchto místech setkávala se její matka, mladá Plíhalova žena, neuspokojených žádostí, s Jiříkem, když s knihou od faráře vypůjčenou spěchal do lesa, do samoty, mezi skály. I v Milče hýbala se prudce dlouho potlačovaná touha, s planoucími tvářemi ubírala se do chalupy, k boku Teplého jsouc přitisknuta a jakmile do světnice vkročila, hned rychlým dechem rodičům oznamovala, že tuhle Teplých jí říkal, zdali by si ho nevzala — kdyby nebyli proti tomu, ona že ráda k němu na živnost se vdá.

Šmatlán seděl u širšího stavu, horlivě podnůžky šlapal a člunkem házel, žena na špulíři špulovala mu černou bavlněnou nit, hrčelo a hlomozilo to v malé světničce, že sotva bylo slyšeti, jak otevírá

Milča dvéře a jak hřmotnější Teplý botama do podlahy dupe. Prach a pazdeří zdvihalo se od stavu i od špulíře, a sluneční paprsky, jež okénky sem se draly, tvořily z nich žluté třpytící se a tancující vrstvy. S lomenice plížily se do oken dlouhé šlahouny divokého vína, na nichž červenohnědé puky právě v první lístky se rozvíjely, na zahrádce drobné srstkové keře halily se ponenáhlu ve světlou zeleň a na švestkách i medunkách bělaly se již jednotlivé květy mezi sporými lístky. Lahodný vzduch pozdního horského jara dral se do tkalcovy sednice a rozháněl dusná mračna prachu a výparů. Stará Šmatlánka, jež blíže dveří na síňku seděla, upozorněna byla dříve průvanem a vrzotem dveří, že kdosi přichází; když ona přestala špulovati, i Šmatlán se všiml a sotva že ruku i nohy zastavil, již vyslechl chvatnou a rozčilenou Milčinu řeč. Maje mysl naplněnu hledáním a bojem „za tu novou božskou pravdu", ani se tak tuze nenadálé příhodě nepodivil a nad ní se nerozčílil, také mu již žena něco napověděla, jak se Teplý Milče zalíbil, jaká by to byla trefa... Nemusili by se hýbati, mohli by do smrti klidně tu vytrvati...

I řekl přívětivě: „Už písmo praví, že opustí žena matku i otce a muže následovati bude! Žena je ustanovená, aby byla mužoj pomocnicí. Chdyž si's, Milčo naše, tule Teplýho voblíbila a on tebe, já

protivá tomu ničehož nemám. Až co paňmáma naše řekne a Teplýho paňmáma.“

„Naši protivá Milče nejsou,“ rychle vysvětloval Teplý, „už sem im řek’, kerak je pracovitá, vší trampotě naučená, budou si í vážit. Snad paňmáma Šmatlánka taky protivá nám nebude,“ obrátil se k stařeně, věda dobře, že hlavně ona bude tu rozhodovati, její chalupa i pole byla, ona, třeba že mužovi polovinu připsati dala, stále ještě nade vším vládne.

Leč Šmatlánka, nyní, když pěkný její sen o Milčině stkvělé budoucnosti neočekávaně blížil se svému splnění, zalekla se; byla praktičnější než muž, vzpomenula náhle, že budou asi Teplých chtíti, aby Milča hodně přinesla, kde to vezmou, aby sobě neuškodili a Zahradníkovy nerozhněvali? Vstala od špulíře, oprašovala a uhlazovala starou vyrudlou zástěru, by nesnáze zakryla a konečně řekla: „Tuze mě to těší, že si’s Milču vyhlíd’, ani sem se nenadála, ani sem s ňou tak vysoko nepomyslila — Ale na půlstatek aby nevěsta hodně měla — je cera u nás ešče jedna, taky bude chtět svoje, to abychme chalupu zrouna prodali, i louky i pole — a kdák bychme vostávali?“

Milča na matku zírala udiveně, co že tak náhle obrací, když tolikráte se zmínila, jak ráda by ji slušně vdala. Ale na Teplého opatrnost Šmatlánčina

neučinila patrně zlý dojem, jistil ochotně: „To se, paňmámo, tuze mejlíte, nebral bych si vašu dceru, abych s ní peněz narabal! A máma naše taky prála, jenomej dyž dostanu ženskou pořádnou, zdravou a pracovitou. Dyť vím, že Milča bez pomoci nebude, dáte í, co budete moct a chalupu ani pole do robu si nevemete, bude to jedenkrát její a Zahradniččino.“

„Toť bude, toť bude,“ svědčila stařena, ešče budem hledět holkám něco našporovat, dokavád nás tu Hospodin nechává.“

„Pošlu vám sem v neděli po nešporách našu paňmámu a strejce, sestřina poručníka, můžete si to s něma smluvit — uhlídáte, co já, to naši!“ jistil Teplý znova a přistoupiv k Šmatlánovi, který roztržitě „to světské jednání“ poslouchal, vzal ho za ruku a pravil srdečně: „Smejšlím, pantáto, že nám svýho požehnání nevodepřete.“ Šmatlán byl pohnut, a když i Milča za druhou ruku jej chytila a zase po Teplém koukala plamennýma, roztouženýma očima, řekl chvatně: „Ničehož nic protivá tomu neříkám, jenomej chdyž budete ščasni, chdyž budete živi v lásce a boží praudě!“ Milča skočila si pro trávnici, kterou pod lesem zanechala, a pak šla Teplého kousek vyprovodit; postávali spolu na louce i pod stromy, tam, kde se stezička k Vyso-

kému Vrchu počala vzpínat a zatáčet. Když se všecka zardělá za chvíli vrátila, sepjala ruce a pro Boha matku prosila, aby jí ve štěstí nepřekážela, aby jí dala, co může — nevdá-li se tenkráte, to že již jistotně zůstane celé vesnici pro poškleb, Javorovský stejně žádný o ni neřekne.

Strach z budoucího nedostatku a hluboce zakořeněná lakota bojovaly ve Šmatlánce s láskou k Milče a s žádostí, aby ji lépe než kdy čekali, provdala. Chodila ty dva dny do neděle jako vrtohlavá — leč úplně zápasu v sobě nedobojovala. Matce Teplého a švagrovi jejímu řekla, že dají, co bude možno, krávu jednu, žito a oves, co mají ještě na špejchaře, neb peníze, co zaň strží, vejpravu slušnou, jak se na holku z chalupy patří, a na to ostatní stejně Milča dlouho čekati nebude — však ji Pán Bůh brzy povolá, nadřela se dosti, jest jí skoro sedmdesát, a pantáta taky již udřený — a tu již se dala do trpkého, neutěšitelného pláče, až byli Šmatlán, Milča, ba i cizí strejc nuceni ji pamatovati a konejšiti.

Ale matka Teplého byla ku podivu skromná; nic nechtěla míti vtěleno, se vším byla spokojena, stále jistila, hlavní věcí že jest pracovitá, šikovná ženská, ona s dcerou a synem že již nestačí, mnoho cizích lidí jednati, je škoda, leze to do kapsy a

u nich jest živnost těžká.*) Přála si, aby byla svatba hned po žních, na Matičky Boží Vstoupení, mohla by jim Milča o žních pomoci, zde v Javorově jsou žně spíš, oni by pěkně stavení dali do pořádku, a na zejmu již by mladí manželé vše připravili pro sebe. Milča zářila radostným očekáváním, stále se kolem hostů točila, „chlebečka" i placek nabízela; i Šmatlánka se upokojila, když si stará Teplá tak nezištně, ba obětavě vedla. Ujednali to na těchto polovičních námluvách jen na neurčito, ale Šmatlánka hned po Javorově každému, kdo slyšeti chtěl, vypravovala, jaké udělá dcera štěstí, jak si jí u Teplých budou vážit, ani ničehož nic po ní nechtějí, ale ona stejně jí dá, hodně dá, zahodit se nemůže, dá jí krávu, třeba dvě krávy, dá peněz a vejpravu velikou, peřin, cích a nádobí...

Chlouba její tak rychle rozletěla se po vesnici, že dověděli se o Milčině nenadálém štěstí Zahradníkovi ještě dříve než kdo z chalupy pod lesem mohl k nim přijíti a je o všem zpraviti. Růža skoro se rozplakala, že se o sestřiných vdavkách dovídá z povídání cizích lidí, a Zahradník, třeba že byl nezištný, zarazil se; vždyť tato panímámina chlouba, kterou lidé ještě nesmírně zveličili, zní tak, jakoby jedné dceři chtěla dáti vše, jen aby ji vdala

*) Vyžadující mnoho sil.

na půlstatek, a druhou chtěla odstrčiti, třeba že jest také vlastní a má tři děti. Nevšímal si nikdy mnoho sousedstva v Tříšti, neřku-li ve vzdálenějších dědinách a samotách, ale tentokráte přece nenápadně se vyptával, jaké jsou tam pod Vysokým Vrchem živnosti, kdo je drží a podobně.

Nějaký den po oněch polovičních námluvách objevil se Zahradník z nenadání u Šmatlánů; vracel se s „vorkáfem“z Poličky a schválně si zajel přes Javorov. Byli doma všichni tři, Milča na dvorku pod kolnou štípala drva, Šmatlán jako obyčejně dělal za stavem, Šmatlánka seděla u okna, staré okuláry na nose a záplatovala. Zahradník dal, jakoby se nic nebylo stalo, srdečně „Dobrej vodvečírek“ a pak započal: „Zkazuje vás, pantáto i paňmámo, Růža naše pozdravovat a líbat a Milču taky! Du z Poličky a smejšlel sem, že bych se tiá moh' zasej jednou stavit, romadu nedél už sem s váma nebyl.“ Šmatlánka nechala hábků, sundala brejle a pobízela zetě, by si sedl, že mu „chlebečka“ přinese. Zahradník sedl ke stolu, čepici položil vedle sebe na „lajc“, a když panímáma chleba přinesla, ukrojil si a zvolna pojídal, dívaje se při tom s tkadlce na tchyni, jakoby se neustále chystal cosi pověděti. Šmatlán pokračoval v práci, ale zvolna, aby mu neušlo, kdyby zeť snad rozprávku zase započal. Chvilky utíkaly, i nezbývalo Zahradníkovi, než aby

konečně své poslání vykonal. „Pán Bůh zaplať,“ řekl, odsunuje velmi černý a dosti již tvrdý chléb a sbíraje drobty. „Taky u nás hovořili, že se Milča bude vdávat k Teplejm, tam na tu samotu pod Vysokým Vrchem. Prál sem Růži našej, že to ani žádná prauda bejt nemůže, chdyž sme my ničehož nic neslyšeli. — Růža až plakala, že se í Milča, přecej vlastní sestra, nesvěřila.“ Rty se Zahradníkovi třásly v očekávání, co panímáma odpoví.

„Ešče sme nic neujednali,“ řekla Šmatlánka, „toť ono by to bylo tuze krásný, kdybychme mohli Milču vdát na půlstatek — to se nepovede s každou! Ale máme starost, esli by se to šecko šiklo... Rádi se maj', vo to nic!“

Zahradník, jakoby si poslední věty nevšímal, horlivě odpovídal na počátek panímáminy řeči. „To bude mět Růža radost, až í řeknu, že to bylo jenomej takový plácání mezi lidma! Šak by bylo naší Milči škoda, aby takle přišla do neščestí!“

„Do neščestí?“ opakovala Šmatlánka udiveně a tak hlasitě, že muž docela práce zanechal a pozorněji nyní rozprávku sledoval. „My smejšlíme, by toho ščestí bylo!“

Zahradník opovržlivě hodil rukou. „U Teplejch by toho ščestí bylo!“

„To se do konca mejlíš, hochu,“ horlila Šmatlánka. „Rádi ju přímou, vážit si í budou — ani po

ní ničehož nic nechtěj' — až sem se divila; pantáta taky prál, že ta paňmáma Teplejch žádná světačka a lakota nejní."

„Bodejť po Milče chtěli," vybuchl Zahradník, „chdyž sami nemají a dát nemůžou!"

Oba manželé dívali se na zetě s polootevřenými ústy. „Přecej je to půlstatek," hlesla konečně Šmatlánka.

„Půlstatek — — snad ani šindel už nejní mládýho hospodáře, jako Teplýho, co si chce Milču brát! Starej stonal, dost to stálo, pak dvě dcery vdali, vypůčili si na živnost ze spořitelny nebo-li záložny, platěj' velkej interes, stará Teplička má udělanej slušnej vejměnek, teďkomejc ešče se musí vyplácet bratr, co je na vojně, nejmladší holka, prosím vás, chde to šecko brát! Maj' pole romadu, jenomej co prauda, ale nejní z nejlepších, sníh toho moc vyleží, větry maj' pořádem pré, a třešně sčesávaj' až na anděly strážce."

Venku již chvíli přestalo bouchání sekery do drv, Milča, dokončivši svou práci, zašla též do světnice, by švakra uvítala a poslouchala nyní spolu s rodiči jeho dlouhý, rozhorlený výklad. Krev jí vstoupila k hlavě, chtěla něco říci, ale nemohla velikým pohnutím, — tedy švakr přišel, aby zkazil jí štěstí, na které tak dlouho marně čekala! — — Dříve než holka, ozvala se Šmatlánka: „Tole nemůže a ne-

může bejt prauda! Chdyby voni byli zadluženi, hledali by holku s velikou pomocej — šak sem hnedkom řekla, že šecko Milče dát nemůžem — sou céry dvě!“

„Žádná možná by tam nešla, — to by rodiče už se šli poďvat do kněh . . .“

Ode dveří zavzněl hlasitý vzlykot Milčin; skrývala si tvář zástěrou a když ji s očí ssundala, počala naříkati. „Lež to je, saminká jenomej lež! To lidi mi nepřejou, že udělám ščestí a Růža taky neé, chdyž se sama vdala jenomej do chalupy dost pošpatný! Šak by mě Pepek nepřelhal, má mě rád, sme už jako svoji — — já ho nenechám,“ a zase vzlykala silněji než dříve.

Šmatlánka dceru hladila po tváři: „Neplač, Milko naše, neplač, šak ti ho žádnej nebere, chdyž se chcete zebrat, přičiníme se, dáme, co můžem, vy se taky přičiníte, nějakej ten dloužek je šude.“

Nyní ozval se od veřtatu i ostrý hlas Šmatlánův: „Už ňáko se ti zachovat nemůžem, ať děláme, co děláme! Pořádem starý rodiče zeť mistruje! Nejpru Hamerník se mu nelíbí, noviny moje mi chce spálit a zmařit, potomej zas, aby se Milča nevdávala, — klepy a pomluvy sbírá! Kalná, milej hochu, voda přes lidský žlaby teče! Máme snad pro pomluvy udělat holku nadosmrti neščastnou? Jenomej

se neboj — Růža s děckama vo svoje nepřijde, uděláme s panímámou testament na rovnej díl!"

„Nebojím se," odtušil Zahradník hluboce pohněván, „chdybych se bál, moh' sem mít Růžino věno spečetěno, chdyž sem si ju bral. Nechcem' jenomej, abyste skrzevá toho Teplýho přišli šichni na zmar. Poptejte se mezi lidma ve Tříšti a tam vokolo, šak uslyšíte, že nelžu."

„Šak sme rodiče," odbývala Šmatlánka zetě skoro tvrdě. „A stejně ešče ničehož nic ujednáno nejní."

S tím bylo se Zahradníkovi spokojiti; Milča ani mu ruky nepodala, když odcházel, dále do zástěry vzlykala, Šmatlánka konejšila ji jako malé děcko. Nikdo mladého tkadlce nevyprovodil, sebral na záprsni svůj trakař s přípravou a mlčky, do duše jsa uražen, ubíral se nesnadnou cestou po Vysokém Vrchu domů.

Ba, spíše svým vměšováním se záležitost Milčiných k Teplým vdavek ještě uspíšil. Dívka, vidouc svoje vášnivě vytoužené štěstí ohroženo, ještě prudčeji na rodiče doléhala, aby se s Tepličkou smluvili a svatbu na dobu po žních ustanovili. Šmatlán tvrdošijně viděl v počínání si zeťově jakési pokračování nemilého poučování o Hamerníkovi a socialismu; Šmatlánka sice trochu vyzvídala v Javo-

rově o poměrech Teplých, — ale celkem mnoho se nedověděla a do Tříště neb na samotu samu si netroufala, aby nemoudrým slovem vše nezkazila. O žních šla ona i Milča Teplým vskutku pomáhati, všude ji provedli, vše ukázali, a ona pak v Javorově velebila, co je kusů pole, les taky, stavení trochu tmavé a starobylní, ale to na takové samotě ani jinak nemůže býti, však si to Milča s mladým dá do pořádku. Svatba ujednána na Bartoloměje; Šmatlánka přenechala Milče krávu, byla stelná, pravila, to že je, jakoby měla dvě krávy, dala jí žita, ječmene a ovsa a chválila, že jest to lepší než peníze. Peřin a nádobí také dosti sehnala a po dlouhém vnitřním boji koupila v Poličce na krásné šaty, leskly se jako hedvábné a slečna učitelova je šila. I domnívala se Šmatlánka, že tolik jako ona žádná ještě matka pro dceru neudělala. Zahradníkovi na veselku přišli, ale seděli tiše, málomluvně; lidé je pomluvili, to ze závisti prý, že se Milča vdala na půlstatek a Zahradnička jen na chalupu po deset mír. Milča zářila uspokojením, slušelo jí to, nikdo by jí nehádal, že jí do třicítky sotva dva, tři roky chybí, vypadala jako ďouka osmnáctiletá. Ženich okolo ní se otáčel, kolem pasu ji chytal, za bradu bral, matka jeho i sestra měly se k ní laskavě; i pohlédla Milča každou chvíli ve stranu, kde Zahradníkovi seděli, jakoby jim říci chtěla, že zů-

stali ve křivdě, ona že nad nimi zvítězila přese všecku pomluvu a závist!

* *
*

V chalupě pod lesem, se starou lomenicí malebně snítkami porostlou bylo teď osamělo; přestalo duetto obou stavů, jež po tolik let tu zaznívalo, často seděl tu Šmatlán sám, žena co chvíli belhala se přes těžké již nohy své do Vysokého Vrchu, aby za Milčou se podívala, jí pomohla. Jen když schůzky nedělní se konaly, tu opět ve sroubených stěnách rozléhala se hlučná rozprávka; tkadlec měl vždy nějaká nová čísla novin, kalendáře, malé traktáty a od Hamerníka, jenž dosud na Betlémě se zdržoval, často ještě zpráv se dověděl, jež v novinách ani obsaženy nebyly.

Hlavní starost Hamerníkova, jak tkadlci vyprávěl, točila se nyní kolem dobytí všeobecného volebního práva, by se konečně zástupci dělnictva do sněmoven dostali. Četl přehorlivě o všech politických konstellacích, řeči poslanců, zástupců vlády a o tom všem udivenému Šmatlánovi vypravoval. Sousedé Javorovští, kteří jindy slýchávali leda o vojnách a bitvách a se domnívali, na tom že záleží všecka světská politika, naslouchali nyní hovorům o všelikých ministrpresidentech, kabinetech,

volebních opravách, kuriích, třídním zastoupení — až jim z toho šla hlava kolem, i nestačili se vyptávati, co to všecko znamená, — ba, neděli co neděli opakovali svoje otázky tak, že Hamerník byl nucen vždy znova jim vysvětlovati, což se mu často jen těžce, nesnadno dařilo.

Bylť se stal účastníkem nedělních neb večerních schůzek „tábora nespokojených“, když Šmatlán nemohl více k němu na Betlém dolézti. Tkadlec jedenkráte v zimě na cestě do města zle se nastudil, kašel, jenž časem jej trápíval, velmi se zhoršil, nohy jej nesnesitelně bolely, bídně došel za měsíc jednou, dvakráte do města s dílem, ale na Betlém jej již nohy nedonesly. Šmatlánka ani na to nepomyslila vzíti doktora, to považovala za hříšný přepych, vařila všeliké koření, mazala muži nohy, čím kdo radil, máslem, zaječím i psím sádlem a těšila se, že, až teplo nadejde, muži se uleví. Skutečně „po červených vejcích“ bylo Šmatlánovi lépe, lehčeji odkašlával, nohy méně jej bolely; ale byl přece slabší než jindy, k dcerám dojíti nemohl, navštěvovaly jej občas samy, Růža častěji než Milča, která se vždy na velikou u nich práci vymlouvala.

Za návštěv Hamerníkových zůstávala stará Plíhalova bible, postilla, evangelické časopisy „Bethanie“, „Jednota“ i ty, které sousedi přinesli, pokojně na římse ležeti; dělník se tím netajil, že jsou mu

úvahy a rozepře náboženské protivny, a započal-li někdo z besedníků o tom či onom článku víry, pousmál se tomu tak opovržlivě, že se všichni zarazili a odmlčeli. I hovořilo se jen, jak budoucí svět bude zařízen: všichni budou opatřeni, nebude ani chudých ani bohatců, děti vychovávati bude společnost, rovněž postará se o starce a neduživé, každý bude pracovat, jak dovede a stačí, žádná již metla nebude se vznášeti nad dělníkem, chalupníkem, malým řemeslníkem.

Šmatlán, vida v duchu skvělé ty obrazy, zapomínal na bolesti v nohou a vmísil se v Hamerníkův rozhovor pak nadšenými výkřiky: „Toť bude pravá říše boží", „takle, jenomej takle to chtěl Spasitel náš", „och, chdy už to bude", — až často rozkašlal se do nekonečna a všecko besedování přerušil.

V druhé polovině dubna Hamerník jen a jen vykládal, jak sociální demokrati oslaví první máj všude ve městech, jak si vynutí prázdno, — smál se, kterak se měšťáci a kapitalisté bojí, že všichni vyletí prachem a dynamitem do povětří, kterak si zvou na ochranu vojsko a policii! Takový již jest strach z jediného dělnického svátku, což teprve, až oni, dělníci-socialisté uchopí se moci — tu měšťáci bláhoví již předem všecko odhodí a utekou! utekou!

Když se Hamerník s Betlemskými a Blatinskými

soudruhy ubírali na slavnost do města, stavěli se u Šmatlána, těžce a se vzdechy podnůžky šlapajícího; ze všech okolních baráků sbíhali se obyvatelé a ženy spínaly ruce nad ohromnými širáky, červenými kravatami a temněmodrými bluzami socialistů, nad květy, jež měli v knoflíkových dírkách, nad jich okázalými holemi. Hamerník musil churavému tkalci slíbiti, že přijde mu o slavnosti povědít, jak dopadla ve městě i jinde po světě. „Kristus jistě se raduje, že chudí a ponížení přijdou dnes ku povznesení,“ pravil s úsměvem, churavostí tělesnou ve své tklivosti seslabeným, „dyť byl sám chudým, taky dělníkem na vinici Páně, je to taky jeho svátek.“ Betlémští usmáli se jeho dětinství — — —

Hamerník nosil Šmatlánovi a jeho rozjímavému kroužku stále dobré zprávy; nejen že první máj toho roku zase skvěle dopadl, velikými průvody, tábory a zábavami byl oslaven, kde, až na některé výjimky, svobodně směli mluviti muži i ženy: i jinak věci lidu chudého, dělného a jeho rovnoprávnosti dobře se dařilo, čili jak Šmatlán říkával, „už se blíží čas božího království na zemi“. Hamerník vypravoval, kterak ve Vídni jedna vláda po druhé padá, protože nechce, aby také lid dělný panoval, ale on že si přece cestu zjedná, má přátele všude, doma i tam za hranicemi, však mu pomohou . . .

Šmatlán nepostřehl jemných rozdílů, které dělily ideály jeho a zásady sociální demokracie; měl za to, že také oni líčí si jako splnění všech tužeb uzákonění Kristova evanjelia, tak, jak líčili si je předkové, Čeští Bratři, za Komenského. Což mu nepověděl sám Hamerník, že si váží mistra Husa a biskupa Bratří? A tak každý úspěch socialistů přijímal za úspěch „božího království, za úspěch té nové pravdy, za kterou předci mřeli a se skrývali“.

Radoval se s Hamerníkem tak upřímně, kdykoli v „Červáncích“ neb „Záři“ dočetli se společně jakéhosi sebe skrovnějšího vítězství a pokroku — a když konečně na jaře 1896 uzákoněno všeobecné hlasovací právo — ovšem ponechávajíc venkovskému lidu staré svíravé pouto volitelů — dával se unášeti velikolepými změnami, jaké učiní nyní vyvolení zástupci lidu, od chudých, dosud odstrčených a zapomenutých do sněmoven vyslaní. „Jenomej, aby to byli ti vopraudouský, upřímní,“ vzdychal rozčilen a zcela schvaloval, když Hamerník pobíhal vesnice po celé léto i podzim, aby lidem do duše promluvil, kterak se zachovati.

A Šmatlán věru měl radostných zpráv o úspěchu lidu svrchovaně třeba! Byly mu jedinou útěchou, jediným světlým paprskem, protínajícím černá

mračna životní, náhle nad ním se shluknuvší a až k samému čelu a skráním se mu nížící! Nejen že se na zimu zase jeho kašel zhoršil, že prudce chvílemi na prsou jej bolelo a nohy tou měrou mu vypovídaly službu, že někdy ani za veřtatem sebe pomaleji dělati nemohl: ze samoty pod Velikým Vrchem docházely zprávy tuze neutěšené. Bylo tomu tak, jak tehdy Zahradník, dlouho před svatbou, varovně líčil. Co platno, že Milča se činila, že Šmatlánka jí pomáhat chodila, že Teplých, mladý hospodář, matka i dcera v horlivosti neustávali, že sklizeň byla pěkná: interes, který pravidelně platiti musili, byl veliký, ke stravě, když jen trochu lidí zjednali, bylo jich hned řada, a stará Teplička, ač ráda pomohla, přísně vymáhala svůj vejměnek a z něho odprodávala, jen aby nejmladší dceři co nejvíc ušetřila. Přece to nějak šlo; odprodali krávu, Milča začala dělat v zimě plátno, Šmatlánka přenechala jim jablek, aby Zahradníkovi nevěděli — však s tátou skoro ničeho teď nepojedí! — Až náhle, necelý rok po Milčině svatbě, přišel Teplého bratr z vojny, schvátil se nějak, i propustili jej, dříve než čas docházel. Sotva že se doma trochu zotavil, hlásil se, aby mu bratr vyplatil podíl, že se přižení ke své holce, někam dále do hor na slušnou chalupu. Tu již začalo se to bortit; prodali kus lesa, že na spěch, ne tuze dobře, ale ani to nestačilo — a což až se

přihlásí o svoje nejmladší dcera, minulo jí šestnáct, zajisté že za krátko také bude se chtít provdat, chodila tuze ráda na muziky a vodila se s hochy. I dokraćoval Teplý na Milčiny rodiče, aby buď svoji chalupu v Javorové pod lesem prodali, aneb si na ni udělali dluh tak veliký, co by vynášel Milčin podíl, aneb aby převzali chalupu Zahradníkovi, je vyplatili a svůj barák někomu přenechali.

Šmatlánce jakoby do srdce ťal ránu: pyšnila se, jak dceru vdala na půlstatek — a nyní měla dělat dluhy, chalupu svou prodávat, někam do podruží se stěhovat! Nechtěla zeťovy návrhy ani vyslechnout, pravila, že co slíbila, to dala, že dala dost, více že nemůže, po smrti jejich Milča že podíl dostane — ale ještě že tu jsou! Ona že se jim ničím nezapsala a do knih se také nepodívala, co tam mají zapsáno, jinak že by asi nebyla na ty vdavky přistoupila — — Zahradníkovi zase přišli naříkat, že švagr o jejich majetku samovolně usuzuje, nemůže je nikdo nutit, aby svoje prodali a jinam šli, — nehlásili se stejně nikdy o svoje, ale ubližovat si nedají už pro ty děti, chudery — — Teplý se vymlouval, všecko že mohlo býti dobře, přičiňujou se do krve — jen kdyby bratr nebyl tak z nenadání na něho uhodil — — — A tak bývalo ve Šmatlánové chalupě křiku a nářku kolikráte za týden; tkadlec již nemohl jej přehlušiti tlukotem podnůžek brd

a člunku, ležíval teď zhusta na postýlku, odpočívaje, nepletl se ani zeťům ani ženě do rozprávky, nýbrž přemýšlel o tom, jak to bude zcela jinaké, až se „společnost“ postará o starce a churavce, až dá každému, co k živobytí třeba, — pak nebude hádek a hamonění . . . Právě tak jako Milčiny nehody, mrzelo jej, že rozvážný zeť, Zahradník, podržel pravdu; leč v tvrdohlavosti své přece se s ním nesmířil, ba vyhýbal se rozprávce, jen jednoslabičně mu vždy odpovídal, obávaje se, že mu předpoví, i s těmi „socijálisty“ a s Hamerníkem že na konec podrží pravdu . . .

Šmatlánka ani Zahradníkovi nepovolili; mladý Teplý byl nucen prodati zase nějaké pole a zbývající les — a Milča nyní často plakávala, že pro umíněnost rodičů muž na ni bručí, tchyně a švakrová všecku že k ní ztratily lásku. Té doby, právě na počátku krutých nesnází a svárů narodilo se jí děťátko, hezký, zdravý hošíček; ale když mladá matka ustavičně plakala, naříkala, se dřela, aby poměry nějak svou prací zlepšila, a přirozeně i děcko někdy odstrčila — počalo toto churavěti, v psotníkách se svíjeti a přes „domácí prostředky“ obou babiček a některých sousedek, skonalo. Tu již všichni počali choditi jako zařezáni, s hlavami svěšenými a pohlédli-li na sebe, tkvěla jim v očích výčitka, že ten onen svou lakotou, lehkomyslností neb

nevšímavostí jest příčinou smrti ubohého hezounkého děcka.

Ale ještě nedosti: v Javorově objevil se prastarý dvaaosmdesátiletý Šmatlánův otec a přímo do smutné pod lesem chalupy zavítal. Dlouho tu nebyl, již si Javorovští povídali, že, chodě po prosbě, někde v zejmě zmrzl neb na jaře utonul, nenadáli se, — a Šmatlánka nejméně! — že jest posud živ. Zatím se ukázalo, že valně času proležel v nemocnici, ale když trochu sesílil a jeho oční nemoc ukázala se úplně nevyléčitelnou, že propustili jej. Byla naň hrozná podívaná, tělo kost a kůže, záda téměř k zemi shrbená, a ty děsné, zanícené a znetvořené oči! Šmatlánka připravila mu bydlo v komoře, — věděla ť, že by jej žádný ve vsi nepřijal, kdo nemusí — ale stejně zoufale plakala — to že má ze všeho dření, šetření a starání se, — dceru nešťastnou, jíž střecha nade hlavou skoro již hoří, muže nemocného, a pantátu žebráka, mrzáka, z něhož jde hrůza!

A plakala tak nejen před sousedkami, ale i před mužem. Šmatlán neměl na to odpovědi, cítil, že jsou její žaloby oprávněny — nebyl s to, něco k nápravě podniknouti, — jen uvnitř sténal a reptal, že Bůh Hospodin na tohle dopustiti neměl, že měl býti spravedlivý — — jen toužil, aby již učiněn byl na světě nový pořádek, ten kdyby již byl zaveden, tu

by jeho otec byl opatřen někde v útulku pro starce a tam u Teplých na samotě nebylo by to tak daleko došlo.

Kdykoli jen trochu mohl, sedl za stav, aneb navíjel, jen aby se žena, naříkajíc, nezmiňovala o jeho nemoci a nečinnosti; strachoval se jejích řečí, zařezávaly se mu do duše jako ostré dráty, — a odstrčiti, vytáhnouti je nedovedl nyní — ba ani kdy jindy, když byl ještě zdráv...

* *
*

Schůzky „tábora nespokojených“ u Šmatlána se trhaly a než všecko listí s Javorovských buků, lip, jeřábů a javorů spadalo, přestaly docela; tkadlci velmi se přitížilo a v sousedních chalupách i barácích si šeptali, že jej o tolik starší jeho žena, ba i ten prastarý otec — žebrák asi přežije. Již nedělal, na podnůžky, brda i „šperejs“ ukládal se prach; ležel tiše na postýlku, sténal tu hlasitě, tu temněji a chvílemi prudce se rozkašlával. Šmatlánka chodila ze sednice na dvorec semo tamo, mrzuta, stále něco si bručela a vzdychala, sloužila muži i bědnému tchánu a všecku práci hleděla sama vykonat.

Tu a tam, zvláště nedělního času přicházeli bývalí besedníci, Lamplot, Janko a Kopecký, i Kvě-

tenský as dvakráte se v chalupě zastavil a na churavce podíval. Všedního dne zavítával, vraceje se ze svých pochůzek Hamerník; toho viděl Šmatlán nejraději, přinášelť mu nejvíce nového, o čemž mohl pak nemocný přemýšleti a trapný čas si krátiti. Vypravoval, jak kde pochodil a nepochodil, jak často mu z far byla práce a přemlouvání jeho zmařeno; ujišťoval Šmatlána, že přece nezoufá, že při něm a při všech dělnících stojí bratří z celého světa, z Francie, z Italie, z Německa a Švýcarska, že jim posílají návody, kterak se zachovati, aby zvítězili, — aby učení pana Lasalla a pana Marxe všude proniklo. Z jara prý již jistě budou volby — tu se to všecko ukáže.

Šmatlán utkvíval na dělníku žádostivýma očima a často uchytil jeho silnou ruku ve svoje horké, zapocené dlaně. „Kamaráde," zalkal jednou, „to mi věřte, že se toho jara už ani dočkat nemůžu, — až ta boží prauda svět vezdejší opanuje! Chdybych po čtyřech měl přilézt, chdybych třá měl se dát dovízt, taky pudu, abych dal svůj hlas tomu, kerej se přičiní, aby zjednal právo těch chudejm, postrkovanejm! Snad se mi toho dá Bůh Hospodin dočkat, trochet zdraví mi dá! Vod malička za jeho praudou sem chodil, zákonem Kristovým se spravoval, — ať vidím teďkejc, kerak se naplňuje proroctví!" Rozkašlal se prudce, hlavu stiskl do cha-

trné podušky; Hamerník, zadívav se na špičatou tvář a vetché údy Šmatlánovy, neřekl ničeho.

Leč čím více se vánoce blížily, tím častěji připadlo Šmatlánovi, že se těší na jaro a volby marně; zkoušíval s postýlku slézti, po seknici se projíti a dařilo se mu to špatně. Nadešly chladné dny a žena si jednou trpce stěžovala, že budou nuceni starého otce vzíti do seknice, v komoře již není pobytí, — leda by do chléva ke krávě se odstěhoval — a to by zase lidé ve vsi pomluvili. Šmatlán chvíli naslouchal ženinu nářku a pak, jakoby násilně cosi polykal, započal: „Paňmámo, už sem kolikrát na to myslel, kerak s dědou naším bude — — Já vím, že je ti na vobtíž, — bodejť byl! — že se jenomej přemáháš, mně k vůli . . . Ani bych tomu nechtěl, aby's se s ním trápila, až tu nebudu — —" zarazil se, nevěda stále, jak by ženě svou prosbu přednesl.

„Ale cák mluvíš, muži," kárala Šmatlánka, „šak ti dá Bůh Hospodin zasej' zdraví, jenomej co nastane jaro, sedneš na zahradu, nadejcháš se teplýho vzduchu — —"

„Dá, nedá," odvětil Šmatlán smutně, „až kerak bude vůle Jeho. — Smejšlím, že pro šecko, přecej by bylo líp, chdybychme ho ňáko vopatřili. Chci stejně udělat testament, mám půlku živnosti připsanou, dám upsat Růži i Milče stejnej díl — aby nebylo vo nic — a tomu mýmu otcoj — chuderoj'

bych vodkázal desítku, měl by i na romadu neděl a nepřišel by ti, paňmámo, na vobtíž. Holkám to neuškodí!“

„Desítku!“ skoro vykřikla Šmatlánka. „Cák by s ňou ďál! Totě peněz ňákejch! Co se člověk nadělá než ich našporuje! Chdybychme i dali Milče, měli by na intres a na kolik měsíců pokoj!“

„Chdyž smejšlíš, paňmámo, že je toho tuze moc, dám jenomej pětku,“ pravil Šmatlán zarmouceně.

„A cák by ďál s pětkou? Potřebuje pětku! Šak s ním ňáko bude, hlady neumře! A nač pořádem, muži, hovoříš vo testamentě — jako bys tu smrt přivolával — ešče tu s náma budeš let romadu. Budem’ se modlit k Hospodinu, aby tě tu nechal. Šak by si Pán Bůh rejš moh’ toho dědu vzít — stejně tu je jenomej pro trápení a k márnejm řečem tě svádí!“

Šmatlán již déle na ženu nenaléhal; poznal, že jeho blízkému odchodu nevěří, vždyť tkalci všichni ke stáru kašlou a nohy jim neslouží — — a i kdyby věřila, nepřipustila by, aby starci, jenž se dávno měl se světa odkliditi, něco odkazoval.

Ale budoucnost ubohého přece mu mysl znepokojovala, a kdykoli se otec k němu přišoural a chvíli u jeho postýlku strávil, vzdychal hluboce. Jedenkráte, v pěkné a klidné zimní odpoledne, odhodlala se Šmatlánka jíti k Milče, která jí vzkázala,

že by se s ní ráda o čemsi poradila; zatopila hodně v kamnech a nakazovala starému Šmatlánovi, aby stavení hlídal a muži posloužil, kdyby mu něčeho bylo třeba, mléko že postavila ke kamnům a chléb že jest v polici. Zakuklila se do vlňáku a spěchala tak rychle, co ji nohy do vrchu nesly, aby se příliš pozdě v noci nevrátila. Starý nedouživec zavřel branku, zašel do seknice a tam schoulil se na lajci u kamen; sálalo z nich horko, ale jeho vyschlým údům nic to nepřekáželo. Ve světnici bylo dosti světlo, z venku nezastíraly okna ani úponky, jindy s lomenice splývající, ani křoví a stromoví v zahrádce, slabý svit zimního slunce ozařoval bělošedé nerovné stěny, v hloubi sednice po nich hrály červené odlesky ohně. Staré velmi zaprášené hodiny chraplavě na stěně tikaly. Stařec díval se do prázdna, lhostejně; pak ze zaňadří vyňal černý ošoupaný růženec a otočiv si jej mezi prsty, počal rtoma pohybovati a kuličky probírati. Byltʼ nyní růženec, co usedal o poutích mezi žebráky Chlumečku, jeho stálým průvodcem.

„Tatínku,“ zavznělo náhle s postýlku, kde Šmatlán starocha již chvíli roztrpčen pozoroval. Starý se lekl, růžence zanechal a pomalu k synovi se šoural. „Že toho necháte,“ rozčiloval se nemocný, „žádnej smysl to nemá — taková je to jezovitská vymyšlenost.“

„Dyť už sem starej, synáčku,“ vymlouval se žebrák poníženě, „už sem tak naučenej . . .“

Šmatlána odzbrojila otcova pokora. „No, chdyž ináč nedáte — cák už je to platný,“ vzdychl. „Chtěl sem vám jenomej říct, že mám vo vás starost, kerak s váma bude, až umřu. Manželka vám nepřeje — tady v chalupě vás nenechá — smejšlel jsem vám vodkázat pár jednušek, abyste nezůstal bez šeho. Ale žena brání, šak to šecko pochází vod ní — smejšlí, že bychme ublížili dcerám, — Milča teďkomejc je tuze potřebná — — Přecej mám starost vo vás — —“ Neduživec na chorého syna zíral tupě, jakoby nerozuměl, co povídá. On a umřít — vždyť je mlád, — o tolik let mladší!

Když si to ve své líné mysli poněkud srovnal, odpovídal lkavým hlasem: „Cák bys, synáčku, umíral? To já pořádem vzývám Boží Matičku, aby mě povolala — sem tu pro vobtíž a postrach.“

Šmatlán vzdychl. „Nevíme ani dne ani hodiny! Já taky se modlil k Hospodinu, aby mi toho jara, alespoň toho, dal dočkat! Pak jak Simeon rád umřu, — až uzřím, kerak se stavěj’ základy k tý nový říši, v kerej bude rounost a bratrství a plesání — — Ale pro šecko, chdybych nevydržel — — jděte, tatínku, tam do komory, sou tam moje boty, co sem v nich chodíval do města, do Poličky a do

domu Páně — sou dobrý, — alespoň, až votáď pudete, budete mít v čem, šak je zejma zlá . . .“

Zase se rozkašlal a mezitím co ubohá jeho prsa bojovala s vleklým neduhem, stařec, přemysliv synovou řeč, pomalu šoural se do komory a po hodné chvilce boty přinesl.

„Skovejte si ich, aby ich manželka neviděla; až třá kolem Červenejch pudete, řekněte hospodářoj', neboli vedle Janko, taky to udělá. Tamle je mlíko, podejte, kapánek se napiju.“

Stařec podal synovi nádobu a pak s radostnou tváří odnášel si odkaz do chléva, kde spával, ukrývaje jej do temného kouta, pod slámu. Takových, dobrých, vysokých bot po léta neměl — to se mu v nich, až trochu zejma poleví, krásně půjde po vesnicích — však jej stejně kameny již tolik tlačí a píchají. Že by nenadálý dar měl nějakou souvislost s odchodem synovým, na to v polozatemnělé a otupělé duši ani nepomyslil.

Šmatlán osaměl v sednici; oheň dohoříval a denní svit mizel. Jeho myšlenky zalétaly v dalekou minulost; vzpomněl, kterak, bera si po Plíhalovi, kamarádu, ženu, hodlal i osud otcův zlepšiti, zjinačiti. Teď mu tajně, aby manželka nevěděla, dává opotřebovanou obůj . . . Jinak, zcela jinak Hospodin vše obrací, než si člověk pomyslí — — — Jakými

jej podivnými vedl cestami, od katolictví k evanjeliu a dále, vždy dále k poznání pravdy — — Ach, co se pro ni s lidmi, s pány i sprostými nahádal, nahovořil, aby jí cestu vítěznou upravil — —

Šmatlán přemýšlel, přemýšlel, až v tichu a temnu upadl v neklidný, záchvaty kašle přerušený spánek. Žena, vrátivši se pozdě, všecka unavena a roztrpčena, nalezla chalupu zahalenu v úplné temno, oheň vyhaslý, muže dřímajícího a starocha v koutku chléva schouleného nad hromadou slámy.

* *
*

Stařičký Šmatlán neobul svých milých bot poprvé, když s probuzeným jarem odebral se zase krajem po prosbě, nýbrž ještě o vánocích — o synově pohřbu. Nedočkal tkadlec svátků; jednoho večera velmi silně kašlal, ale pak ku podivu se upokojil a usnul. Ráno, když žena vstala, by oheň rozdělala, a k jeho postýlku přistoupila, seznala, že již stydne. Měl pohřeb na druhý hod boží a mnoho sešlo se k němu lidí z Javorova, z Tříště, z Betléma a Blatin. Mladý farář kráčel v čele průvodu, a hned za rakví Hamerníkovi soudruzi v širácích a ohnivě červených páskách. Nemodlili se, nezpívali, ale tlačili se k hrobu a Hamerník hlasitě řekl: „Od-

počívej blaze, občane Šmatláne, — soudruzi, hoďte mu hrst hlíny.“ Lidé o tom pohřbu samou zvědavostí a šuškáním i na pobožnost zapomínali — — —

Z jara, sotva čtvrt roku po Šmatlánově smrti rozproudil se po krajině vášnivý volební ruch; Hamerník poznal, že jeho úsilí bylo z veliké části marno, mocné a zakořeněné vlivy že vystoupily proti učení, jím a soudruhy hlásanému. V Poličce nepronikl kandidát sociální demokracie . . . Vracel se za nevlídného dne březnového s několika Betlémskými z města, kde na výsledek volby čekali; byl zamračen, zamlklý, — až náhle prohodil: „Že se občan Šmatlán toho dne nedočkal — tolik se na volby těšil — —“ „Ba, dobře že nedočkal,“ odpovídal jeden z tkadlců, „eště by mu to bylo dodalo — —“ „Proč dodalo?“ vyjel Hamerník, „tady sme neprošli, ale jináč na kolika místech! Byl by se těšil, radoval! A kdo ví, jestli by ty Javorovský nebyl přece přemluvil — — Och, takových jako on, není — on s nimi uměl, — jemu věřili! Jenom kdyby o té víře a náboženství nebyl pořád hloubal — v tom sme se rozcházeli . . .“

„Dyť povídám,“ začal opět předešlý mluvčí, „voni nám tu eště nerozuměj', co my chceme — pořád na jinou stránku to obracej' — — Milej soudruhu, to uplyne eště času, nežli budou docela naši! — — Sáhni jim na Pána Boha a na Krista —

sáhni jim na ty starý kroniky vo předcích a hned jsou ti ve vlasech, hned jsi s nima hotov — —"

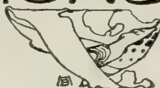
Hamerník se zamračil a již rychle kráčel rozmoklou cestou k domovu; o Šmatlánovi již se nezmínil, jen si smluvil s kamarády, že se zítra neb pozítří zase sejdou, aby se podívali na noviny, kterak pro ně po celých Čechách a na Moravě volby dopadly.

Ovdovělá Šmatlánka svou chalupu pod lesem neopustila a také v ní neosaměla, — žije v ní s dcerou — Milčou od Teplých! Záhy po smrti Šmatlánově nedostávalo se na interes, záložna, jsouc upozorněna, že hospodář prodává, aby bratrovi a pak zase sestře vyhověl, tu kus lesa, tu kus pole, jala se vyšetřovati poměry a pro bezpečnost dala živnost do dražby. Stará Teplička zůstala jako vejměnice na samotě, mladý hospodář obdržev nepatrnou na něho připadající částku, pravil, že půjde za čeledína neb šafáře kamsi do kraje, a chtěl ovšem, aby žena šla s ním. Leč Milča, roztrpčena až k zoufalství hanebným koncem svého zdánlivého štěstí, smrtí dítěte i ustavičnými, z části oprávněnými výčitkami, zatvrdila se proti manželu a odepřevši soužití, vrátila se k matce. Jest zamlklejší než kdy bývala a nedovede si vysvětliti, jak mohla se pro muže, kterého skoro neznala, dáti takto v šanc. Zapomněla zcela, jaké jí, jsouce nepřiro-

zeně potlačovány, háraly tehdy v krvi tužby... Hospodaří zase s matkou, tkalčí, šetří; Zahradníkovi jsou spokojeni. —

Starý Šmatlán kdesi chodí světem. —

KONEC

OD TÉŽE AUTORKY NÁKLADEM JOS. R. VILÍMKA V PRAZE VYŠLO:

ÚLOMKY ŽULY -- K 1·50, váz. K 3·10
JAN JÍLEK ------- K 3·—, váz. K 4·50

ROMÁNY, NOVELLY A T. D.

		Brož. K h	Váz. K h
Albieri	V zajetí Armidy, II. vydání	4·20	5·80
—	Nevěsta za 50 dollarů	2·—	3·60
—	1792—1794	2·40	—·—
Annunzio	Dítě rozkoše	4·40	6·—
Arbes	Poslední dnové lidstva	5·60	7·20
Astor	Jinými světy	2·90	4·50
Balucki	Vybrané obrázky krakovské	2·—	—·—
Beecher-Stowe	Strýček Tom	6·80	—·—
Bourget	Z velkého světa	3·40	—·—
Bródy	Slečna don Quichote	3·60	4·—
—	Žena s dvěma dušemi	1·90	—·—
Brodský	Z vojny	2·40	4·—
Bulwer	Eugen Aram	4·—	—·—
Conan-Doyle	Pes Baskervillský	3·—	4·50
Cooper	Poslední Mohykán	—·—	5·50
Coppée	Vinník	2·—	3·60
Coulevain	Evino vítězství	3·20	4·80
Couperus	Osud	2·—	—·—
Čechov	Jest život krásný	3·—	4·50
Červenka	Dětské kartony	2·—	—·—
Daudet	Lydiin hřích	2·50	—·—
—	Podpora rodiny	4·20	5·80
Donnelly	Drama budoucnosti	4·—	4·40
Dumas	Tři mušketýři	10·—	16·—
—	Tři mušketýři po 20 letech	10·—	16·—
—	Tři mušketýři ještě po 10 letech	20·—	32·—
—	O korunu a lásku	12·—	18·—
Féré-St. Yves	Baron Trenck	10·80	13·40
Finberk	Rudé jeřabiny	1·80	3·40
France	Červená lilie	2·70	4·30
Galdós	Mňau	2·80	3·80
—	Nazarin	2·80	—·—
Hackländer	Moderní otroci	8·40	12·60
Haggard	Kleopatra	3·50	5·10
Havlasa	Jak sny umírají	4·—	5·50
Hejda	Z davu	2·40	4·—
Heller	Firma Stocký a spol.	2·—	3·60
—	Román na moři	4·40	6·—
Herites	Nálady a zátiší	2·80	4·40
—	Vrásky duše	3·30	4·90
Herrmann	Dvě pražské idylly	2·20	3·80
Hladík	Třetí láska	2·50	4·10
—	Vášeň a síla	2·—	3·60

